

2015/3

LATVIJAS INTERESES EIROPAS SAVIENĪBĀ

iEspēja

Izdevumu finansē no Eiropas Komisijas un Latvijas valdības noslēgtās Vadības partnerības līdzekļiem. Tās mērķis ir sabiedrības informēšana par Eiropas Savienību. Izdevuma autors uzņemas pilnu atbildību par izdevuma saturu, un Eiropas Komisija neatbild par to, kā var tikt izmantota izdevumā iekļautā informācija.

Redakcijas kolēģija:

Daunis Auers (Latvijas Universitāte), Andris Gobiņš (Eiropas Kustība Latvijā), Mindaugas Jurkynas (Vītauta Magnusa universitāte), Anna Marija Legloaneka (Starptautisko studiju un pētījumu centrs, Sciences Po), Žaneta Ozoliņa (Latvijas Universitāte), Fabricio Tasinari (Dānijas Starptautisko pētījumu institūts), Bens Tonra (Dublinas Universitāte).

Zinātniskā redaktore **Žaneta Ozoliņa**

Projekta vadības grupa **Iveta Reinholde, Nora Vanaga**

Literārā redaktore **Inga Kanasta-Zabarovska**

Angļu valodas redaktore **Justīne Elferte**

Maketētāja **Inese Siliniece**

Māksliniece **Kristīne Plūksna**

Redakcijas kolēģijas adrese:

Latvijas Politologu biedrība

Lomonosova iela 1A, Rīga, LV-1019

Tālrunis: 67140533

e-pasts: info@politologubiedriba.lv

www.politologubiedriba.lv

Saturs

Redaktora sleja	5
I. EIROPAS SAVIENĪBAS POLITIKAS	7
Inga Skujiņa. <i>Latvijas prezidentūra Eiropas Savienības Padomē</i>	7
Žaneta Ozoliņa. <i>Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē “mantojums”</i>	13
Mihails Kozlovs. <i>Eiropas stratēģisko investīciju fonds: no idejas līdz realitātei</i>	25
Gunārs Valdmanis. <i>Enerģētikas politikas jomā Latvijai — labas sekmes, bet iekavējušies mājasdarbi</i>	55
Signe Bāliņa. <i>Digitāls pēc noklusējuma — Latvijas prezidentūras ES Padomē vadmotīvs digitālās prioritātes ietvaros</i>	66
Toms Rostoks. <i>Latvijas prezidentūra un Austrumu partnerības politika</i>	77
Andžejs Kaševskis. <i>Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē norise Ķīnas Tautas Republikā</i>	89
Andris Gobiņš, Inese Vaivare. <i>Prezidentūra kā spogulis</i>	96
II. INTERVIJA	107
Ina Strazdiņa. <i>Trīspadsmitā prezidentūra. Latvija aizvadījusi pirmo, var cerēt uz nākamo. Intervija ar Luksemburgas pastāvīgās pārstāvniecības Eiropas Savienībā vēstnieka vietnieku Žoržu Frīdenu</i>	107

Tukša lapa

Redaktora sleja

Ir noslēgusies Latvijas prezidentūra Eiropas Savienības Padomē. Iespējams, daži mēneši nav pietiekams laiks, lai izvērtētu visus panākumus un kritiski atskatītos uz nepadarīto, tomēr 2015. gada pirmie seši mēneši tika pavadīti tik intensīvā un saspringtā darbā, ka ir svarīgi sākt dokumentēt politisko procesu rezultātus un uzkrāt personiskās atmiņas, kas veidos vienu no spilgtākajām Latvijas politiskās vēstures lappusēm.

Šis žurnāla numurs pilnībā ir veltīts Latvijas prezidentūras izvērtējumam. Stāstījumu par paveikto aizsāk Ingas Skujiņas raksts. I. Skujiņa bija pirmā Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē sekretariāta vadītāja un patiesībā arī tā veidotāja. Viņa vairāku gadu garumā pārraudzīja gan prezidentūras sagatavošanu, gan tās vadīšanu. Līdz ar to tieši I. Skujiņas skats no Latvijas Ārlietu ministrijas pozīcijām palīdz iegūt precīzu padarītā uzskaitījumu. Žaneta Ozoliņa papildina šo analīzi no cita skatu punkta, pievienojot prezidentūras starptautiskās dimensijas izvērtējumu, kā arī, izmantojot kvantitatīvo un kvalitatīvo kritēriju kopumu, izvērtē sasniegtos rezultātus.

Latvijas prezidentūras laikā tika izvirzītas trīs galvenās prioritātes — konkurētspējīga Eiropa, digitāla Eiropa un iesaistīta Eiropa. Žurnālā iekļautie raksti veltīti katram no šo prioritāšu aspektiem. Mihails Kozlovs dalās savā pieredzē par to, kā tika apspriests un pieņemts Eiropas Stratēģisko investīciju fonds (ESIF), saukts arī par *Junkera plānu*, kurš uzskatāms par vienu no galvenajiem rīkiem ES konkurētspējas veicināšanai. ESIF noteikti var uzskatīt par Latvijas panākumu, jo tikai retais ticēja, ka ES institūciju gaitenēs, pastāvot 28 dalībvalstu atšķirīgiem viedokļiem, izdosies panākt vienošanos tik īsā laika posmā. Tieši šī raksta personiskais skatījums un dažādu detaļu un nianšu atspoguļošana parāda to grūto darbu, ko veikuši Latvijas pārstāvji, un kliedē mītu, ka Latvijai nav ietekmes ES. Gunārs Valdmanis analizē Latvijas prezidentūras sasniegumus enerģētikas nozarē. Tieši šajā laikā ES dalībvalstis vienojās par Eiropas Enerģētikas savienības izveidi, definējot tās pamatprincipus un galvenos politiskos virzienus tālākajiem gadiem. Signe Bāliņa sniedz pārskatu par Latvijas prezidentūras panākumiem digitālās Eiropas

tālākā attīstībā. Vērtējumu par trešo prioritāti — iesaistītu Eiropu — piedāvā Toms Rostoks. Ņemot vērā, ka Austrumu partnerības samits Rīgā bija viens no svarīgākajiem prezidentūras notikumiem, rezultātu apzināšana ir viens no nosacījumiem Latvijas prezidentūras mantojuma pārņemšanai nākamajās prezidentūrās. Skatu uz to, ko nozīmē būt prezidējošās valsts diplomātiem, un Latvijas vēstniecību darbu sniedz Latvijas vēstniecības Ķīnā otrā sekretāra Andžeja Kaševska raksts. Par nevalstisko organizāciju iesaistīšanu prezidentūras darbos vēsta Inese Vaivare un Andris Gobiņš. Savukārt intervija ar Luksemburgas pastāvīgās pārstāvniecības Eiropas Savienībā vēstnieka vietnieku Žoržu Frīdenu papildina žurnālā iekļautajos rakstos sniegto vērtējumu par paveikto.

Vairāku gadu garumā žurnāls “Latvijas intereses Eiropas Savienībā” ir sekojis līdzi Latvijas prezidentūras ES Padomē gatavošanai. Šis izdevums piedāvā tikai pirmo tās novērtējumu, cerot, ka nemazināsies interese un vēlme analizēt sešos mēnešos padarīto un tā iespaidu uz ES attīstību.

Žaneta Ozoliņa, LU profesore,
žurnāla “Latvijas intereses Eiropas Savienībā” zinātniskā redaktore

I

EIROPAS SAVIENĪBAS POLITIKAS

Latvijas prezidentūra Eiropas Savienības Padomē

Inga Skujiņa,

Ārlietu ministrijas Valsts sekretāra vietniece Eiropas lietās

Latvija ir veiksmīgi aizvadījusi savu pirmo prezidentūru Eiropas Savienības Padomē. Tas ir bijis liels izaicinājums, bet vienlaikus arī vienreizēja iespēja parādīt Eiropai un arī plašākai pasaulei savu varēšanu un spējas veiksmīgi vadīt svarīgus un sarežģītus starptautiskus procesus. Izvēli būt par prezidējošo valsti mēs izdarījām līdz ar lēmumu pievienoties Eiropas Savienībai, jo saskaņā ar līgumiem Padomes prezidentūras funkcijas nodrošina dalībvalstis rotācijas kārtībā. Latvijai šis pienākums tika uzticēts 2015. gada pirmajā pusē.

Dalībvalstu prezidentūru rotācijas princips atspoguļo Eiropas Savienības būtību — tā ir 28 neatkarīgu valstu savienība. Prezidentūra nostāda visas dalībvalstis kā līdzvērtīgas partneres, ļauj visām vienlīdzīgi tikt iesaistītām, rada piederības sajūtu, kā arī ļauj kopīgi uzņemties atbildību par Eiropas Savienības procesiem. No prezidēšanas goda neviena dalībvalsts nekad nav atteikusies, lai arī cik grūta un sarežģīta ir bijusi attiecīgās valsts iekšpolitiskā vai ekonomiskā situācija.

Latvijas pirmā prezidentūra Padomē sākās sarežģītā un izaicinājumiem pilnā laikā. 2014. gads bija ES institucionālās pārejas gads — tika ievēlēts jauns Eiropas Parlaments, jauna Eiropas Komisijas kolēģija un jauns Eiropas padomes priekšsēdētājs. Latvijas prezidentūra sākās reizē ar jaunu līderību ES institūcijās.

Latvijas prezidentūras prioritātes

Gatavošanās Latvijas prezidentūrai tika uzsākta laikus, vairākus gadus pirms prezidentūras sākuma. Tā ietvēra gan saturisko, gan arī praktisko izaicinājumu apzināšanu un identificēšanu.

Viens no svarīgākajiem uzdevumiem bija Latvijas prezidentūras prioritāro virzienu identificēšana. Pirmais posms bija plašas publiskas diskusijas 2012. gadā par Latvijas interesēm un iespējamajām prezidentūras prioritātēm. Kopā desmit tematiskajās un trīs pārskata diskusijās piedalījās ap 1200 cilvēku no valsts un nevalstiskā sektora, akadēmiskajām aprindām, kā arī uzņēmējdarbības un radošās inteliģences vidus. Arī 2013. gada nogalē tika organizēts diskusiju cikls ar plašu sabiedrības iesaisti.

Diskusijās iegūtie secinājumi par Latvijai prioritārajiem virzieniem tika integrēti Padomes darba programmā 18 mēnešiem, kuru Latvija izstrādāja kopā ar saviem trio partneriem Itāliju un Luksemburgu. Likumdošanas procesā ir svarīgi nodrošināt sekmīgu stafetes pārņemšanu vai jauna starta uzsākšanu, lai katra prezidentūra tai atvēlētajos sešos mēnešos sasniegtu konkrētus rezultātus.

Vienlaikus 2014. gada laikā arī pārējās Eiropas Savienības institūcijas formulēja savas prioritātes jaunajam institucionālajam ciklam. Jūnijā Eiropadome vienojās par stratēģisko programmu nākamajiem pieciem gadiem, savukārt jūlijā ar jaunās Eiropas Komisijas politiskajām vadlīnijām iepazīstināja Ž. K. Junkers.

Nemot vērā gan diskusijas Latvijā, gan ES institūciju izvirzītās prioritātes, kā arī aktuālos darba kārtības jautājumus, Latvija saviem sešiem prezidentūras mēnešiem noteica trīs skaidrus prioritāros virzienus:

- konkurētspējīga Eiropa;
- digitāla Eiropa;
- iesaistīta Eiropa.

Taču dzīve ievieša savas korekcijas. Teroristu uzbrukumi Eiropā šī gada sākumā un migrācijas viļņa izraisītā humanitārā krīze pie Eiropas robežām prasīja nekavējošu Eiropas Savienības rīcību. Tādēļ līdzās jau identificētajām prioritātēm Latvijas prezidentūra ļoti daudz laika un enerģijas veltīja, lai virzītu uz priekšu arī iekšējās drošības un migrācijas jautājumus.

Lai arī Latvijai bija jāvada Padomes darbs krīžu, satricinājumu un neskaidrības apstākļos, varam būt lepni par savu valsti, kas ir veiksmīgi

aizvadījusi savu pirmo prezidentūru pēc 10 gadu dalības Eiropas Savienībā. Mums izdevās īstenot savas stratēģiskās prioritātes. Mēs sasniedzām labu progresu daudzās jomās, panācām būtiskas vienošanās un sasniedzām konkrētus rezultātus.

Sasniegumi

Atskatoties uz paveikto, vēlos izcelt būtiskākos prezidentūras sasniegumus. Sasniegumus, kas nodrošina ieguvumus ikvienam Eiropas iedzīvotājam.

Pirmkārt, Eiropas Stratēģisko investīciju fonds. Mums izdevās rekordīšā laikā panākt vienošanos par Eiropas Stratēģisko investīciju fondu. Tas paredz izmantot 16 miljardus no Eiropas Savienības budžeta kā garantiju, kas kopā ar Eiropas Investīciju bankas piecu miljardu eiro garantiju ļautu piesaistīt ES ekonomikai līdz pat 315 miljardiem eiro — infrastruktūras attīstībai, pētniecībai, inovācijām un attīstībai, investīcijām izglītībā un apmācībā, veselības aprūpei, informācijas un komunikāciju tehnoloģijām, enerģētikas nozares attīstībai, kā arī mazo un vidējo uzņēmumu atbalstam.

Otrkārt, Enerģētikas savienība. Esam likuši pamatu Eiropas Enerģētikas savienībai, kas vērsta uz ES enerģētiskās neatkarības nostiprināšanu un kopīgu enerģētikas politiku Eiropas Savienībā. Savā darbā mēs koncentrējamies uz nepieciešamību nodrošināt patērētājiem stabilas un pieņemamas enerģijas cenas, lielākas izvēles iespējas enerģijas tirgū un skaidrāku informāciju par enerģijas piegādātājiem.

Latvijas prezidentūra panāca vienošanos par ES saistību iesniegšanu klimata pārmaiņu samazināšanai pēc 2020. gada, nodrošinot savlaicīgu ES ieguldījumu Parīzes klimata konferences sagatavošanā.

Treškārt, Digitālais vienotais tirgus. Latvijas prezidentūra veltīja visas pūles, lai nodrošinātu Digitālā vienotā tirgus izveidei būtisku un reizē jutīgu tiesību aktu virzību. Ļoti nozīmīgs bija darbs pie politiskās diskusijas veidošanas, lai, no vienas puses, veidotu atbalstu Digitālā vienotā tirgus stratēģijas sekmīgai uzsākšanai, no otras puses, nodrošinātu Padomes lomu šajā procesā.

Īpašu uzmanību Latvijas prezidentūra veltīja Eiropas digitālās ekonomikas potenciāla izmantošanai. Vienotā digitālā tirgus tālāka attīstīšana ir izšķiroši svarīga Eiropas Savienības konkurētspējas, izaugsmes un nodarbinātības sekmēšanā. Vienojamies par darbībām, kas sekmēs digitālo risinājumu

arvien plašāku izmantošanu uzņēmējdarbībā. Tie būs digitālo datu piekļuves un drošības aspekti, kā arī digitālo prasmju nodrošināšana.

Padomē tika pieņemta Vispārējā pieeja par Datu aizsardzības regulas priekšlikumu, kas ļāva uzsākt sarunas ar Eiropas Parlamentu. Datu aizsardzība ir būtisks nosacījums sekmīgai Digitālā vienotā tirgus attīstīšanai un iedzīvotāju pamattiesību aizsardzībai.

Prezidentūras pēdējās dienās panācām vienošanos par Telesakaru vienotā tirgus priekšlikumu, kas paredz **viesabonēšanas piemaksu atcelšanu** un **nodrošina atvērta interneta pieeju**. Šis nozīmīgais mūsu prezidentūras sasniegums būs ieguvums ikvienam iedzīvotājam, jo vienošanās paredz būtisku viesabonēšanas maksas samazināšanu jau no nākamā gada 30. aprīļa.

Ceturtkārt, migrācija. Migrācija šobrīd ir kļuvusi par vienu no visaktuālākajiem ES jautājumiem. Latvijas prezidentūra nodrošināja nekavējošu ES Padomes iesaisti, lai rastu risinājumu migrācijas plūsmu radītā spiediena mazināšanai Vidusjūrā. Sniedzām ieguldījumu ārkārtas Eiropadomes sagatavošanā, kurā tika lemts par tūlītējiem un ilgtermiņa migrācijas krīzes risinājumiem. Latvijas prezidentūras laikā tika pieņemts lēmums par FRONTEx aģentūras stiprināšanu, kā arī panākta vienošanās par militāras operācijas uzsākšanu Vidusjūrā kontrabandistu tīklu apkarošanai.

Migrācijas jautājums ir ļoti sarežģīts. Ilgtspējīgs risinājums ir iespējams tikai mērķtiecīgas, visaptverošas un sabalansētas pieejas ietvaros, kas sistemātiski tiek ieviesta soli pa solim.

Piektkārt, drošība. Izaicinājumi drošības jomā ir likuši mums pārvērtēt izpratni gan par ES iekšējo, gan ārējo drošību. Latvijas prezidentūras laikā Padome daudz paveica ES iekšējās drošības stiprināšanai. Prezidentūras laikā atjaunojām ES iekšējās drošības stratēģiju 2015.–2020. gadam, par prioritātēm turpmākajam darbam izvirzot cīņu pret terorismu, smago un organizēto noziedzību, kā arī kibernetizēto noziedzību. Tā vērš uzmanību arī uz jaunajiem drošības izaicinājumiem, ar ko saskaramies, tajā skaitā hibrīdajiem draudiem.

Sadarbojoties ar ES Augsto pārstāvi ārlietās un drošības politikas jautājumos, Latvijas prezidentūra veicināja drošību, ekonomisko un sociālo stabilitāti Eiropas Savienības kaimiņu valstīs un plašākā pasaulē. Nozīmīgs darbs tika paveikts ES Kopējās drošības un aizsardzības politikas stiprināšanā, izvērtējot jaunus drošības izaicinājumus un sniedzot vadlīnijas turpmākajam darbam.

Sestkārt, Austrumu partnerība. Esam gandarīti, ka Rīgas samits apliecināja stabilas ES attiecības ar Austrumu partnerības valstīm. Tajā pašā laikā, ņemot vērā diferencētas pieejas attīstību, turpmākajā Austrumu partnerības attīstības posmā svarīgs uzdevums būs saglabāt Austrumu partnerības vienotību.

Kopā ar Eiropas Parlamentu Latvijas prezidentūrai izdevās panākt vienošanos par makro-finansiālo atbalstu Ukrainai. Esam gandarīti, ka ES ir saglabājusi vienotību Krievijas jautājumā, atkārtoti uzsverot, cik būtiski ir pildīt Minskas vienošanās saistības.

Jāatzīmē arī, ka mūsu prezidentūras laikā Centrālāzija ir atgriezusies aktīvajā Eiropas Savienības dienaskārtībā. Eiropas Savienībai nevajadzētu novērtēt par zemu šī reģiona nozīmi.

Septītkārt, Transatlantiskās tirdzniecības un investīciju partnerība. Lielākā uzmanība tika veltīta visaptveroša un savstarpēji izdevīga Transatlantiskās tirdzniecības un investīciju partnerības nolīguma sarunām starp ES un ASV. Latvijas prezidentūras laikā notika divas sarunu kārtas, kuru ietvaros pārrunāti būtiski līguma aspekti. Līdz ar sabiedrības interesi par ES-ASV sarunām ir panākta lielāka atklātība sarunās: ES sarunu mandāts un sarunu dokumenti ir publiski pieejami.

Pieredze un secinājumi

Samērā birokrātiskajam ES procesam rotējošās prezidentūras piešķir izteiktu šarmu un kultūru dažādību. Varam sevi pierādīt kā līdzvērtīgu un spējīgu starptautisko partneri. Atzinības par mūsu prasmi organizēt darbu esam jau saņēmuši, un tas ir jo īpaši patīkami.

Latvija ir godpilni un prasmīgi vadījusi Padomes darbu, nodrošinot Padomes kā institūcijas politisko un institucionālo lomu ļoti sarežģītā kontekstā un izaicinājumu pilnos apstākļos. Padome Latvijas vadībā darbojās pragmatiski, atvērti un bija vērsta uz tādu rezultātu sasniegšanu, kas ņem vērā dalībvalstu interešu kopsaucēju.

Latvijas prezidentūra ir mērķtiecīgi un efektīvi strādājusi, lai veidotu konkurētspējīgu, digitālu, iesaistītu un drošu Eiropu. Šī bija vienreizēja iespēja veidot nākotnes Eiropas Savienību un stiprināt Latvijas ietekmi tajā, iepazīstināt ar Latviju, tās kultūru un tradīcijām, starptautiski popularizēt Latvijas preces un pakalpojumus, parādīt Latviju kā modernu un

profesionālu valsti, sekmēt prasmes un zināšanas privātajā un nevalstiskajā sektorā un ilgtermiņa pārmaiņas valsts pārvaldē.

Esam pārliecinājušies, ka arī Latvijas sabiedrības informētība par ES jautājumiem ir augusi, un mēs ceram, ka piederības sajūta Eiropas Savienības saimei ir palielinājusies.

Protams, arī rotējošām prezidentūrām ir savi izaicinājumi un ir nepieciešami ieguldījumi. Gatavošanās prezidentūrai un tās vadīšana patērē lielu daļu no valsts administratīvās spējas, it sevišķi, ja runa ir par mazām valstīm. Un, protams, labu prezidentūru sagatavot un novadīt nozīmē arī papildu tēriņus no valsts budžeta. Taču veiktie pētījumi¹ parāda, ka lielu daļu no iztērētā valsts atgūst atpakaļ ar nodokļiem un no ārvalstu viesu iztērētā.

Prezidentūra ir ļāvusi spodrināt Latvijas tēlu pasaulē. Ceram, ka tas nesīs augļus nākotnē, piesaistot investīcijas un veicinot Latvijas ekonomisko izaugsmi. Latvijas valsts pārvalde ir ieguvusi neatsveramu pieredzi, kas tiks izmantota, lai aizstāvētu Latvijas intereses ES un veicinātu Latvijas drošību un labklājību.

¹ KPMG pētījumā fiskālie ieguvumi aplēsti 64,47 milj. eiro apmērā. Prezidentūras tiešās izmaksas bija 45 milj. eiro.

Latvijas prezidentūras ES Padomē “mantojums”

Žaneta Ozoliņa,

LU profesore

Pirms dažiem mēnešiem noslēdzās Latvijas pirmā prezidentūra Eiropas Savienības Padomē. ES limeņa lidera pienākumu pildīšana Latvijai bija liels izaicinājums. Uzsākot darbu pie prezidentūras gatavošanas 2012. gadā, publiskajā telpā izskanēja šaubas par spēju pilnvērtīgi uzņemt vadības saistības ierobežotu finansiālu un cilvēkresursu, profesionālās kvalifikācijas un citu iemeslu dēļ. Noslēdzoties Latvijas prezidentūrai, politiķu un ekspertu vidū valda daudzveidīgi viedokļi par panākto sešu mēnešu laikā. Raksta mērķis ir sniegt Latvijas prezidentūras ES Padomē darba vērtējumu, balstoties uz trijām galvenajām kritēriju grupām — 1) ārējiem un iekšējiem riska faktoriem; 2) prezidentūras kvantitatīvajiem aspektiem; 3) prezidentūras kvalitatīvajiem jeb politiskajiem sasniegumiem.

Atslēgvārdi: Latvijas prezidentūra Eiropas Savienības Padomē, prezidentūras prioritātes, prezidentūras rezultāti, prezidentūras vērtēšanas kritēriji.

The Latvian presidency in the European Union was accomplished several months ago. The role of the leading European country for six months was challenging. When Latvia started preparations for the presidency there were several skeptical voices in the public domain questioning the ability of the country to perform its duties due to limited financial resources, human resources and political experience. Several months after the end of the presidency, its assessments presented by politicians and experts continue to differ. The aim of the article is to provide an analysis of the Latvian presidency in the EU Council based on three criteria groups: 1) international and domestic risks; 2) quantitative aspects of the presidency; and 3) qualitative components of the presidency.

Keywords: evaluation criteria of the presidency, Latvian presidency in the Council of the European Union, presidency priorities, results of the presidency.

Pirms dažiem gadiem, kad Latvijas politiķi un ierēdniecība tikai sāka gatavoties savas pirmās prezidentūras Eiropas Savienības Padomē (turpmāk — prezidentūras) pienākumu veikšanai, publiskajā telpā prognozes par spēju godam pildīt šos uzdevumus svārstījās no kritiskas (finanšu krīzes atstātais mantojums, kas neļaus uzņemties ambiciozas saistības naudas trūkuma dēļ; novājinātais valsts pārvaldes cilvēku resursu kopums, kuru pametuši spējīgākie un talantīgākie cilvēki; pārvaldes reformu rezultātā likvidētie un samazinātie Eiropas Savienības lietu departamenti, kas mazinājuši to cilvēku skaitu, kas spēj augstā līmenī sarunāties ar citu valstu kolēģiem; Latvijas kā mazas valsts ierobežotās iespējas aizstāvēt nacionālās intereses, tādēļ prezidentūra ir lieka greznība) līdz optimistiskai, solot lielāku Latvijas atpazīstamību starptautiski, finansiālu atdevi no prezidentūras pasākumu rīkošanas Latvijā, kontaktu veidošanu un būtisko valsts interešu lobēšanu ES līmenī.

Polarizēts viedokļu spektrs ir raksturīgs ik reizi, kad Latvija gatavojas starptautiski nozīmīgam pasākumam. Sabiedrībā valda šaubas, vai ir vērts un vai spēsīm, kā tas bija NATO samita Rīgā gadījumā 2006. gadā, veikt darbus pienācīgā līmenī. Tikai pirms dažiem mēnešiem ir noslēgusies pusgadu ilgusi pirmā Latvijas prezidentūra (no 2015. gada janvāra līdz 2015. gada jūnija beigām), tādēļ ir iespējams sniegt pirmos vērtējumus. Daudz dziļāku un visaptverošāku analīzi būs iespējams veikt tikai nākamo gadu laikā, kad augļus sāks nest pieņemtie lēmumi un ES politikās iesaistās Latvijas intereses. Visnotaļ precīzu kvantitatīvo uzskaitījumu padarītajiem darbiem, pieņemtajiem dokumentiem un *Twitter* konta apmeklējumiem ir veikusi valsts pārvalde Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē sekretariāta vadībā.¹ Taču prezidentūra ir bijusi daudz bagātāka, saturiski daudzveidīgāka nekā nepieciešamais, bet tomēr bezkaislīgais fakts uzskaitījums. Esmu

¹ Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē rezultāti. http://www.mfa.gov.lv/images/EU2015LV_rezultati_lv.pdf (Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas mājaslapa; aplūkota 05.10.2015.).

pārliecināta, ka nākotnē tiks sarakstīti analītiski raksti un publicēti ekspertu viedokļi par šo vēsturisko notikumu, taču šajā rakstā sniegšu vērtējumu tikai dažiem Latvijas pirmās prezidentūras aspektiem, kuri izriet no tām sabiedriskajām diskusijām, kuras ievadīja gatavošanos prezidentūrai. Analīzes atskaites punkta noteikšana palīdz piešķirt jēgu un novērtējumu sasniegtajam rezultātam.

Prezidentūru ES Padomē vērtēšanas kritēriji

Žurnāla “Latvijas intereses Eiropas Savienībā” lappusēs vairākkārt ir diskutēts par prezidentūru vērtēšanas kritērijiem² un sniegts konkrētu valstu darbības izvērtējums³. Visās publikācijās ir atzīmēts, ka nepastāv vienota pieeja prezidentūru izvērtējumam, tomēr no literatūrā atspoguļotajiem teorētiskajiem apsvērumiem un gadījumu analīzes ir iespējams izveidot rīku, kurš palīdz vismaz tuvties objektīvai situācijas novērtēšanai. Pirmkārt, prezidentūru ietekmējošo ārējo un iekšējo faktoru apzināšana un gatavība reaģēt uz negaidītām un plānotām situācijām. Otrkārt, materiālo (kvantitatīvi mērāmo) nosacījumu un pasākumu kopums, kas nodrošina prezidentūras darbu (finansējums, cilvēkresursu pieejamība, pietiekamība un kvalifikācija, pārstāvniecība institūcijās). Treškārt, nemateriālie-politiskie prezidentūras aspekti (prezidentūras nospraustie mērķi, gatavošanās savlaicīgums, lēmumu pieņemšanas process, atpazīstamība, reaģēšana krīzes situācijās un citi). Pamatojoties uz šiem trijiem kritērijiem, tiks veikta Latvijas prezidentūras novērtēšana.

No kā Latvijas prezidentūrai bija bail?

Skatoties uz ārējo un iekšējo nosacījumu kopumu, ar ko Latvijai bija jārēķinās savas prezidentūras sākumā, “spēles laukums” izskatījās ļoti sarežģīts

² Bambals R. ES prezidentūra — citu valstu pieredze Latvijas gatavošanās procesa kontekstā. *Latvijas intereses Eiropas Savienībā*. 2011, nr. 2, 7.–23. lpp.; Vitola A., Balcere I. Eiropas Savienības Padomes prezidentūras norisi ietekmējošo faktoru analīze un prognozes Latvijai. *Latvijas intereses Eiropas Savienībā*. 2012, nr. 4, 7.–22. lpp.

³ Bambals R. Astoņas mācības no Polijas prezidentūras ES Padomē. *Latvijas intereses Eiropas Savienībā*. 2012, nr. 2, 81.–88. lpp.; Putniņa D. Mazas valsts prezidentūra: Slovēnijas piemērs. *Latvijas intereses Eiropas Savienībā*. 2012, nr.3, 13.–22. lpp.

un grūti prognozējams. Ne velti tieši šo nezināmo “spēlētāju” dēļ ierēdniecības vidū valdīja skepse par proaktīvas prezidentūras iespējamību — kā varam diktēt savu darba kārtību, ja ir tik daudz neskaidrību.

Iekšpolitiskie nosacījumi, kuri varēja kavēt prezidentūras veiksmīgu norisi, saistījās ar diviem lieliem nacionāla mēroga notikumiem. Pirmkārt, īsi pirms prezidentūras sākuma — 2014. gada oktobrī — notika 12. Saeimas vēlēšanas, kuru gaitā politiskās partijas varēja izmantot ES jautājumus priekšvēlēšanu kampaņās, tādējādi metot ēnu uz Latvijas spēju novadīt prezidentūru. Šīs bažas izrādījās nepamatotas, jo savās kampaņās attiecībā uz prezidentūru politiskās partijas nodemonstrēja briedumu, neizmantojot populistiskus saukļus, kas varētu diskreditēt uzticēšanos valstij starptautiski. Pozitīvu lomu nospēlēja arī 11. Saeimā ievēlēto partiju, partiju apvienību un pie frakcijām nepiederošo deputātu parakstītā vienošanās par Latvijas prezidentūras ES Padomē sagatavošanu un īstenošanu 2013. gada 19. decembrī, kurā uzsvērtā efektīva un solidāra darbība prezidentūras atbalstīšanā, kā arī pēctecības un nepārtrauktības nodrošināšanā.⁴ Otrkārt, bažas raisīja iespējamie vēlēšanu rezultāti, kuru dēļ būtu iespējama jauna koalīcija, kas noliegtu padarīto, kā arī ievēlēto politiķu kompozīcijas maiņa, kuru veidotu ES lietās nepieredzējuši politiķi un partijas. Taču arī šī prognoze nepiepildījās, jo parlamenta vairākumu veidoja partijas un politiķi, kuri iepriekš bija strādājuši pie prezidentūras gatavošanas. Personāliju jomā bija vērojama ES lietās pieredzējušo politiķu līdzdalība prezidentūras pienākumu veikšanā. Tā, piemēram, Zanda Kalniņa-Lukašēvica no Saeimas ES lietu komisijas vadītājas kļuva par Latvijas Ārlietu ministrijas parlamentāro sekretāri un faktiski pildīja tā arī neizveidotā ES lietu ministra pienākumus. Savukārt Saeimas Ārlietu komisiju turpināja vadīt Ojārs Kalniņš. Trešais bažu iemesls bija gaidāmās valsts prezidenta vēlēšanas, kurām bija jānotiek prezidentūras laikā, un pārāk kaismīga kandidātu un politisko partiju cīņa šajā laikā varēja kļūt par aizēnojošu un kavējošu faktoru. Bažas pastiprināja fakts, ka

⁴ Latvijas Republikas 11. Saeimā pārstāvēto politisko partiju, politisko partiju apvienību un pie frakcijām nepiederošo deputātu vienošanās par Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē 2015. gada pirmajā pusē sagatavošanu un īstenošanu. 19.12.2013. http://www.parleu2015.lv/files/partiju_vienosanas.pdf (Latvijas Republikas Saeimas mājaslapa; aplūkota 09.10.2015.).

toreizējais valsts prezidents Andris Bērziņš bija vairākkārt kritiski izteicies par prezidentūras nepieciešamību, efektivitāti, dārdzību, Eiropas lietu ministra lietderīgumu un citiem aspektiem,⁵ un tas radīja bažas, ka prezidentūras jautājumi varētu kļūt par kampaņas sastāvdaļu, taču arī šie iespējamie sarežģījumi nekļuva par politiskās darba kārtības tēmu.

Attiecībā uz ārējiem riska faktoriem neskaidrību raisīja vairāki politiskie nosacījumi. Latvijas prezidentūras sākumu varēja padarīt neskaidru un lēnīgu 2014. gadā notikušās Eiropas Parlamenta vēlēšanas, jaunās Eiropas Komisijas izveide un apstiprināšana, kā arī tādu svarīgu politisku amatu kā ES Augstā pārstāvja ārlietās un drošības politikas jautājumos un Eiropadomes prezidenta apstiprināšana. Faktiski Latvijas pirmajai prezidentūrai bija jāsākas ar jaunu politisko vadību gan nacionālā, gan Eiropas līmenī. Situāciju sarežģīja fakts, ka prognozes liecināja par iespējamām būtiskām pārmaiņām EP, kuram prognozēja eiroskeptisko partiju ievērojamu triumfu. Tas varētu mainīt spēku samēru EP, iespējams, ievērojot tā darba kārtību un kavēt EK apstiprināšanu. Taču, neraugoties uz piesardzīgajām prognozēm, ievēlētais jaunais EP struktūras ziņā neradīja lielus pārsteigumus, jo abas lielākās politiskās grupas — Eiropas Tautas partija (EPP) un sociāldemokrāti (S&D) — saglabāja vairākumu un garantēja šīs ES iestādes politisko pārmantojamību. Bažas par iespējamo EK apstiprināšanas kavēšanos arī izrādījās nepamatotas, jo jau 2014. oktobra beigās EP izteica atbalstu jaunajai komisijai ar Žanu Klodu Junkeru tās prezidenta amatā.

Tā kā Latvijas prezidentūras prioritāro tēmu sarakstā bija iekļauta Austrumu partnerība, bija svarīga ES līmeņa politiskā līderība. Iepriekšējā ES institūciju līderu personāliju grupā nebija neviena, kam ārpolitika būtu bijusi profesija un aizraušanās. Ketrīna Eštone bija nodarbināta ar Eiropas Ārējās darbības dienesta izveidi, ārpolitiku atstājot otrajā plānā, Hermans van Rompejs savu Eiropadomes prezidenta amatu bija ieguvis valstu vienošanās kompromisa rezultātā ar uzstādījumu koordinēt viedokļus, nevis veidot politiku, kamēr Žozē Manuels Barrozu bija spiests “cilpot” pa visu ES spēles laukumu pieaugošās eiro krīzes apstākļos. Tādēļ pēc Frederikas Mogerīni, Donalda Tuska un Žana Kloda Junkera apstiprināšanas Latvija

⁵ Prezidents joprojām Latvijas tēriņus ES prezidentūrai uzskata par izšķērdīgiem. Latvijas ziņu aģentūra “LETA”, 19.12.2013.

varēja uzelpot, jo šo politiku ārpolitiskā pieredze, redzējums un apņēmība varēja kalpot Latvijas prezidentūras interešu atbalstīšanai.

Vēl viens no papildu iemesliem, kādēļ ES institucionālās izmaiņas varētu ietekmēt Latvijas prezidentūru, bija EK vienošanās par tās darbības prioritātēm. Ņemot vērā to, ka Latvija savas prioritārās tēmas būtu noformulējusi 2014. gada vidū, pastāvēja pamatotas bažas, vai EK noteiktie darbības virzieni saskanēs ar Latvijas interesēm. Faktiski Latvija sāktu pildīt savus pienākumus laikā, kad vecā EK jau iepludinājusi lēmumu pieņemšanas procesā iepriekšējā posma aktuālos jautājumus, bet jaunā EK vēl nav noformulējusi savas prioritātes. Tādējādi Latvijai būtu ierobežotas iespējas nākt klajā ar jaunām iniciatīvām, un tas nozīmētu zema profila prezidentūru. Arī šajā ziņā Latvijai bija izveidojusies labvēlīga situācija. Piedāvātais jaunais EK prezidenta apstiprināšanas veids, kad EP politiskās partijas izvirza savus pretendentes, kuri piedalās politiskajās debatēs, prezentēja idejisko platformu iespējamajam Komisijas darbam nākotnē. Žana Kloda Junkera piedāvājums papildināja Latvijas skatījumu uz ES tālākajām darbībām prezidentūras laikā. Latvijai par labu nāca arī Latvijas premjeres Laimdotas Straujumas un EK komisāra no Latvijas Valda Dombrovska politiskā piederība Žana Kloda Junkera politiskajam partijai blokam.

Apskatītie Latvijas prezidentūras iespējamie ārējie un iekšējie riska faktori izrādījās labvēlīgi un neviens no tiem nopietni neapdraudēja ieceru īstenošanu sešu mēnešu garumā. Tomēr jāuzsver, ka izaicinājumu politiķiem un ierēdņiem netrūka citu iemeslu dēļ, kurus aplūkošu nākamajās raksta nodaļās.

Prezidentūras izmērāmie sasniegumi

Lai arī raksta sākumā minēju, ka prezidentūras materiālos aspektus var kvantitatīvi izmērīt, tas nenozīmē, ka tie atspoguļo tās efektivitāti un ietekmes potenciālu nacionālā un Eiropas līmenī. Tomēr tādi parametri kā finansējums, cilvēkresursi un to kvalifikācija sniedz ieskatu valsts gatavībā pildīt prezidentūras pienākumus. Latvijas gadījumā šādiem aspektiem ir jo īpaši liela nozīme, jo prezidentūra tika īstenota pirmo reizi valsts vēsturē, un nebija uzkrāta ne materiāla, ne arī politiska pieredze un resursi, kuri būtu izmantojami kā paši par sevi saprotami.

Viena no tēmām, par kurām visvairāk tika krustoti zobeni un joprojām nerimstas diskusijas, ir prezidentūras vajadzībām piešķirtā finansējuma apjoma lietderīgums. Latvijas gadījumā sabiedrības prasības bija — visam jānotiek izcilā līmenī, bet par baltu velti vai, sliktākajā gadījumā, par dažiem simtiem eiro. Izvērtējot dažādu valstu prakses, redzams, ka prezidentūru finansējuma jomā nav vienas *zelta* formulas. Katra valsts prezidentūras izdevumus kalkūlē pēc atšķirīgiem principiem. Viena uzskata, ka lielākai iesaistei jābūt no Briseles puses (Kipra, Slovēnija), cita paļaujas uz pieredzējušo ES speciālistu profesionālo kvalifikāciju, kas slīpēta gadu desmitiem, neskaitāmās prezidentūrās (Dānija), cita dāsni izmanto prezidentūras krēslu savas politiskās ietekmes un tēla popularizēšanai (Francija).

Sākotnēji tika lēsts, ka Latvijas prezidentūra varētu izmaksāt no 100 līdz 140 miljoniem eiro, kas atbilstu lielu un vidēju valstu prezidentūru izmaksām un galvenokārt tika saistīts ar “pirmās” prezidentūras statusu un nepieciešamību apmācīt lielu skaitu ierēdņu. Taču pēc prezidentūras beigām precizētās izmaksas liecina, ka tērēts ir mazāk par plānoto. Tiešās prezidentūras izmaksas bija prognozētas 61 miljona eiro apmērā, bet iztērēti 45,5 miljoni, savukārt netiešās izmaksas tika lēstas 48 miljonu apjomā, bet izlietoti 36,6 miljoni. Kopumā ir izdevies ietaupīt ap 27 miljoniem eiro.⁶

Latvijas gadījumā prezidentūras finansējums pirmkārt bija nepieciešams, lai aizlāpītu tos caurumus cilvēkresursu atjaunošanā un apmācībā, ko bija atstājusi finanšu krīze. Sākoties strukturālajām reformām valsts pārvaldē, pirmie, kas pameta valsts iestādes, bija kvalificētie, ES lietās pieredzējušie speciālisti, kuri pārgāja uz starptautiskajām institūcijām un privāto sektoru. Tā rezultātā viens no lielākajiem riskiem Latvijas prezidentūrai bija to speciālistu trūkums, kas varētu vadīt Padomes darba grupas. Pamatzināšanas ES lietās nebija liela problēma, savukārt sarunu vešana un dokumentu izstrāde angļu valodā bija jauna prakse, kas apgūstama pirms prezidentūras. Tādēļ lēmums izmantot prezidentūru kā iespēju investēt ierēdņu apmācībā bija pamatots un uz nākotni orientēts, tikai atvērts paliek jautājumus, vai un kā šie apmācītie un kvalificētie speciālisti tiks izmantoti valsts pārvaldē.

⁶ Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē nodrošināšanai izlietotie valsts budžeta līdzekļi. 29.09.2015. <http://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/0CCCEC4E7F3CE2B96C2257EC90024E901?OpenDocument> (Latvijas Republikas Saeimas mājaslapa; aplūkota 10.10.2015.).

Saskaņā ar ziņojumu par panākto prezidentūras laikā, tās īstenošanā ir piedalījušies 1140 ierēdņi, no kuriem lielākā daļa ir speciāli apmācīti.⁷ Mācības nodrošināja galvenokārt Eiropas publiskās administrācijas institūts un ierēdņi no ES institūcijām, kas viennozīmīgi garantēja atbilstošu rezultāta kvalitāti. Tomēr šajā jomā Latvija bija izvēlējusies pasīvu lomu, neizmantojot iespēju attīstīt Latvijas speciālistus, kas turpinātu apmācīt citu valstu ierēdņus. Piemēram, Lietuvā pirmsprezidentūras laikā, izsludinot konkursu uz ierēdņu apmācības pakalpojumu sniegšanu, jau iepirkumā tika iestrādāta obligāta prasība veidot starptautisku konsorciju, kurā vienam no partneriem bija jābūt Lietuvas institūcijai. Tā rezultātā Lietuvas speciālisti ES jomā, pateicoties sadarbībai ar pieredzējušiem kolēģiem, tagad var konkurēt ES jomā ar savām zināšanām un prasmēm.

Prezidentūras “nemateriālais mantojums”

Trešā vērtējumu kategorija attiecas uz grūti izmērāmiem prezidentūras aspektiem, kuri nepakļaujas skaitļu valodai. Viens no rādītājiem, kas minēts raksta sākumā, ir gatavošanās savlaicīgums un nepieciešamo priekšdarbu veikšana. Latvijas *starta šāviens* prezidentūrai tika dots jau 2011. gada nogalē, kad tika pieņemts lēmums pirms tehnisku, institucionālu un politisku lēmumu pieņemšanas uzsākt konsultācijas ar potenciālajiem partneriem, kuri, tuvojoties atbildīgajiem 6 mēnešiem, kļūtu par sabiedrotajiem. Tādējādi jāsecina, ka gatavošanās ir notikusi savlaicīgi. Ieviestais konsultāciju mehānisms ļāva atspēkot mītu, ka Latvijas prioritātes prezidentūrai formulētas slēgtos kabinetos. Ar šo soli tika *nošauti vairāki zaķi* — izveidots partneru tīkls; iegūtas papildu zināšanas; izmantots konsultāciju mehānisms kā demokrātijas neatņemama sastāvdaļa; notikusi sabiedrības informēšana; apspriestas iespējamās krīzes un apsvērti risku novēršanas paņēmieni; kā arī pats svarīgākais — noformulētas prioritārās tēmas.⁸

⁷ Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē rezultāti. 97. lpp. http://www.mfa.gov.lv/images/EU2015LV_rezultati_lv.pdf (Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas mājaslapa; aplūkota 05.10.2015.).

⁸ Par sabiedrisko diskusiju gaitu un galvenajiem rezultātiem skatīt: *Latvijas intereses Eiropas Savienībā*. 2011, nr. 3, 33.–36. lpp; 2012, nr. 4, 81.–112. lpp.

Viens no svarīgākajiem prezidentūru vērtēšanas kritērijiem ir izvirzītie mērķi un to sasniegšana sešu mēnešu laikā. Pēc aptuveni vienu gadu ilgušām konsultācijām ar partneriem Latvija savai prezidentūrai izvirzīja trīs prioritārās tēmas — konkurētspējīga Eiropa, digitāla Eiropa un iesaistīta Eiropa.⁹ Formulējot šīs prioritātes, Latvija ņēma vērā vairākus apsvērumus. Bija skaidrs, ka Latvijas intereses nav iespējams iekļaut ES darba kārtībā, ja tās nav saskaņotas ar pārējo divu *trio* valstu (Itālijas un Luksemburgas) interesēm, kā arī disonansē ar ES aktualitātēm. Samērojot Latvijas intereses ar ES darba kārtības jautājumiem, izdevās prioritātes formulēt tā, ka ieguvums no to sasniegšanas būtu gan nacionālā, gan Eiropas līmenī.

Prezidentūras beigās varam secināt, ka **konkurētspējīgas Eiropas** nodrošināšanai rekordātrā tempā tika pieņemts lēmums par Eiropas Stratēģisko investīciju fonda izveidi jeb tā saucamo Junkera plānu.¹⁰ Ielikti pamati sen apspriestajai un gaidītajai Eiropas Enerģētikas savienībai.¹¹ Augstu politiskās darba kārtības sarakstā bija vienotā tirgus panākšanas jautājumi. Sadarbībā ar citām institūcijām izdevās pieņemt mazāk stratēģiskus, bet katram pilsonim svarīgus lēmumus. Piemēram, īstenojot banku strukturālās reformas, panākta depozītu aizsardzība pret pārāk riskantām tirdzniecības darbībām; prasības dzelzceļa drošības pastiprināšanai; palielināti avansa maksājumi jauniešu nodarbinātības iniciatīvai un citi.

Digitalās Eiropas izveides prioritāte bija tikai organiska valsts panākumu pārnešana prezidentūrā, jo tieši IKT joma ir tā, kura ir konkurētspējīga Eiropas un dažās jomās arī globālā mērogā.¹² Prezidentūras laikā panāca vienošanos par datu aizsardzības regulu, kas paaugstinās personas datu aizsardzības līmeni, nodrošinās mūsdienīgu datu aizsardzības sistēmu un palielinās uzņēmējdarbības iespējas Vienotajā digitālajā tirgū; panāca vienošanos par būtisku viesabonēšanas maksas samazināšanu Eiropas Savienībā jau no 2016. gada 30. aprīļa un viesabonēšanas piemaksu pilnīgu atcelšanu no 2017. gada 15. jūnija un pirmajiem kopīgajiem atvērta interneta

⁹ Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē rezultāti. 4. lpp. http://www.mfa.gov.lv/images/EU2015LV_rezultati_lv.pdf (Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas mājaslapa; aplūkota 05.10.2015.).

¹⁰ Skatīt Mihaila Kozlova rakstu žurnālā.

¹¹ Skatīt Gunāra Valdmaņa rakstu žurnālā.

¹² Skatīt Signes Bāliņas rakstu žurnālā.

noteikumiem Eiropas Savienībā; drošākas un uzticamākas digitālās vides ES izveidošanu.¹³

Iesaistītas Eiropas prioritāte attiecās uz visu plašo attiecību spektru, kurā ES darbojas globālā mērogā. Latvijas un ES interešu lokā 2015. gada pirmajā pusē nonāca vairāki nozīmīgi notikumi. Lielākais starptautiskās politikas jomā bija Austrumu partnerības (AP) samits, kuru ietekmēja šīs ģeogrāfiskās telpas sadalīšanās Eirāzijas Ekonomiskās telpas valstīs (Armēnija, Baltkrievija), neitrālajā Azerbaidžānā un Eiropas integrācijas ceļu ejošajās (Gruzija, Moldova, Ukraina).¹⁴ Lielākais šī samita panākums ir katrai valstij individuālas pieejas formulēšana un tālāku rīcības plānu izstrāde nākotnē atbilstoši abu pušu interesēm. Nozīmīga bija ES Centrālās Āzijas stratēģijas pārskatīšana, kura ieguva precīzāku un uz pragmatisku sadarbību vērstu saturisko ietvaru. Latvijas prezidentūras laikā no darba kārtības nenozuda Ukrainas notikumi. To noteica gan Minskas 2. vienošanās panākšana un ieviešana (neieviešana), gan Krievijas agresīvās uzvedības nemazināšanās attiecībā uz Ukrainu, gan diskusijas par palīdzības sniegšanu Ukrainai militāras karadarbības apstākļos. Vienošanās par 1,8 miljardu eiro piešķiršanu šai valstij notika Latvijas prezidentūras laikā. Ar mazāku publicitāti, bet ne ar mazāku politisku nozīmi norisinājās darbs pie tirdzniecības un investīciju līguma ar ASV (TTIP), tika panākta vienošanās par ES drošības stratēģijas pārskatīšanu, norisinājās diskusijas par mūsdienu hibrīdkara radītajiem apdraudējumiem un to novēršanu.

Iesaistītas Eiropas prioritātes ietvaros varēja vērot veiksmīgu tā saucamo prioritāšu “sapārošanas” piemēru. Latvijas prezidentūras laikā globālā mērogā aktivizējās diskusija par ANO Tūkstošgades mērķu pārskatīšanu, kur uzmanības lokā galvenokārt bija attīstības valstis. Piecus gadus EK komisārs attīstības politikas jautājumos bija Andris Piebalgs. Savukārt attīstības sadarbības politikas aktīvākie īstenotāji mūsu valstī bija un ir nevalstiskās organizācijas. Pateicoties Eiropas Kustības Latvijā prezidenta Andra Gobiņa iniciatīvai, izdevās panākt, ka 2015. gads ir Attīstības gads Eiropā, un šī notikuma atklāšana notika Rīgā līdz ar Latvijas prezidentūras oficiālo atklāšanu.

¹³ Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē rezultāti. 8. lpp. http://www.mfa.gov.lv/images/EU2015LV_rezultati_lv.pdf (Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas mājaslapa; aplūkota 05.10.2015.).

¹⁴ Skatīt Toma Rostoka rakstu žurnālā.

Ar Attīstības gada karogu Latvija ir iesākusi un īstenojusi virkni nozīmīgu projektu šajā sektorā.¹⁵

Viens no “nemateriālā mantojuma” novērtēšanas kritērijiem ir prezidējošās valsts spēja reaģēt uz krīzes situācijām. Šajā jomā Latvija nodemonstrēja operativitāti un “taisnīgā sarunu vedēja” prasmes. Prezidentūras laikā bija divas liela mēroga krīzes, kuru risinājumi sākās Latvijas vadībā. Pēc teroristiskiem uzbrukumiem *Charlie Hebdo* redakcijai 2015. gada 7. janvārī Parīzē sekoja vienošanās par deklarācijas izstrādāšanu terorisma apkarošanai, kuru dalībvalstis pieņēma 29. janvārī. Šī deklarācija uzskatāma par dokumentu, kas kalpo par pamatu tālākām diskusijām iekšlietu un tieslietu jomā attiecībā uz terorisma draudu samazināšanu. Savukārt aprīlī, kad Vidusjūrā gāja bojā pirmie bēgļi, sākās darbs krīzes režīmā, meklējot risinājumus.

Secinājumi

Atskatoties uz Latvijas prezidentūras sešiem mēnešiem, var secināt, ka pirmās prezidentūras portfelis ir bijis gana smags, bet tā nešana nav sagādājusi milzīgas grūtības un tas nav izkritis no Latvijas rokām. Gan izvirzīto prioritāšu ziņā, gan to īstenošanā, gan organizācijas ziņā mērķi ir sasniegti. Tomēr ir dažas jomas, kurās iespējams saskatīt arī vienu otru neizmantotu iespēju.

Salīdzinoši mazu vietu prezidentūras laikā ieņēma Baltijas jūras reģiona sadarbība un ar ES stratēģiju šim reģionam saistītie aspekti. Var piekrist argumentam, ka šajā pusgadā bija tik daudz “krīzes režīmā” jautājumu, ka tuvākais reģions nebija prioritāte. Tomēr Latvija ir politiski investējusi gana daudz, lai varētu aktualizēt vismaz dažus sev svarīgu jautājumus. Kā attaisnojumu reģionālajai komponentei varētu minēt Jūrmalā notikušo ES Stratēģijas Baltijas jūras reģionam VI ikgadējo forumu, kuru apmeklēja 1044 dalībnieki, un tas ir lielākais cilvēku skaits kādā no prezidentūras pasākumiem. Taču saturiski tas vairāk atgādināja entuziastu ballīti, nevis nopietnu forumu tālākas sadarbības konkretizēšanai un attīstībai.

¹⁵ Skatīt Ineses Vaivares rakstu žurnālā.

Latvijas izvēlētā “taisnīgā sarunu vedēja” (*honest broker*) loma kopumā attaisnojās. Tomēr paliek atklāts jautājums, kādas bija īpašās Latvijas intereses prezidentūras laikā un kāpēc tās netika paustas skaļāk. Iespējams, ka “taisnīgais sarunu vedējs” varēja sešu mēnešu laikā atļauties sarīkot nelielu skandālu.

Latvijas prezidentūras rezultātus vērtēsim vairāku gadu garumā. Zīmīgi, ka Latvija drīzumā svinēs savu simtgadi. Cerams, ka daudzas no idejām, prasmēm, zināšanām, kas attīstītas prezidentūras laikā, tiks izmantotas.

Eiropas Stratēģisko investīciju fonds: no idejas līdz realitātei

Mihails Kozlovs,

Finanšu ministrijas Fiskālās politikas departamenta direktora vietnieks,
ECOFIN nodaļas vadītājs LR Pastāvīgajā pārstāvniecībā ES,
ES Padomes Ārkārtas grupas vadītājs

Latvijas Republikas pirmā prezidentūra Eiropas Savienības Padomē bija īstais pārbaudījums tam, vai desmit gadu laikā kopš iestāšanās Eiropas Savienībā esam uzkrājuši nepieciešamās zināšanas un pieredzi, lai stātos pie Eiropas kuģa stūres un noturētu to uz pašu noteiktā kursa. Raksta autors atceras spilgtākos brīžus darbā pie Eiropas Stratēģisko investīciju fonda (EFSI) izveides, kas Latvijas prezidentūras komandas vadībā tapa sarežģītās un aizraujošās sarunās ar dalībvalstīm, Eiropas Komisiju un Eiropas Parlamentu. EFSI bija viena no Latvijas prezidentūras prioritātēm, tas kļuva par veiksmes stāstu, tāpēc raksts ir mēģinājums apkopot gūtās mācības, kuras noderēs, aizstāvojot Latvijas intereses Eiropas Savienībā.

Atslēgvārdi: EFSI, Eiropas Stratēģisko investīciju fonds, Investīciju plāns, Junkera plāns, prezidentūra.

The first Latvian presidency in the European Union Council of Ministers was a litmus test considering ten years have passed since Latvia became a member of the European Union; the country has grown enough administratively and professionally in order to be able to define the priorities for the European Union and to work purposefully towards their achievement. The European Fund for Strategic Investment (EFSI) was born from complex and breath-taking negotiations with member states, the European Commission and the European Parliament under the strong leadership of the Latvian presidency team. The author revives the decisive moments in these negotiations. The EFSI was one of the priority files for the Latvian

presidency and it became a success story; therefore the article draws the main lessons that will be of help for those who will continue to defend the Latvian interests in the European Union in the future.

Keywords: EFSI, European Fund for Strategic Investment, Investment plan, Juncker plan, presidency.

Ievads

2015. gada pirmajā pusē mums bija iespēja pārbaudīt, vai un ko esam iemācījušies kopš neatkarības atgūšanas un iestāšanās Eiropas Savienībā (ES) un vai spējam izmantot iegūtās zināšanas un pieredzi, tādējādi dzēšot kopš 2003. gada attiecībā uz mums izmantoto apzīmējumu “jaunā dalībvalsts”. Vadot ES Padomi, varējām pierādīt, ka esam ne tikai ambiciozi, bet arī spējīgi īstenot savas ambīcijas smagā darbā. Apliecinājam arī to, ka spējam ne tikai izteikt ES lēmumu pieņemšanas klasiskās frāzes “kopumā atbalstām”, “pieņemam zināšanai” un “piesardzīgi vērtējam”, ko dalībvalstu delegācijas parasti attiecina uz ES politikas un likumdošanas iniciatīvām. Šajā pusgadā parādījām, ka varam paši noteikt skaidru kursu Eiropas Savienības lēmumiem, kā arī panākt strauju virzību uz priekšu un to pieņemšanu ES neraksturīgi īsā laikā, kas sakrita arī ar jaunā Eiropas Komisijas prezidenta ambiciozo darba plānu ekonomikas un finanšu jomā.

Vienlaikus neviens negribēja, lai prezidentūras pirmajās nedēļās *Youtube* vietnē parādītos neveikli sarunu vadīšanas vai publiskās uzstāšanās videoieraksti. Jokingām, ka izvairīšanās no nonākšanas *Youtube* bija mūsu galvenais mērķis prezidentūras sākumā.

Prezidentūra bija arī Latvijas mūsdienu vēsturē vienreizēja iespēja popularizēt valsti ne tikai 2015. gada pirmajā pusē, bet arī labu laiku pirms tam, esot “ienākošās” prezidentūras statusā. Grūti aprēķināt valsts tēla, prestiža un atpazīstamības izdevumus un it īpaši kvantificēt ieguvumus, bet, domājams, tie 45–50 miljoni eiro, kas tika iztērēti prezidentūras sagatavošanas posmā un tās laikā, tika atpelnīti ar uzviju, veselu pusgadu esot uzmanības centrā ne tikai ES, bet arī visā pasaulē. Pateicoties veiksmīgam darbam, ieguvumi ir mērāmi ne tikai realizētajos projektos, bet arī pastāvīgas atrašanās pozitīvā informācijas telpā, ES pārstāvēšanas starptautiskajos formātos un atpazīstamības kapitālā, un šo uzskaitījumu varētu turpināt vēl. Ja nekas

Attēlā: vidū EP prezidents M. Šulcs un EK prezidents Ž. K. Junkers, blakus EP prezidentam LR Ministru prezidente L. Straujuma, finanšu ministrs J. Reirs, EFSI grupas vadītājs M. Kozlovs, blakus EK prezidentam EP ECON komitejas vadītājs R. Gualtjeri, LR ĀM parlamentārā sekretāre Z. Kalniņa-Lukaševica, EP ziņotājs Ž. M. Fernandess. Foto: EP preses dienests

nemainīsies ES iekārtā, nākamā šāda iespēja būs tikai pēc 13 gadiem. Bet tad jau būs citi varoņi, kuri neapšaubāmi veidos savu veiksmes stāstu.

Savukārt šobrīd ir laiks atskatīties uz Latvijas pirmās ES prezidentūras gaitu, lielākajiem sasniegumiem, mācībām un aizkulisēm. Viens no spilgtākajiem piemēriem tam, kā sarežģītajā politiskajā vidē ātri un efektīvi virzīt uz priekšu kompleksas daudzpusējas sarunas par ES prioritāro projektu un noslēgt to mazāk kā sešu mēnešu laikā¹, ir Latvijas prezidentūras darbs ar priekšlikumu par Eiropas Stratēģisko investīciju fondu (EFSI), kuru Eiropas Komisija (EK) publicēja 2015. gada 13. janvārī un kurš, pateicoties Finanšu ministrijas vadītās prezidentūras komandas neizsīkstošajai enerģijai, tika publicēts ES Oficiālajā vēstnesī jau 1. jūlijā!

¹ Vidēji viena likumprojekta pieņemšana ES institūcijās aizņem 1,5–2 gadus. EFSI jeb t.s. Junkera fonda regulas gadījumā Latvijas prezidentūra to paveica 6 mēnešos.

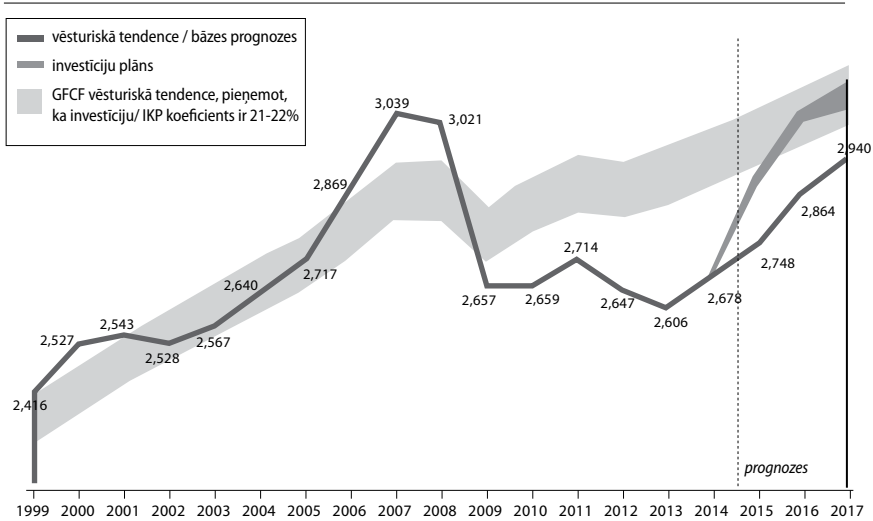
Šis raksts sniedz ieskatu aizraujošajā pusgadā, kurā Finanšu ministrijas EFSI komanda intensīvā darbā piepildīja vienu no Latvijas valdības ambiciozākajiem prezidentūras mērķiem. Šī bija tā reize, kad ar lepnumu par Finanšu ministriju un it īpaši tās Briseles komandu prezidentūras laikā varu sacīt, ka mēs nodemonstrējām augstākās klases sarunu vešanas mākslu, kas lika pat tādām skeptiķim un pragmatikim kā Nīderlandes delegāts J. Barnards (*J. Barnard*) ES Padomes Ārkārtas darba grupā par EFSI publiski paust savu gandarījumu, ka “beidzot viņam ir prieks strādāt grupā, kuru tik meistarīgi vada “jaunās” dalībvalsts komanda”.

Atzinību izpelnījāmies arī no EK prezidenta Ž. K. Junkera (*J. C. Juncker*), Eiropas Parlamenta (EP) prezidenta M. Šulca (*M. Schulz*), EK viceprezidentiem K. Georgijevas (*K. Georgieva*) un J. Katainena (*J. Katainen*), Eiropas Investīciju bankas prezidenta V. Hoijera (*W. Hoyer*), kā arī no EP sarunu grupas pārstāvjiem, EP komiteju vadītājiem R. Gualtjeri (*R. Gualtieri*) un J. Artuī (*J. Arthuis*) un deputātiem Ž. M. Fernandesā (*J. M. Fernandes*), U. Bulmana (*U. Bullmann*), I. Sendera (*I. A. Sender*) un K. Van Bremptas (*K. Van Brempt*), ar kuriem patiesībā dažbrīd sarunu karstumā gribējās tikties nevis pie sarunu galda, bet boksa ringā.

Investīciju kritums Eiropā un iespējamie risinājumi

Ekonomisko, finanšu un fiskālo krīzi ES raksturo vairāki nepatīkami blakusefekti, kuri savstarpējas mijiedarbības rezultātā mēdz pastiprināt viens otru, radot apburto lokus. To pārraušana ir viens no sarežģītākajiem uzdevumiem mūsdienu politekonomijā. Finanšu krīze ievērojami novājināja ES finanšu sektoru, un tas noveda pie ārkārtīgi strauja kredītēšanas apjoma krituma. Vienlaikus attīstījās uzticamības krīze, kā rezultātā dažviet strauji, dažviet pakāpeniski ievērojami samazinājās ekonomiskā aktivitāte. Papildus šīm problēmām atklājās, ka finanšu sektora problēmas un to risināšana rada milzīgu ietekmi uz gandrīz vai visu ES dalībvalstu fiskālo situāciju, nosakot nepieciešamību pēc nacionālo budžetu konsolidācijas vairāku gadu garumā. Šajā situācijā gan privātais, gan valsts sektors vienmēr upurē investīcijas, kas īstermiņā situāciju glābj, bet vidējā un ilgākā laika posmā apdraud ES konkurētspējas pamatus. Atgriešanās pie katrai ekonomikai raksturīgā investīciju līmeņa ir sarežģīta, jo krīžu radītā nelīdzsvarotība un bieži vien arī

Reālā fiksētā kapitāla veidošanās (GFCF) — bāzes tendence vs. vēsturiskā tendence vs. investīciju plāns
 ES-28, 2013.g. cenas, euro milj.

Avots: Eiropas Komisija

Attēls parāda investīciju burbuļus 2005.–2008. gadā, investīciju kritumu kopš 2009. gada un EFSI izredzes stimulēt investīcijas līdz ilgtspējas līmenim.

pēckrīzes periodā pieņemtā likumdošana, it īpaši finanšu sektora regulējuma un fiskālajā jomā, uzliek ierobežojumus. Jāatzīmē gan, ka investīciju burbuļi, kuri izveidojās gandrīz visās ES dalībvalstīs, mākslīgi palielināja investīciju apjomus valsts ekonomikā, bet tie nav ilgtspējīgi, tāpēc, atzīstot nepieciešamību atgriezties pirmskrīzes investīciju līmenī, ir jābūt uzmanīgiem ar šāda līmeņa noteikšanu.

Briseles žargonā ir vairāki izteicieni par ES funkcionēšanu, piemēram, “Eiropa attīstās, pateicoties krīzēm”. Kad iepriekšminēto fiskālo ierobežojumu dēļ ir nepieciešams ātri atrast līdzekļus kādai politiekonomiskai prioritātei, daudzi uzreiz raugās uz Briseles vai Luksemburgas pusi un kārtējo reizi aicina izmantot ES budžeta līdzekļus ar lielāku pievienoto vērtību, respektīvi, atceras par Eiropas Investīciju banku. Apstākļos, kad finanšu sektorā vēl ir pārāk liela slikto parādu nasta un stingrs regulējums neveicina kredītēšanas portfeļa pieaugumu, kad valsts budžeta deficīti un parādi joprojām

ievērojami pārsniedz saskaņā ar ES likumdošanu pieļaujamos līmeņus un kad acīmredzami kavējas t.s. strukturālo reformu īstenošana, kuru mērķis būtu palielināt ekonomisko aktivitāti, vienīgais risinājums īstermiņā, šķiet, tiešām ir meklējams ES galvaspilsētā.

Jāatzīst gan, ka vēl 2014. gada laikā bija vairāki mēģinājumi meklēt citus risinājumus investīciju veicināšanai. Tā 2014. gada otrajā pusē Itālijas prezidentūras vadībā dažas dalībvalstis aktīvi virzīja jautājumu par ES fiskālā ietvara, t.s. Stabilitātes un izaugsmes pakta, “pielāgošanu” tā brīža ekonomiskajai situācijai, lai atļautu dalībvalstīm labi pamatotos gadījumos atkāpties no budžeta disciplīnas, kas pēc būtības nozīmētu tiesības uzņemties vēl lielākus budžeta deficitus un valsts parādus. Ātri vienoties par šādu pieeju nevarēja, tāpēc dalībvalstis vienojās šo jautājumu tālāk izpētīt tehniskā līmenī un faktiski lēmumus atlika vismaz uz gadu.²

Gaisā virmoja arī citas alternatīvas idejas. Jau 2012. gadā Eiropas Komisija nāca klajā ar virkni ambiciozu priekšlikumu Eiropas Ekonomikas un monetārās savienības (*Economic and Monetary Union — EMU*) reformas kontekstā, piedāvājot īstermiņā domāt par t.s. solidaritātes finanšu mehānismu, kurš nodrošinātu atbalstu tām dalībvalstīm, kuras īsā laika posmā veic finansiāli ietilpīgas un ilgākā termiņā izaugsmi veicinošas reformas, tādējādi stiprinot savu un visas ES ekonomisko attīstību. Ekstrēmā versijā bija diskusijas arī par eirozonas budžeta izveidošanu, kurš krīzes laikā atbalstītu kādas dalībvalsts ekonomiku, veicot fiskālo injekciju un tādējādi uzturot pieprasījuma un investīciju līmeni.

Šīs idejas vieno divas svarīgas iezīmes, proti, nepieciešamība atrisināt eirozonas stabilitātes problēmu ilgtermiņā un diskusijas par esošo ES budžeta līdzekļu sadales mehānismiem un efektīvāku izmantošanu. Vēl plašākā mērogā, iespējams, ir jāskatās arī uz ekonomikas un monetārās savienības makroekonomisko ainu — iecerētās konverģences vietā, kas būtu normāls process vienotās valūtas telpā, patiesībā atšķirības starp valstīm tikai turpina pieaugt.

Jau Itālijas prezidentūras laikā dažas valstis ne bez pamatojuma uzdeva jautājumu, vai iepriekšējā EK komisāra Iekšējā tirgus un finanšu pakalpo-

² Galīgo lēmumu par šo jautājumu plāno pieņemt tikai Luksemburgas prezidentūras laikā 2015. g. decembrī.

jumu jautājumos M. Barnjē (*M. Barnier*) radītais pēckrīzes finanšu regulējums nav pārāk ierobežojošs kredītiestādēm, apdrošināšanas kompānijām, investīciju fondiem u.c. investoriem un vai tā pārskatīšana investīciju veicināšanas nolūkos, protams, neapdraudot finanšu sektora stabilitāti, nepalīdzētu kredītiestādēm aktīvāk izmantot Eiropas Centrālās bankas monetārās politikas rezultātā uzkrātos līdzekļus un uzņēmumiem būt optimistiskākiem par saviem attīstības plāniem. Kaut gan daudzi atzina šādas pieejas pamatotību, t.sk. M. Barnjē pēctecis EK komisārs finanšu stabilitātes jautājumos Dž. Hils (*J. Hill*) tikšanās laikā ar Latvijas finanšu ministru J. Reiru Latvijas prezidentūras pašā sākumā, bija skaidrs, ka vairāku iemeslu dēļ šī pieeja nevar nodrošināt ātru rezultātu.³

Pieredze rāda, ka pēc dažādu politisko apsvērumu dēļ nerealizējamu ideju atmešanas Eiropa vienmēr nonāk pie kāda pragmatiskāka risinājuma. Jau 2012.–2013. gadā Eiropas Komisija bija ierosinājusi vairākus pilotprojektus ar mērķi pierādīt, ka ES budžeta līdzekļus var izmantot efektīvāk, nevis turpināt iezīmēt katrai dalībvalstij savu finanšu aploksni un lielāko daļu resursu tērēt subsīdiju veidā. Tā tapa tā saucamā mazo un vidējo uzņēmumu (MVU) iniciatīva (*SME Initiative*), kuras ietvaros katra dalībvalsts labprātīgi varēja iezīmēt daļu no savas MVU atbalsta aploksnes (parasti) EIB pārvaldītā garantiju fondā ar mērķi piesaistīt privātos investorus, tādējādi panākot finanšu sviras efektu ES budžeta līdzekļu izmantošanā. Līdzīga iniciatīva, proti, projektu obligācijas, tapa, lai ar EIB palīdzību piesaistītu privātos investorus arī lieliem infrastruktūras projektiem, nodrošinot tiem labvēlīgākus nosacījumus projektu īstenošanas sākotnējā posmā, kad riski ir vislielākie un atdeve vēl ir neprognozējama. Atšķirībā no MVU iniciatīvas, projektu obligācijas iniciatīvai tika iezīmēta daļa no Paneiropas transporta un enerģētikas tīklu budžeta līnijas, kura netika sadalīta pa valstīm, bet tika izmantota, piedāvātajām iniciatīvām savstarpēji konkurējot. Vēl ir pārāgri spriest, vai šīs iniciatīvas dos vēlamo rezultātu.

Bija skaidrs, ka jaunais Eiropas Komisijas prezidents Ž. K. Junkers, iepriekš ilggadējs Luksemburgas ministru prezidents un finanšu ministrs, visticamāk, nāks klajā ar ambiciozu priekšlikumu, lai veicinātu investīciju

³ Tikai 2015. g. oktobrī EK publicēja dažus priekšlikumus, lai panāktu šo efektu, kā arī uzsāka sabiedrības apspriešanu par ES finanšu regulējuma ietekmi uz finanšu sektora darbību.

pieaugumu ES. Tas lielā mērā balstīsies uz ES budžetā jau pieejamiem līdzekļiem, iespējams, garantiju veidā EIB darbības paplašināšanai, jo par papildu iemaksām ES budžetā vai kādā citā finansēšanas mehānismā neviens pat neatļausies domāt.

Neformāli kuluāros par jaunu fondu runāja jau 2014. gada sākumā, bet konkrētas aprises tas ieguva ES valstu finanšu ministru neformālajā sanāksmē Milānā 2014. gada septembrī, t.sk. pateicoties aktīvai EIB prezidenta V. Hoijera lomai, kurš, domājams, saskatīja topošajā projektā labu iespēju palielināt EIB darījumu apjomu un tādējādi arī savu lomu ES un starptautisko finanšu institūcijās. Savukārt politiski šo ideju atbalstīja ES valstu līderi 2015. gada 23.–24. oktobra Eiropadomes sanāksmē un uzdeva Eiropas Komisijai šo ideju konkretizēt līdz 18.–19. decembra sanāksmei, kad faktiski arī *dzima* Eiropas Stratēģisko investīciju fonds.

Latvija šajā periodā atradās duālā situācijā. No vienas puses, bažījāties par to, kā EK prezidenta iniciatīva ietekmēs mūsu Kohēzijas fondu aploksni ES budžetā, jo jebkura pārdale ES budžetā varēja notikt tikai, pārdaļot līdzekļus starp dažādiem izdevumu posteņiem, un daži no tiem bija nesekami, piemēram, lauksaimniecības sektora budžets, bet kohēzijas budžets jau pirms tam bija nonācis dažu dalībvalstu ofensīvu uzmanības centrā. Tāpēc Latvijas nacionālās pozīcijas vadmotīvs šajā periodā bija tēze par jaunās investīciju iniciatīvas radīšanu tādā veidā, lai tā būtu pieejama visām valstīm, it īpaši relatīvi mazām, ar salīdzinoši neattīstītu kapitāla tirgu un ar grūtībām ģenerēt lielus finansiāli ilgtspējīgus projektus, bet lai tā netiktu finansēta no kohēzijas politikas līdzekļiem. No otras puses, apzinājāties, ka šī būs Eiropas Komisijas, Eiropas Parlamenta (EP) un vairāku dalībvalstu pirmā prioritāte 2015. gada pirmajā pusgadā un ka pēc būtības diskusija par ES budžeta izmantošanas efektivitāti un pakāpeniska atteikšanās no tīrām subsīdijām resursu trūkuma dēļ kļūs neizbēgama.

Sagatavošanās posms

Savlaicīgi izlēmām noteikt šo topošo “Junkera plānu” par vienu no centrālajām Latvijas prezidentūras prioritātēm un sākt gatavošanos jau labu laiku pirms EK priekšlikuma publicēšanas. Kaut gan tikai ap 10% no gatavošanas posmā iecerētā izdevās īstenot praksē, pārliecība, ko sniedza pamatīga

un nopietna attieksme šajā posmā, bija galvenais ieguvums. Tāpēc strādājām daudz un vienlaikus vairākos virzienos.

Šādu lielu ES iniciatīvu virzībā vadītājam un komandai ir īpaša nozīme. Kaut gan, iespējams, gan Rīgā, gan Briselē līdz pēdējam brīdim bija šaubas par to, kam uzticēt EFSI projekta vadīšanu prezidentūras laikā, rezultāts pierādīja, ka tika izdarīta pareizā izvēle. Par to ir jāizsaka pateicība Finanšu ministrijas un Latvijas Republikas Pastāvīgās pārstāvniecības ES (LR PP ES, PP) vadībai.

Finanšu ministrija pilnībā apzinājās prezidentūras svarīgumu un smagumu un tāpēc darbā ES pastāvīgās pārstāvniecības finanšu un ekonomikas bloka komandā un Rīgā tika norīkoti tiešām labākie ministrijas darbinieki, un sevišķa pateicība par to jāsauc finanšu ministram J. Reiram, valsts sekretārei B. Bānei un valsts sekretāres vietniecei L. Kļaviņai. Darbā tika pieņemta arī nodaļas palīdzība Dace Keirāne, kura ātri un efektīvi kārtoja organizatoriskos un loģistikas jautājumus, kamēr mēs atradāmies pārlidojumos starp Briseli un Strasbūru.

Mūsu prezidentūras EFSI komandā bija:

Kristīne Vlāgsma⁴ — ES Padomes Ārkārtas grupas vadītāja vietniece,

Kristīne Kapusta — Finanšu ministrijas nozares padomniece struktūrpolitikas jautājumos, ES Padomes Ārkārtas grupas eksperte,

Dainis Stūrmanis, Reinis Pāns, Mārtiņš Trautmanis — pieredzējuši Finanšu ministrijas darbinieki, ES Padomes Ārkārtas grupas eksperti⁵,

Mihails Kozlovs — Finanšu ministrijas Fiskālās politikas departamenta direktora vietnieks un ECOFIN nodaļas vadītājs LR Pastāvīgajā pārstāvniecībā ES, ES Padomes Ārkārtas grupas vadītājs.

Neatsveramu atbalstu sniedza arī Finanšu ministrijas padomniece ES budžeta jautājumos Sofja Ribkina, kuras zināšanas par ES budžetu un profesionālo attiecību tīkls Briseles kuluāros palīdzēja izšķirošajos brīžos. Satiksmes ministrijas padomniece M. Simanoviča un Izglītības un zinātnes

⁴ Kristīne Vlāgsma pastāvīgi strādā Eiropas Komisijas Ekonomisko un finanšu jautājumu ģenerāldirektorātā par nodaļas vadītāju. Esmu gandarīts par to, ka izdevās piesaistīt Kristīni darbam sekundētās ekspertes statusā Finanšu ministrijas ECOFIN nodaļā Latvijas Pastāvīgajā pārstāvniecībā ES.

⁵ Reinis Pāns aktīvi strādāja EFSI komandā līdz marta vidum, kad uzsāka darba gaitas Finanšu un kapitāla tirgus komisijā. Reini aizstāja Mārtiņš Trautmanis, kurš labi iekļāvās kolektīvā un sniedza visu nepieciešamo atbalstu EFSI komandai.

Attēlā (no kreisās): Andis Kokenbergs (tiešo nodokļu politika), Ruta Konstante (ES budžets), Kristīne Kapusta (reģionālā politika un EFSI), Inga Pavlina (ekonomika un finanses), Mihails Kozlovs (ECOFIN nodaļas vadītājs, EFSI projekta vadītājs), Sofja Ribkina (ES budžets un EFSI), J. Reirs (finanšu ministrs, ECOFIN prezidents), L. Straujuma (Ministru prezidente), K. Vlāgsma (ekonomika, finanses un EFSI), Ronalds Fišers (vērstpapīru tirgi, maksājumu infrastruktūra), Daina Ispodkina (kreditīestāžu regulējums, apdrošināšana), Inese Allika (Latvijas Bankas padomniece), Jana Salmiņa (netiešo nodokļu politika), Dace Keirāne (nodaļas palīdzē), Anna Kadara (apdrošināšanas politikas eksperte, EK). Foto: Toms Norde, Valsts kanceleja

ministrijas padomniece L. Sika palīdzēja izprast ES programmu “Apvārsnis 2020” (*Horizon 2020*) un “Eiropas infrastruktūras savienošanas instruments” (*Connecting Europe facility*) būtību un finansējuma struktūru.

Vēl pirms EK priekšlikuma publikācijas uzsākām aktīvas konsultācijas ar dalībvalstīm, EK un EP, kas arī izvirzīja EFSI par savu prioritāti ekonomiskajā un finanšu jomā. Neatceros precīzi, cik tikšanās organizējām ar visām divdesmit septiņām dalībvalstīm, EP deputātiem, Padomes ģenerālsēkretariāta un EK kolēģiem — tas bija nepārtraukts process, kad uzskaita nevis ieguldīto laiku, bet rezultātus. Tas palīdzēja saprast visu spēlētāju politisko nostāju.

It īpaši svarīga bija regulāra neformāla saziņa ar atbildīgo nodaļas vadītāju EK B. Anžēlu (*B. Angel*), kas ļāva sekot līdzi priekšlikuma attīstības gaitai un noteikt saskaņas un pretrunas punktus gan EK iekšienē, gan

attiecībās starp EIB un EK. Sākotnējā sarunu posmā šo konsultāciju laikā iegūtās atziņas un nodibinātās attiecības ievērojami atviegloja virzību uz priekšu.

Šo konsultāciju un sarunu laikā secinājām, ka EFSI būs plašs politisks atbalsts no dalībvalstu puses, bet ar vairākām atrunām, kuras atspoguļoja katras valsts intereses. Piemēram, varēja saprast, ka dažām valstīm EFSI nemaz nav vajadzīgs, jo investīciju apjoms tajās aug, pateicoties makroekonomiskajai stabilitātei un labvēlīgai uzņēmējdarbības videi. Šo valstu mērķis būtu atbalstīt EFSI, jo tas neradītu tām papildu izmaksas, bet vienlaikus panāktu tādu fondu, no kura šīs valstis pašas varētu iegūt. Mazāk stabilās vai krīzes skartās valstis uzskatīja, ka tām ir visas tiesības gūt lielākus labumus no EFSI. Iespējams, dažas cerēja, ka EFSI ir kāda plašāka solidaritātes mehānisms ES vai eirozonā iedīgļis. Bija arī izteikti atšķirīgi viedokļi un intereses par EFSI struktūru, pārvaldību un mērķiem, nemaz nerunājot par Eiropas Parlamentu, kurā tajā laikā tikai bija sākušās cīņas politisko grupu starpā par ietekmes un atbildības sadalījumu darbā pie topošā fonda.

Sagatavošanas posmā ilgi diskutējām par formātu darbam pie Eiropas Komisijas priekšlikuma (jo formātam Briselē ir liela nozīme) un par laika grafiku, kas ES lēmumu pieņemšanas procesā ir svarīgs instruments, lai dotu signālus par prezidentūras darba metodi un ambīcijām. Sajutām, ka darbā ar EFSI noteikti atmaksāsies pragmatisms, tāpēc izlēmām veidot ES Padomes Ārkārtas darba grupu, tādējādi uzsverot prezidentūras ieceri tiešām uzsākt un pabeigt darbu pie šī priekšlikuma ES lideru decembrī nospraustajā termiņā, proti, līdz jūnija beigām. Vienlaikus apzinājāmies, ka vislabāk šo darbu varēs paveikt ES dalībvalstu Finanšu ministriju eksperti, kuri jau strādāja kopā ar prezidentūras komandu, tādēļ skaidri iezīmējām šo prezidentūras ziņu komunikācijā ar partneriem visos hierarhijas līmeņos.⁶ Šis skaidrais Latvijas prezidentūras uzstādījums palīdzēja izveidot kompetentu un saliedētu ES Padomes Ārkārtas darba grupu EFSI projekta izskatīšanai.

Noteicām arī ārkārtīgi ambiciozu darba kārtību ar mērķi vienoties par ES Padomes mandātu sarunām ar Eiropas Parlamentu jau 10. martā, proti,

⁶ Šeit jāpaskaidro, ka institucionālo atbildību sadalījumu un ekspertus darba grupām ES Padomē izvēlas dalībvalstu galvaspilsētās, kur nereti šādas izvēles ietekmē ministriju savstarpēja konkurence, institucionālā hierarhija un citi apsvērumi.

sešas nedēļas pēc plānotās priekšlikuma publicēšanas, un panākt vienošanos ar Eiropas Parlamentu 27. maijā, ko, iespējams, mēs nekad nebūtu darījuši, ja iepriekš zinātu, ka Eiropas Parlaments savu sarunu pozīciju pieņems tikai 20. aprīlī, faktiski paredzot sarunām ar Padomi tikai piecas nedēļas! Ne tikai mums pašiem, bet arī dažiem dalībvalstu kolēģiem šis plāns šķita “nereālistiski ambiciozs”. Taču tādējādi mums izdevās panākt, ka visas puses bija gatavas ārkārtīgi intensīvām sarunām un, pat ja īstas sarunas vēl nebija sākušās, neviens no sarunu partneriem negribēja atpauzēt vai tikt apvainots procesa kavēšanā.

Sprints ES Padomes sēžu zālēs un kuluāros (2015. gada 19. janvāris – 10. marts)

Pretrunīgākie jautājumi, valstu viedokļi un to pamatojums

Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par Eiropas Stratēģisko investīciju fonda izveidošanu tika publicēts Latvijas prezidentūras otrajā nedēļā, 2015. gada 13. janvārī. Priekšlikums īpaši neatšķīrās no tām versijām, ko ieguvām neformāli vēl pirms publicēšanas, tāpēc uzreiz varējām ķerties klāt darbam pēc būtības un domāt par potenciāli strīdigākajiem punktiem un iespējamiem kompromisiem.

Ātri saskatījām vairākus potenciālos strīdu objektus. Veidojot tādus instrumentus kā EFSI, galvenie jautājumi vienmēr saistās ar tā pārvaldību, finansējumu un amatu sadalījumu.

Tie bija:

EFSI pārvaldības modelis, kura ietvaros par lielāku ietekmi cīnīsies dalībvalstis, Eiropas Komisija, Eiropas Investīciju banka un Eiropas Parlaments, jo ietekme jebkura fonda pārvaldības struktūrās dod priekšrocības stratēģisko virzienu noteikšanā, kas netieši nosaka finansējamo projektu atlasī. Tāpēc spēku samērs EFSI Valdē un Investīciju komitejā, kā arī lemsana par izpilddirektora un vietnieka atlasī piederēja pie jutīgiem jautājumiem.

EFSI garantijas fonda 8 miljardu apmērā finansēšanas avoti ES budžetā. EK priekšlikums paredzēja tehniski vienkāršu risinājumu — samazināt budžetu programmu “Apvārnis 2020” (*Horizon 2020*) un “Eiropas infrastruktūras savienības instruments” (*Connecting Europe Facility, CEF*) piešķirumus par 6 miljardiem un atlikušos 2 miljardus finansēt no rezervēm,

proti, papildu iemaksām no dalībvalstīm. Politiski šāds priekšlikums radīja nopietnas grūtības gandrīz visiem sarunu partneriem, jo faktiski Eiropas Komisija piedāvāja samazināt finansējumu daudzām zinātnes, izpētes un inovāciju budžeta līnijām. Bija satraukums arī par finansējuma trūkumu lieliem infrastruktūras projektiem transporta un enerģētikas jomā. Visbeidzot, 2 miljardu papildu finansējums no rezervēm bija grūti pamatojams t.s. neto maksātājiem ES budžetā.

Projektu atbilstības/attiecināmības principi un finansējamās nozares. Kaut gan visi deklarēja atbalstu vienlīdzības principam un publiski iestājās pret *ex-ante* ģeogrāfisku projektu sadalījumu pa dalībvalstīm, kā arī uzsvēra, ka tikai labākie projekti gūs EIB finansējumu ar EFSI atbalstu, paredzējām, ka katrs spēlētājs, t.sk. dalībvalstis, cīnīsies par tiešas vai netiešas atsaucēs iekļaušanu uz sev svarīgām nozarēm.

EFSI darbības laiks bija vēl viens domstarpību avots jau no paša sākuma. Arī plašākā kontekstā parādījās jautājums par to, kas notiks ar fondu un ar ES budžeta izmantošanu ar finanšu instrumentu palīdzību nākotnē. Tehniski salīdzinoši vienkāršs, bet politiski ļoti neviennozīmīgs jautājums.

Kā redzams, salīdzinoši īsā regula aptvēra ļoti plašu sarežģītu jautājumu loku, kuru risināšanai EFSI komandai bija nepieciešamas zināšanas par ES lēmumu pieņemšanu un ES institūciju savstarpējo mijiedarbību, ES budžetu, investīciju fondu pārvaldību, EIB darbību, finanšu kontroli un auditu... un šo uzskaitījumu var vēl turpināt.

ES Padomes Ārkārtas darba grupa: skats no iekšpuses un no vadītāja krēsla

Pirmo ES Padomes Ārkārtas darba grupas sanākumi par EFSI Latvijas prezidentūra godam un pārliecinoši noturēja 2015. gada 19. janvārī. Dabiskais uztraukums pazuda jau pirmajās minūtēs un vairs nekad neatgriezās. To pārvarēt ļoti palīdzēja īsās prezidentūras reklāmas filma. Viena no tām — par investīcijām Latvijā — ideāli saskanēja ar apspriežamo jautājumu.

Diskusiju sākuma posmā ir svarīgi ātri uzņemt tempu, parādīt pārliecību par savu stratēģiju un taktiku un noslogot dalībvalstu un Eiropas Komisijas delegācijas, piemēram, uzdodot gatavot rakstiskus komentārus vai sagatavot papildu informāciju par atsevišķiem jautājumiem. Uzreiz iezīmējām

ļoti saspringto sanāksmju grafiku, proti, astoņas darba grupas sanāksmes, divas vēstnieku līmeņa sanāksmes un vienu Ekonomikas un finanšu padomi (ECOFIN), lai nodrošinātu iespēju vienoties par Padomes sarunu mandātu jau 10. martā, proti, visu šo plānojām paveikt nepilnās sešās nedēļās!

Uzsvērām, ka, neskatoties uz EFSI regulas plašo tvērumu un politisku nozīmi, prezidentūra risinās visus jautājumus Ārkārtas darba grupas līmenī, tāpēc uzstājām uz to, ka delegācijām ir jābūt plašam mandātam no galvaspilsētām. Vēlāk sarunu gaitā arī nekautrējamies izdarīt spiedienu uz delegācijām, liekot ātri pieņemt lēmumus turpat sēžu zālē. Ņemot vērā neproporcionāli lielo interesi par EFSI priekšlikumiem no vairākiem citiem Padomes formātiem, šāda pieeja un lēmumu pieņemšanas koncentrācija ECOFIN palīdzēja izvairīties no paralēlas darbības un pretrunīgām ziņām, kas bieži vien ir raksturīgi ES lēmumu pieņemšanas procesā un ļoti traucē virzību uz mērķi.

Bija daudz jāstrādā arī neformāli, piemēram, lai vienotos ar Eiropas Komisiju par to, kurš (prezidentūra vai Komisija) gatavos kompromisa priekšlikumus vai, runājot Briseles žargonā, “kurš turēs pildspalvu”. Eiropas Komisija ļoti uzstāja uz savu lomu šajā procesā, jo tas sniedz ievērojamas priekšrocības, bet, iespējams, Komisijai arī bija šaubas par Latvijas prezidentūras spējām to paveikt. Tomēr šo svarīgo funkciju, nebaidoties no milzīgās atbildības, apzināti paturējām sev, un tas bija svarīgi arī prezidentūras prestižam. Tādējādi mums izdevās nostiprināt savu vadošo lomu turpmākajā darbā.

Bija jārisina arī interesanti un neviennozīmīgi institucionāli jautājumi, kuriem var būt tālejoša ietekme arī pēc prezidentūras, piemēram, par EIB dalību Ārkārtas darba grupas sēdēs, kā arī par EIB iespēju izteikties. No vienas puses, ņemot vērā bankas centrālo lomu EFSI ieviešanā, personīgi man nebija iebildumu ne pret EIB dalību, ne pret EIB delegācijas pārstāvju iespēju izteikties. No otras puses, pakāpeniski kļuva skaidrs, ka Eiropas Komisijai, kurai saskaņā ar ES līgumiem vienīgajai ir likumdošanas iniciatīvas tiesības, ar EIB ir nopietnas domstarpības par dažiem iepriekšminētajiem jautājumiem. Neierobežojot Eiropas Investīciju bankas tiesības publiski paust savu viedokli, mēs uzņēmām risku sadrumstalot diskusijas. Kā parasti, nonācām pie kompromisa, ka EIB varēs izteikties saskaņā ar grupas vadītāja lūgumu un ar Eiropas Komisijas piekrišanu, kā arī prezidentūra regulāri uzklauss EIB divpusēji, lai kāda politiski šķietami pareiza pieeja neapdraudētu EFSI ieviešanu praksē. Šis mehānisms nostrādāja ļoti labi.

Sēžot prezidentūras krēslā, ir ārkārtīgi svarīgi pēc iespējas ātrāk uztvert dalībvalstu signālus par diskutējamiem jautājumiem, un pieņemt lēmumu, kā reaģēt uz tiem, paturot prātā galveno — prezidentūras uzdevumu panākt kompromisu. Cieša individuāla sadarbība ar lielākajiem spēlētājiem (dalībvalstīm) ar ievērojamu balsu skaitu ir izšķiroša, proti, jo vairāk tās ir informētas par prezidentūras domu gājienu, jo vieglāk ir vadīt sēdi. Politiski smagos jautājumos ar ievērojamu finansiālo ietekmi veiksmīga sadarbība ar šādiem partneriem dod tik nepieciešamo komforta sajūtu prezidentūrai, tāpēc nenozēlojām attiecību dibināšanā un uzturēšanā ieguldītās stundas. Nenoliedzami, jāpievērš uzmanība arī mazāku dalībvalstu grupējumu interesēm, pat ja to priekšlikumi ietekmē prezidentūras izvēlēto kursu, jo šādi grupējumi bieži vien var nodrošināt tā saukto bloķējošo minoritāti. Ja mazāku dalībvalstu individuāli priekšlikumi palīdz iegūt to atbalstu prezidentūras pieejai kopumā un neizraisa lielas domstarpības, ir ieteicams ņemt vērā šo valstu intereses. Nereti šādas valstis mēdz sniegt nereālistiskus priekšlikumus; tad prezidentūrai atliek tikai pieklājīgi tos ignorēt.

Ārkārtīgi saspriņgtais darba ritms liek koncentrēties uz galveno, būt elastīgiem instrumentu izvēlē, bet stingriem virzībā uz mērķi, un, ja nepieciešams, ātri pieņemt spontānus, iepriekš neizdiskutētus lēmumus, kā arī pārliecinoši izskaidrot tos sarunu partneriem.

Tātad šajā pirmajā sarunu posmā mēģinājām strādāt, orientējoties uz tādu sarunu mandātu, kuru ministri varētu apstiprināt vienprātīgi, kas dotu papildu argumentu sarunās ar Eiropas Parlamentu. Vienprātība 28 valstu vidū ir nopietns bruņojums jebkurās sarunās.

Attiecībā uz sarunu būtību par pašu t.s. Junkera fondu konsekventi ievērojām šādus principus:

- vienkārša apolītiska pārvaldības struktūra, t.sk. EFSI valde un Investīciju komiteja,
- skaidri projektu atbilstības/attiecināmības kritēriji un visaptveroši projektu atlases kritēriji nozaru griezumā, kas palīdzētu izvairīties no ģeogrāfiska sadalījuma principa,
- pārskatāma un stabila EFSI garantiju fonda finansējuma struktūra,
- minimāli nepieciešamais laiks fonda darbībai sākotnējā posmā, proti, 3–4 gadi.

Pareiza darba organizācija palīdzēja panākt, ka visi iepriekšminētie un citi atvērtie jautājumi tika atrisināti Ārkārtas darba grupas ietvaros, ziņojot par progresu vēstniekiem un ministriem, bet nepieļaujot pārāk detalizētas diskusijas šādos politiskajos formātos, kas neizbēgami varēja novest pie minēto jautājumu nevajadzīgas politizācijas. Tādā veidā virzījām savus kompromisa priekšlikumus un saņēmām politisko atbalstu, ievērojami samazinot opozīciju grupas iekšienē.

Kā jau minēju iepriekš, sākotnējā sarunu posmā visas dalībvalstis vienoja viens — neapmierinātība ar EK priekšlikumu, bet katrai bija neapmierinātība par savu jautājumu. Savlaicīgi pamanījām to un regulāri izmantojām, manipulējot un pretstatot valstis.

Šajā laika posmā, protams, neiztikām arī bez sarežģījumiem, it īpaši diskutējot par finansējuma struktūru. Mūsu mērķis Padomes līmenī bija vienbalsīgi apstiprināt Eiropas Komisijas priekšlikumu par EFSI garantijas fonda finansējumu bez grozījumiem. Kā jau minēju, dažas valstis savukārt uzskatīja, ka to pieeja ES līdzfinansējumam transporta nozarē ievērojami samazināsies, ja Eiropas Komisijas priekšlikumi par budžeta samazinājumu Eiropas infrastruktūras savienošanas programmā uz EFSI garantiju fonda rēķina tiks saglabāti. Šai valstu grupai gandrīz izdevās organizēt bloķējošo minoritāti; tā bija vienīgā reize, kad Ārkārtas darba grupas ietvaros aicinājām dalībvalstis balsot, bet jau pirms balsojuma, sazinoties ar dažām valstīm ar lielu balsu skaitu, vienojāmies, kā nodrošināt prezidentūrai labvēlīga balsojuma rezultātu.

Smagas diskusijas bija arī par salīdzinoši grūti definējamu jēdzienu “EFSI projektu pievienotā vērtība”, kuras īstenībā maskēja cīņu par EFSI būtību, proti, vai ES budžeta garantijas ir jāizmanto, lai ar EIB starpniecību iepludinātu lētus finanšu resursus dažās ES dalībvalstīs, vai drīzāk šo projektu mērķis ir izveidot uz tirgus principiem balstītu mehānismu, kas ļautu EIB palielināt dalību riskantākos, bet finansiāli dzīvotspējīgos projektos.

Protams, arī prezidentūras krēslā neizbēgami domājām par Latvijas interesēm. Sākotnējā posmā svarīgs koordinācijas un informācijas izplatīšanas instruments bija Latvijas pastāvīgās pārstāvniecības ietvaros izveidota EFSI projekta koordinācijas grupa, kurā apvienojām abus Latvijas vēstniekus ES I. Juhansonu un J. Štālmeistaru un citu ministriju padomniekus. Šī ar pārstāvniecības vadības svētību izveidotā grupa palīdzēja Finanšu ministrijas komandai iesaistīt visu ieinteresēto nozaru pārstāvjus un nodot kolēģiem gan pārstāvniecībā, gan Rīgā informāciju par presiden-

tūras plāniem; domājams, tas arī palīdzēja nepieļaut darba dublēšanu citos formātos.

Apzinoties, ka, iespējams, Latvija un citas valstis ar vājāk attīstītiem finanšu tirgiem nebūs vislielākās ieguvējas no EFSI, tomēr iestrādājām (t.sk. ar citu dalībvalstu atbalstu) vairākas normas, kas palīdzētu arī mums izmantot EFSI un tādējādi pakāpeniski sagatavoties nākotnei, kad subsīdiju apmērs ES budžetā manāmi samazināsies un arvien lielāks līdzekļu īpatsvars tiks sadalīts brīvas konkurences apstākļos, izmantojot finanšu instrumentus. Prezidentūras kompromisa priekšlikumos pie projektu atlases kritērijiem uzsvērām EFSI lomu transporta un enerģētikas izolācijas novēršanā. Mums izdevās arī pievērst lielāku uzmanību reģionālajām un nozaru investīciju platformām, kā arī nacionālajām attīstības bankām. Panācām arī to, ka regula paredz lielāku uzmanību un atbalstu valstīm ar vājāk attīstītiem finanšu tirgiem no EFSI tehniskās palīdzības komponentes, proti, no Eiropas Investīciju tehniskās palīdzības centra (*European Investment Advisory Hub*). Tātad izdarījām visu iespējamo, lai Latvijai būtu vairākas iespējas piesaistīt EIB finansējumu ar EFSI garantiju; atliek tikai radīt kvalitatīvus projektu pieteikumus nacionālā vai reģionālā līmenī.

10. martā ECOFIN Latvijas finanšu ministra J. Reira vadībā apstiprināja Padomes sarunu mandātu prezidentūras piedāvātajā redakcijā. Neiztikām arī bez pārsteiguma, kuru sagādāja EIB prezidents V. Hoiyers, kurš Padomes laikā ierosināja pārdēvēt EFSI Investīciju komiteju par Garantiju komiteju, argumentējot šo priekšlikumu ar risku sajaukt EFSI Investīciju komiteju ar EIB Kredītu komiteju. Prezidents Hoiyers kuluāros uzrunāja dažus ministrus, kuri atbalstīja viņu sēdes laikā, tādējādi gandrīz vai novedot līdz pavisam nevajadzīgam balsojumam. Situāciju meistarīgi atrisināja J. Reirs, kurš apsoliya EIB pievērsties šim jautājumam nākamajā sarunu stadijā ar Eiropas Parlamentu. Joprojām nav skaidra EIB prezidenta motivācija pēkšņi ierosināt šo jautājumu ministru līmenī situācijā, kad bija skaidri zināms, ka Eiropas Parlaments nepiekritīs Padomes nostājai vairākos jautājumos, arī tajos, kuros Padomes nostāja bija ļoti labvēlīga EIB.

Parlaments dzenas pakal Padomei

Kamēr Padome Latvijas prezidentūras vadībā jau aktīvi strādāja pie Komisijas priekšlikuma, Eiropas Parlaments janvārī vēl tikai lēma par

atbildības sadalījumu starp savām komitejām. Galvenie pretendenti bija ietekmīgā Ekonomikas un finanšu komiteja (EFK, ECON) sociālista R. Gualtjeri vadībā un Budžeta komiteja (BUDG) ar bijušo Francijas finanšu ministru Ž. Artuī priekšgalā. Ievērojamu interesi par priekšlikumu izrādīja arī Transporta un tūrisma komiteja (TRAN) un Rūpniecības, pētniecības un enerģētikas komiteja (ITRE). Katrai no tām bija savas intereses. Vēl septiņas komitejas gatavojās iesniegt savus komentārus un priekšlikumus.

Padomei izdevās izvairīties no sadrumstalotības, savukārt Parlaments izvēlējās tieši pretējo ceļu, izveidojot apvienotu ECON un BUDG komiteju. Katru komiteju attiecībās ar prezidentūru pārstāvēja tās priekšsēdētājs, attiecīgi R. Gualtjeri un Ž. Artuī un pa vienam ziņotājam, attiecīgi U. Bulmans un Ž. M. Fernandess. Parlaments faktiski sadalīja regulu un noteica, ka TRAN un ITRE komitejas ir atbildīgas par pantiem, kas skar to kompetenci, proti, par finansējuma samazinājumu programmām “Apvārsnis 2020” (*Horizon 2020*) un “Eiropas infrastruktūras savienošanas instruments” (*Connecting Europe Facility*), kā arī par projektu atbilstības/attiecināmības principiem un atlases kritērijiem nozaru griezumā.

Prezidentūrai šāda EP izvēlētā pieeja *a priori* nozīmēja ļoti sarežģītas sarunas.

To noteica arī EP pozīcijas veidošanas dinamika, jo nevarēja sagaidīt, ka vairākas EP komitejas tik ātri vienosies par loģisku un savstarpēji saskaņotu sarunu mandātu. Rezultātā EP deputātu iesniegto priekšlikumu skaits pārsniedza trīs tūkstošus, un tas ievērojami apgrūtināja darbu par EFSI regulas projektu atbildīgajiem Parlamenta ziņotājiem, kam bija jāspēj nodrošināt vienotu Eiropas Parlamenta pozīciju sarunām ar Padomi.

Šajā “pārejas” periodā mūsu galvenais mērķis bija pēc iespējas ietekmēt EP nostāju, “pārdodot” Padomes veiktos grozījumus Eiropas Komisijas sākotnējā priekšlikumā. Prezidentūras komanda tikās ar visiem ietekmīgākajiem deputātiem, kuri tieši vai netieši bija iesaistīti darbā ar EFSI. Identificējām un tikāmies arī ar dažiem “pelēkajiem kardināliem” EP, kam bija liela ietekme, pat nepiedaloties formālajās tikšanās reizēs. Ļoti palīdzēja arī Latvijas vēstniece ES Ilze Juhansone, Ārlietu ministrijas parlamentārā sekretāre Zanda Kalniņa-Lukaševica, finanšu ministrs Jānis Reirs un Ministru prezidente Laimdota Straujuma, kuri lobēja lielāko EP frakciju vadību, Eiropas Parlamenta prezidentu un ES dalībvalstu finanšu ministrus. Aicinājām arī

ietekmīgākās dalībvalstis strādāt ar saviem deputātiem Eiropas Parlamentā. Īsumā — radījām spiedienu uz Eiropas Parlamentu.

Beidzot 20. aprīlī Parlaments nāca klajā ar savu pozīciju, kura, kā varēja sagaidīt, bija klajā pretrunā ar Padomes nostāju vairākos izšķirošos jautājumos. Vienlaikus bija jūtams, ka prezidentūras pūles iepriekšējās nedēļās bija devušas augļus: dažviet EP vienkārši pārkopēja Padomes nostāju, jo tā bija objektīvi labāka un bieži vien vienīgā ieviešamā praksē.

Garās naktis kopā ar Eiropas Parlamentu: starp Briseli un Strasbūru (23. aprīlis – 4. jūnijs)

Ko vēlas Parlaments?

Ko tad vēlējās EP un kāpēc tā izejas pozīcija bija tik atšķirīga no Padomes? Īsā atbilde būtu — EP mērķis (un, jāatzīst, ne bez pamata) bija panākt Parlamentam daudz lielāku ietekmi uz ES ekonomikai (un galu galā arī ES pilsoņiem) būtisku lēmumu pieņemšanu. Bija arī vēlme radīt precedentu darbā ar līdzīgiem jautājumiem nākotnē.

Pirmkārt, EP skaidri deklarēja, ka vēlas EFSI bez termiņa ierobežojuma, ko, no vienas puses, varēja saprast, jo EFSI Eiropas Parlamentam bija svarīgs, t.sk. kā finanšu instruments politisko mērķu sasniegšanā. No otras puses, tas nebija iespējams kaut vai tāpēc, ka tad būtu jāparedz EFSI garantijas fonda finansējums jau nākamajā ES daudzgadu budžetā no 2020. gada. Eiropas Parlaments to, protams, apzinājās, bet turēja šo kārti līdz pēdējam brīdim, jo Padomē savukārt šis jautājums bija aktuāls vairākām dalībvalstīm, t.s. neto maksātājiem.

Otrkārt, EP iezīmēja sev daudz lielāku lomu EFSI pārvaldībā un tiesības piedalīties izpilddirektora, tā vietnieka un Investīciju komitejas locekļu atlasē. EP bija norūpējies, ka dalībvalstīm būs lielāka teikšana pār EFSI darbību, izmantojot savas akcionāru pilnvaras EIB pārvaldības struktūrās, jo, kā uzsvērts iepriekš, EFSI ieviešana tika uzticēta EIB. Šajā jautājumā prezidentūra uzreiz iezīmēja manevra iespējas, bet formāli nemīkstināja savu pozīciju šajā EP tik ļoti svarīgajā jautājumā, izraisot ļoti lielu dažu EP delegācijas locekļu neapmierinātību.

Treškārt, Parlaments atteicās samazināt programmu “Apvārsnis 2020” un “Eiropas infrastruktūras savienošanas instruments” piešķirumus, tā vietā piedāvājot finansēt EFSI garantiju fondu 8 miljardu apmērā no ES budžeta

rezervēm. Politiski šis bija visjutīgākais jautājums sarunu procesā, jo iepriekšējā sasaukumā Eiropas Parlaments bija aktīvi iestājies par šo programmu budžetu palielinājumu Eiropas konkurētspējas un globālās liderības celšanas interesēs, un katrs deputāts, iespējams, jau bija devis attiecīgus solījumus saviem vēlētājiem. Parlaments, protams, apzinājās, ka šādu radikālu nostāju nebūs iespējams noturēt, bet citas izvēles tam nebija, tāpēc atlika tikai uzturēt šo iluzoro pozīciju līdz pēdējam brīdim.

Šādos apstākļos bija grūti saskatīt veidus, kā salikt kopā EP un Pado-
mes pozīciju mozaīku. Bet tieši tāpēc sarunas par EFSI garantiju fonda finan-
sējumu bija ļoti aizraujošas. Iedziļinājāmie ES budžeta veidošanas, izmanto-
šanas un elastīguma detaļās; mums padomā bija vairāki oriģināli risinājumi,
kurus testējām ar katru sarunu partneri atsevišķi. Rezultātā panācām to, ka
dalībvalstis piekrita ieguldīt no rezervēm EFSI garantiju fondā par 1 miljardu
vairāk, tādējādi samazinot EK piedāvāto programmu “Apvārsnis 2020” un
“Eiropas infrastruktūras savienošanas instruments” finansējuma griezumus
līdz 5 miljardiem. Tas atrisināja vairākas problēmas: dažas dalībvalstis varēja
saglabāt “Apvārsnis 2020” finansējumu fundamentālajai zinātnei, dažas bija
laimīgas, ka pietiks subsīdiju iekšzemes ūdensceļu modernizācijas projektu
finansēšanai, visi iesaistītie EP deputāti varēja ziņot par daļēju uzvaru un
apsolīt nākotnē atjaunot minēto programmu finansēšanu.

Ceturtkārt, EP ievērojami paplašināja projektu atbilstības/attiecināmi-
bas principus, kā arī projektu atlases kritērijus nozaru griezumā, iekļaujot
savā nostājā tās nozares, kuras, protams, jau bija pieminētas kādā ES stratē-
ģiskajā dokumentā, bet EP bija svarīgi pēc iespējas detalizētāk izcelt tās EFSI
kontekstā. Tāpat EP deklarēja, ka EFSI ir jāfinansē tādi projekti, kuri veicina
ES konkurētspēju, inovācijas, nodarbinātību un, it īpaši, ka EFSI projektiem
ir jābūt ar lielāku riska pakāpi salīdzinājumā ar EIB projektiem un ir jāuzsver
EFSI projektu pievienotā vērtība ES mērogā.

Uzreiz sajutām, ka sarunas par šo sadaļu būs smagas, jo dažas ietekmīgas
dalībvalstis norādīja uz savu vēlmi redzēt regulā arī atsauci uz “tradicionā-
lākiem” projektiem, piemēram, enerģētikas jomā, kas “zaļo” frakcijai EP izrai-
sīja nopietnas galvassāpes. Vienlaikus skaidri redzējām arī iespēju manevrēt
šajā jautājumā un pat pieņemt EP nostāju, atstājot dažas izolētas dalīb-
valstis, t.sk. salīdzinoši lielas, mazākumā, jo mūsu vērtējumā tas neapdrau-
dēja kopējo vienošanos.

Visbeidzot, Parlaments izmantoja visus iespējamus juridiskos un tehniskos paņēmienus, lai tieši un netieši palielinātu savu ietekmi. Tas izpaudās EP priekšlikumos par Komisijas un EIB vienošanās saturu, EFSI stratēģiskajām un investīciju vadlīnijām, projektu atlases reitinga sistēmu, Investīciju komitejas locekļu profesionālo profilu.

Dabiski rodas jautājums, vai visu šo jautājumu atrisināšanai pietika “tikai” ar deviņiem augstākā līmeņa *trialogiem*⁷ nepilnu sešu nedēļu laikā ar divu EK viceprezidentu un daudzu EP komiteju priekšsēdētāju piedalīšanos, īsākais no kuriem ilga piecas stundas, bet garākais — trīspadsmit stundas. Laiks un resursi, kurus visi sarunu partneri ieguldīja darbā, norāda gan uz EFSI politisko svaru, gan uz dažām nepilnībām ES lēmumu pieņemšanas procesā. Turklāt karstas diskusijas starp prezidentūras, Komisijas un EP pārstāvjiem notika arī par citiem rakstā detalizēti neapskatītiem jautājumiem.

Deviņi politiskie *rendez-vous* ar EP: dažas sarunu vešanas metodes *trialogu* laikā

Sarunas par EFSI notika ļoti saspringtā un dažreiz pat nervozā vidē; vairāki sarunu dalībnieki regulāri mainīja savu nostāju, veidoja koalīcijas, “blefoja”, dažreiz arī runāja puspatiesību vai pat klaji meloja, jo, kad likmes ir tik augstas, der visi paņēmieni.

Svarīga loma bija komunikācijai; to veidot palīdzēja FM un LR PP ES komunikācijas speciālisti A. Jarockis un J. Bērziņš. Savlaicīgi apzinājāties, ka komunikācija ir EP stiprā puse, tāpēc atšķirībā no parastās prakses mēģinājām sadarboties ar EP. Tā mums izdevās nākt klajā ar kopīgo preses relīzi par pirmo politisko *trialogu*.

Pēc tam gan prezidentūras un EP ceļi komunikācijas jomā šķīrās un konfrontācija sasniedza kulmināciju pirms 12. maija ECOFIN, kad 7. maijā sarīkotajā preses konferencē EP apgalvoja, ka “prezidentūras komanda ir gangsteru grupa, kura virzās uz priekšu gliemeža ātrumā”. Īstenībā šie apzīmējumi daudz labāk piestāvēja EP delegācijas sarunu metožu raksturošanai, bet no paša sākuma izlēmām ārējā komunikācijā saglabāt profesionālismu un cieņu pret sarunu partneriem un izmantot tikai faktus. Tāpēc saglabājām vēsu prātu un atturējāmies no atklātas sadursmes medijos, jo pareizi

⁷ Trīspusējās Padomes un Eiropas Parlamenta sanāksmes ar Eiropas Komisijas līdzdalību, kas vērstas uz kompromisa vienošanos panākšanu ES lēmumu pieņemšanas procesā.

novērtējām šo EP gājienu, kura mērķis bija radīt politisku spiedienu pirms ECOFIN, lai Padome atkāptos no savas stingrās nostājas iepriekšminētajos kritiskajos jautājumos.

12. maijā ECOFIN sanāksmē finanšu ministram J. Reiram izdevās pārliecināt savus kolēģus, ES dalībvalstu finanšu ministrus, uzticēties prezidentūrai un turpināt sarunas, balstoties uz iepriekš apstiprināto pragmatisko un labi pamatoto sarunu mandātu.

Liela loma sarunās bija personālijām un savstarpējām attiecībām. Ņemot vērā plašo EP delegācijas sastāvu, tajā pārstāvēto politisko spēku spektru, kā arī izziņas procesā un vairāku tikšanos laikā gūto priekšstatu par sarunu partneru uzvedību, rakstura īpašībām un mērķiem, dažreiz mēģinājām skaldīt un valdīt, it īpaši savstarpēji pretstatot jautājumus, kas bija svarīgi lielākiem spēlētājiem EP, proti, sociālistiem un Eiropas Tautas partijai.

Mēģinājām arī izmantot EP komiteju vadītāju ambīcijas, lai grūtākajos brīžos, kad likās, ka fiziski nav iespējams pabeigt sarunas noteiktajā termiņā, lai mobilizētu EP delegāciju un, neskatoties uz dažu deputātu bieži vien destruktīvo rīcību, virzītos uz savu mērķi. Centāmies saprast arī EP ziņotāju un "pelēko kardinālu" motivāciju, tiekoties un runājot ne tikai ar viņiem pašiem, bet arī ar viņu kolēģiem, attiecīgo dalībvalstu pārstāvjiem un Latvijas deputātiem EP, kā arī ietekmēt šos sarunu partnerus, izmantojot prezidentūrai pieejamos instrumentus.

Veidojām labas attiecības ar Komisiju visos līmeņos, neatlaidīgi deklarējot, ka Padome un Komisija iestājas par galveno mērķi — dzīvotspējīgu un praksē ieviešamu fondu, tādā veidā radot uzticama partnera tēlu un pretstatot to bieži vien nesaprotamajai EP sarunu vedēju rīcībai. Tas palīdzēja izšķirošajos brīžos, kad EK viceprezidenti K. Georgijeva un J. Katsinens deva nepārprotamus signālus par atbalstu prezidentūras pieejai. Vienlaikus vajadzīgajos brīžos pārspēlējām pretrunīgus EP jautājumus Eiropas Komisijai, piemēram, par EFSI garantiju fonda finansēšanas struktūru, ļaujot Komisijas viceprezidentiem pašiem aizstāvēt savus priekšlikumus, kurus Padome jau bija atbalstījusi.

Komisijas mērķis sarunu procesā gan Padomes līmenī, gan pildot starpnieka lomu prezidentūras sarunās ar EP, bija viens — panākt vienošanos noteiktajā termiņā. Tāpēc EK bija ļoti pretimnākoša un palīdzēja prezidentūrai, it īpaši Padomes līmenī. Savukārt *dialogu* stadijā likmes ievērojami

pieauga, jo, no vienas puses, EP demonstrēja lielas ambīcijas būtiski mainīt EFSI pamatprincipus, bet no otras puses, šajā posmā Komisiju un Parlamentu vienoja līdzīgas intereses dažos pretrunīgākos jautājumos, piemēram, par ES garantiju fonda finansējumu. Visbeidzot Komisijas pārstāvības līmenis arī mainījās: Padomes limenī EK pārstāvēja nodaļas vadītājs, kurš faktiski uzrakstīja EFSI regulas projektu, bet sarunās ar EP prezidentūrai bija jārēķinās ar EK atbildīgā direktora, divu viceprezidentu, kā arī EK prezidenta Ž. K. Junkera biroja pārstāvju dalību. Tas ievērojami mainīja sarunu saturu un dinamiku, ievērojami palielinot politiskās komponentes īpatsvaru.

Visgrūtāk prezidentūrai bija tad, kad Parlaments un Komisija nostājās vienotā frontē pret prezidentūru kādā svarīgā jautājumā. Ļoti ātri bija jāsaprot, vai dalībvalstis spēs pieņemt atkāpi no Padomes sarunu mandāta. Par šādiem nepatīkamiem brīžiem atspēlējāmie, būvējot līdzīgas lamatas Komisijai vai Parlamentam, apvienojoties ar vienu no tiem vai vienkārši klusējot, tādā veidā neatbalstot vienu vai otru sarunu partneri.

Izšķirošā nakts

Izšķirošais bija astotais *dialogs*. Tas sākās 27. maija vakarā, ilga 13 stundas un bija visnopietnākais pārbaudījums Latvijas prezidentūras sarunu komandai, kuru tā godam izturēja un par spīti visam panāca galveno — politisko vienošanos ar Eiropas Parlamentu. Mums izdevās saglabāt Padomes sarunu mandātā noteikto pozīciju svarīgākajos punktos.

EP bija labi sagatavojies pēdējai cīņai: sēžu zāli piepildīja visu 11 EP komiteju pārstāvji ar saviem un politisko grupu ierēdņiem, kopā ap 80 cilvēku, kuriem pretī vietas ieņēmām mēs — seši Latvijas prezidentūras komandas pārstāvji, kurus atbalstīja daži Padomes ģenerālsekretariāta un Juridiskā dienesta kolēģi. Masīvs skaitliskais pārsvars ir viens no EP tradicionālajiem sarunu taktikas ieročiem. Arī Komisija bija ieguldījusi visus resursus, jo tās delegāciju vadīja divi ietekmīgi viceprezidenti K. Georgijeva un J. Katainens, kurus “uzraudzīja” Ž. K. Junkera biroja pārstāve. Tā sākās izšķirošā nakts, kurā sēdes laikā un vairākās konsultācijās Eiropas Parlamenta gaitēnos tapa galīgais kompromiss. Laba sagatavotība, pārliecība par sevi, atbalsts no kompetentā un izpalīdzīgā Padomes Ģenerālsekretariāta un Juridiskā dienesta, kuri smagi strādāja kopā ar mums, un tiešs kontakts ar LR

Attēlā centrā: M. Kozlovs, S. Ribkina un K. Vlāgsma sarunu karstumā ar EK viceprezidentiem K. Georgijevu un J. Katainenu un ar EP ECON ziņotāju sociālistu U. Bulmanu. Foto: J. Bērziņš, LR PP ES, 27.05 ap plkst. 23.30

vēstnieci ES I. Juhansonī, kura vajadzības gadījumā bija gatava sazināties ar lielāko dalībvalstu vēstniekiem, bija prezidentūras komandas stiprās puses.

Bet galvenais, kas mums palīdzēja sarunās par EFSI, bija pareiza pozicionēšanās, kas tika balstīta uz apzināšanos, ka šajā procesā esam vienlīdzīgi ar Parlamentu un Komisiju. Uzreiz likām saprast sarunu partneriem: vai nu tie sarunāsies ar mums, vai nu visur izreklamētā ES Investīciju plāna īstenošana nesāksies 2015. gadā. Te nedaudz blefojām, jo, protams, paši ļoti gribējām pabeigt darbu pie EFSI tieši Latvijas prezidentūras laikā. Tas neapšaubāmi bija svarīgi Latvijas prezidentūras prestižam.

EP uzreiz devās uzbrukumā, asi kritizējot Padomes nostāju un dodot mājienus prezidentūrai, ka īstenībā steigas nav un Luksemburgas prezidentūra droši vien izrādīsies gudrāka. Kad izdevās atspēkot pirmo ofensīvu, EP kļuva pielaidīgāks un beidzot bija gatavs iesaistīties aizraujošā kompromisa meklēšanā vairāku stundu garumā. Darbs norisinājās gan sēžu zālē, gan EP tukšajos gaitenēs, gan telefoniski, mūsu vēstniecei sazinoties ar saviem kolēģiem un testējot svarīgāko jautājumu — cik dalībvalstis ir gatavas papildus iemaksāt EFSI garantiju fondā.

Par šo jautājumu šajā vakarā sarunas noritēja arī ārpus sēžu zāles: parlamenta prezidents M. Šulcs (*M. Schulz*) sazinājās ar Vācijas finanšu ministru V. Šoibli (*W. Scheuble*). Bija arī divpusējās tikšanās ar daudziem EP sarunu grupas pārstāvjiem un ar katru no EK viceprezidentiem. Daļēji šo sarunu mērķis bija arī mēģinājums sašķelt prezidentūras komandu, kurš neizdevās, pateicoties stingrajai disciplīnai mūsu rindās un vēl viena svarīga principa ievērošanai ES lēmumu pieņemšanas procesā — *nothing is agreed until everything is agreed* jeb “nevienojamies ne par vienu sarunu jautājumu, kamēr nav skaidri redzama kopējā vienošanās”.

Piedzīvojām arī vairākas kuriozas situācijas, kad, lai izvairītos no īpaši uzstājīgiem EP deputātiem, kuri virzīja nereālistiskas pozīcijas, man bija jāslēpjas kopā ar atbildīgās komitejas vadītāju, kurš redzēja risku nonākt strupceļā un tāpēc mēģināja vienoties ar prezidentūru un tad panākt vairākumu kādam risinājumam EP delegācijā.

Dažreiz prezidentūras komandai bija pašai jāslēpjas no visiem sarunu partneriem, lai klusumā apspriestu sarunu gaitu un vienotos par turpmāko rīcību.

Kā vienu no spilgtākajiem brīžiem jāatzīmē EP delegācijas celšanos kājās un draudus pārtraukt sarunas. Vēsais prāts un vērība atkal palīdzēja prezidentūras komandai, jo EP delegācija acīmredzami minstinājās, kas liecināja, ka šis drauds ir tikai sarunu triks. Parlaments īstenībā gribēja panākt vienošanos ne mazāk kā prezidentūra vai Komisija.

Vispār sarunu gaitā par EFSI Parlaments izmēģināja visu savu arsenālu: nepietiekama vietu skaita iezīmēšana prezidentūras delegācijai, prezidentūras delegācijas izvietošana zemākā krēslu rindā sēžu zālē, darba kārtības nesaīkšana pat sēdes sākumā, dokumentu iesniegšana prezidentūrai pēdējā brīdī u.tml. Tā visa mērķis — izsist sarunu partnerus no līdzsvara. Mūsu galvenā stiprā puse bija profesionālas pieejas saglabāšana, kaut gan, jāatzīst, paši dažbrīd arī nekautrējāmies izmantot līdzīgas metodes, piemēram, *trialoga* darba kārtībā pirms 12. maija ECOFIN neparko nepiekrītām ielikt tos jautājumus, par kuriem Parlaments cerēja izspiest Padomes pozīcijas mīkstināšanu.

Tā pakāpeniski mums izdevās panākt vienošanos gandrīz par visiem jautājumiem atsevišķi, un, kad 28. maija agrās rīta stundās aiz loga jau ausa jauna diena, galvenais uzdevums bija salikt šīs atsevišķās vienošanās kopā, lai visas puses būtu apmierinātas ar līdzsvaru. Atkal bija laiks paslēpties ar

Attēlā: EFSI komanda vienojas par sarunu taktiku. Foto: J. Bērziņš, LR PP ES, 28.05 ap plkst. 3.00

ECON komitejas vadītāju R. Gualtjeri; mums pievienojās arī ECON deputāts no sociālistu grupas ziņotājs U. Bulmans.

Kaut gan 27. maija Padomes sagatavošanas sanāksmē vēstnieku līmenī saņēmām mandātu piekrist iemaksāt no ES budžeta rezervēm tikai 345 miljonus eiro un viena lielāka neto maksātāja valsts vakarā ar daudziem nosacījumiem bija gatava piekrist uz, lielākais, 800 miljoniem eiro, dažas dienas pirms izšķirošā *trialoga* jau neformāli diskutēju ar Parlamentu par 1 miljardu eiro. Tāpēc, telefoniski konsultējoties ar vēstnieci, izlēmu pārkāpt formālu un neformālu mandātu un Padomes vārdā piekrist papildus ieguldīt EFSI garantiju fondā 1 miljardu eiro no ES budžeta rezervēm, bet ar vienu nosacījumu — Parlamentam ir jāatsakās no vairākām prasībām un jāsauglabā pēc iespējas neatkarīgāka EFSI pārvaldības struktūra. Zināju, ka tas ir ļoti svarīgi dalībvalstu vairākumam, tāpēc uzņēmos šādu atbildību, kaut gan pilnīgas pārliecības, ka nākamajā dienā Padome apstiprinās panākto vienošanos, nebija.

Bija svarīgi arī ļoti skaidri iezīmēt 1 miljarda eiro sadalījumu starp programmām “Apvārsnis 2020” un “Eiropas infrastruktūras savienošanas instruments”, kā arī panākt citu deputātu piekrišanu līdzekļu pārdalei Eiropas

Attēlā (no kreisās): D. Stūrmanis, K. Kapusta, M. Trautmanis, M. Kozlovs un K. Vlāgsma. M. Kozlovs 28. maijā no rīta pēc 13 stundu sarunu maratona un kompromisa panākšanas. Foto: EFSI komanda, 28.05 ap plkst. 9.00

infrastruktūras apvienošanas programmas iekšienē, kas bija daļa no kompromisa ar mērķi samazināt subsīdiju griezumus.

Pakāpeniski nonācām pie risinājuma, kuru prezidentūra varētu aizstāvēt dalībvalstu priekšā un Parlamenta delegācija — EP plenārsēdē. Atlika “tikai” noprezentēt un pārliecināt visus klātesošos, paspiest rokas sarunu partneriem, iedzert šampanieti Parlamenta *Mickey mouse* bārā (šo bāru tā dēvē spilgti krāsaino krēslu dēļ) un doties mājās, vienojoties atkal satīkties 4. jūnijā, lai nostiprinātu EFSI regulas projektu, kurā starplaikā t.s. tehnikajos *trialogs* tiktu iestrādātas visas panāktās vienošanās.

Tajā brīdī vēl neapzinājāmies, ka 28. maija rītausmā nepanācām nepārprotamu piekrišanu no *visiem* EP delegācijas pārstāvjiem šaurajā lokā atrastajam risinājumam par līdzekļu pārdali Eiropas infrastruktūras apvienošanas programmas iekšienē.

Tā dēvētais apstiprināšanas *trialogs* 4. jūnijā paredzēto divu stundu vietā ilga deviņas stundas, jo ietekmīgā TRAN komiteja EP (pēkšņi?) nepiekrita līdzekļu pārdales mehānismam Eiropas infrastruktūras apvienošanas programmā. Joprojām nav līdz galam skaidra TRAN komitejas pārstāvju motivācija, jo līdz tam tie neatlaidīgi bija cīnījušies par lielākām subsīdijām

transporta nozarei, bet pēdējā brīdī metās aktīvi aizstāvēt finanšu instrumentu aploksni šajā programmā. Atkal nācās piedzīvot ļoti saspringtus brīžus, līdzīgi kā hokeja spēlēs, kad abas puses ņēma pārtraukumus, faktiski kaulējoties par vairāku simtu miljonu eiro izmantošanas veidu. Operatīvi bija jāsazinās arī gandrīz vai visām dalībvalstīm.

Atgriežoties pie sarunu galda, galvenais šajā nervus kutinošajā situācijā bija kontrolēt emocijas un vērot EP delegācijas uzvedību. Atšķirībā no iepriekšējā *trialoga*, EP delegācija būtu bijusi gatava pamest sarunu telpu vai vismaz atlikt pēdējo sarunu raundu uz nenoteiktu laiku, ko prezidentūra vienkārši nevarēja pieļaut, esot tik tuvu panākumam. Tāpēc pārtraukumos apzināti saņēmām pēc iespējas plašāku mandātu no dalībvalstīm. Izdevās ierobežot finanšu instrumentu Eiropas infrastruktūras savienošanas programmā līdz 8,4% no kopējās aploksnes un atļaut EK vēlāk sniegt priekšlikumus šo griestu palielināšanai līdz 10% tikai tad, ja faktiskā finanšu instrumentu izmantošana sasniegs 6,5%. Šis nosacījums bija galvenais strīdus ābols un, pastāvot uz, piemēram, 7%, kas īstenībā bija mūsu mandāts, bija reāls risks pārtraukt sarunas. Jāatgādina, ka aiz procentiem slēpās vairāki simti miljonu eiro konkrētiem projektiem...

Līdz mērķa sasniegšanai viens solis — vingrinājums ar tehniskām ES procedūrām ar politisku nozīmi

Procedūrām ES lēmumu pieņemšanā ir liela nozīme, un normālā situācijā tās ir jāievēro. Katrs solis ir atrunāts rakstītās un nerakstītās normās, kuru precīzas izpildes rezultātā no politiskās vienošanās līdz spēkā stāšanās brīdim var paiet vairāki mēneši (tulkošana visās valodās, redaktoru pārbaude, parakstīšanas procedūra, publicēšana ES Oficiālajā vēstnesī utt.). Bet ir svarīgi apzināties, ka ES procedūras var būt ļoti elastīgas, un vajadzīgajā brīdī tās var izmantot (piemēram, ievērojami paātrināt procedūras un pārvarēt administratīvus šķēršļus), lai prezidentūrai, kura paveica milzīgu darbu pie būtiskākā jautājuma, nodrošinātu pelnītos uzvaras laurus. Tieši pateicoties šai apziņai un mūsu neatlaidībai, uz EFSI regulas oriģināla vienmēr būs redzams tieši Latvijas finanšu ministra J. Reira paraksts.

Tā pēc intensīva darba vairāk nekā pusgada garumā, ieskaitot daudzas negulētas, politiskajās sarunās pavadītas naktis, Latvijas prezidentūra

2015. gadā bija panākusi ES ekonomikai, dalībvalstīm un galu galā arī ES pilsoņiem svarīgu lēmumu par EFSI fonda izveidi, kas nākamajos gados nodrošinās investīciju pieaugumu ES, ekonomisko izaugsmi un jaunas darbavietas.

Nobeigums

Quo vadis EFSI?

Ir skaidrs, ka EFSI jeb t.s. Junkera fonds ir lemts veiksmei: Eiropas Investīciju banka jau kopš 2015. gada aprīļa apstiprina investīciju projektus, kuriem līdz gada beigām tiks piešķirta EFSI garantija. EFSI regula stājās spēkā 2015. gada jūlijā, jau ir nozīmēta EFSI valde un nominēti fonda vadītāji. Pavisam drīz kļūs zināms arī Investīciju komitejas sastāvs. Paveiktais darbs, sākot no EFSI regulas pieņemšanas līdz fonda darbībai vajadzīgo struktūru izveidošanai, ir izdarīts Eiropas Savienībā nepieredzēti īsā laikā. Ar to Latvijas prezidentūra parādīja, ka Eiropa var funkcionēt ātrāk un efektīvāk.

Komisijas viceprezidenta J. Katinena galvenais uzdevums turpmāk būs nodrošināt EFSI mērķu sasniegšanu, jo EFSI ir ne tikai svarīgs elements Ž. K. Junkera vadītās Eiropas Komisijas politiskajā darba kārtībā, bet arī apjomīgs eksperiments Eiropas Savienības mērogā ar mērķi noteikt, vai un kā ierobežotus publiskos finanšu resursus var izmantot efektīvāk.

Attēlā: finanšu ministra J. Reira parakstītā regula. Foto: M. Kozlovš

Neapšaubāmi, šī eksperimenta iznākums lielā mērā ietekmēs arī sarunas par nākamo ES daudzgadu budžetu 2020.–2026. gadam. Ja EFSI tiešām sasniegs savus ambiciozos mērķus, var droši apgalvot, ka spiediens pārskatīt ES budžeta izmantošanas mehānismus manāmi pieaugs. Mūs sagaida smagas diskusijas par subsīdiju kopapjomu ES budžetā (izņemot, iespējams, lauksaimniecības subsīdijas). Nevar izslēgt, ka ES finansējums nākotnē būs pieejams daudz šaurākam prioritāšu lokam, piemēram, ES daudzpusējās ekonomiskās uzraudzības ietvaros katrai valstij noteikto specifisko rekomendāciju īstenošanai.

Zem jautājuma zīmes nākotnē var būt arī līdzšinējā t.s. finanšu aplokšņu pieeja, kad daļa no ES kopējā budžeta tiek iezīmēta katrai dalībvalstij. Visai iespējams, ka nākotnē lielāka ES budžeta daļa tiks sadalīta (relatīvi) brīvas konkurences apstākļos, kā tas šobrīd notiek ES budžeta 1a kategorijas “Konkurētspēja izaugsmei un nodarbinātībai” ietvaros. Domājot par šādu iespējamo scenāriju, arī Latvijā jo aktuālāka kļūst finanšu, publiskā un privātā sektora pieredzes uzkrāšana darbā ar finanšu instrumentiem ES līdzekļu piesaistē un izmantošanā.

Visbeidzot, EFSI veiksmē atbalstīs tos politiskus un praktiskus, kuri ES budžeta plānošanu un īstenošanu aicina balstīt uz konkrētu rezultātu sasniegšanu.

EFSI veiksmes gadījumā Eiropas Investīciju bankas loma manāmi pieaugs. EIB jau tagad ir nozīmīgs Komisijas un dalībvalstu partneris vairāku ES budžeta posteņu ieviešanā, bet EFSI investīciju portfelis padarīs to, par, iespējams, lielāko spēlētāju ES finanšu plūsmu pārvaldībā.

Šīs tendences nosaka nepieciešamību savlaicīgi gatavoties iespējamām strukturālām pārmaiņām ES budžeta apsaimniekošanā, lai katrs Latvijas iemaksātais eiro arī turpmāk atgrieztos Latvijas ekonomikā ar pēc iespējas lielāku finanšu uzviju.

Enerģētikas politikas jomā Latvijai labas sekmes, bet iekavējušies mājasdarbi

Gunārs Valdmanis,

Latvijas Radio, speciāli “Latvijas intereses Eiropas Savienībā”

Rakstā analizēts un vērtēts Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē veikums un sasniegtie rezultāti vienā no stratēģiski nozīmīgākajām un politiski jutīgākajām politikas nozarēm — Eiropas Savienības enerģētikas politikā. Enerģētikas politikas jomā Latvijas prezidentūras periods bijis nozīmīgs ar to, ka tieši šajā laikā Eiropas Savienības dalībvalstis vienojās par Eiropas Enerģētikas savienības pamatprincipiem un ielika pamatus ievērojami saskaņotākai un harmoniskākai enerģētikas politikai dalībvalstīs nākotnē. Publikācijā raksturota Eiropas Enerģētikas savienības projekta izveides priekšvēsture un Latvijas prezidentūras loma projekta uzsākšanā, kā arī iespējamie projekta ieguvumi gan pašai Latvijai, gan arī Eiropas Savienībai kopumā. Eksperti norāda — lai gan Enerģētikas savienības pamatprincipi kopumā Eiropas Savienības valstīm nav gluži jauni, to apkošana vienotā politikas ietvarā veicinās dalībvalstu izpratni par vienotas politikas un solidaritātes nozīmīgumu, kā arī nostiprinās Eiropas Savienības kā globālā enerģijas tirgus spēlētāja lomu. Rakstā norādīts — enerģētikas ekspertu un politiķu vērtējumi sasniegto rezultātu ļauj raksturot kā Latvijas veiksmi un nozīmīgu soli visai Eiropas Savienībai. No Eiropas Savienības kopējā interešu viedokļa Latvijas prezidentūras laikā panāktā vienošanās par galvenajiem Enerģētikas savienības principiem ir devusi iespēju Eiropas Komisijai turpināt šo politisko iniciatīvu un iesaistīties atsevišķās diskusijās un konsultācijās ar katru no dalībvalstīm. Savukārt no nacionālo interešu viedokļa Latvijas aktīva dalība Enerģētikas savienības procesa uzsākšanā ir ļāvusi piesaistīt uzmanību un gūt lielāku atbalstu no Eiropas Savienības vairāku tieši Baltijas valstīm nozīmīgu problēmu risināšanai. Starp tām jāmin Eiropas Savienības un Baltijas valstu elektroenerģijas un dabasgāzes pārvades sistēmu ciešāka integrācija nākotnē. Jāmin, ka diskusijas par šiem projektiem ir arī nozīmīgs signāls kaimiņvalstij Krievijai sākt ņemt vērā notiekošās pārmaiņas Eiropas enerģētikas tirgū.

Atslēgvārdi: ārpolitiskās attiecības, Eiropas Enerģētikas savienība, enerģētikas drošība, Krievija, Latvijas prezidentūra, Norvēģija, pārvades tīkli, Vienotais tirgus.

In the article the author analyses the results and the performance of the Latvian presidency of the Council of the European Union, in one of the most strategically important and politically sensitive policy fields — the European energy policy. The period of the Latvian Presidency was significant from the point of view of energy policies with the fact, that during the presidency, EU member states laid down formal foundations for the European Energy Union — a framework for a more integrated and coordinated energy policy in the European Union countries. The article analyses the political background of the Energy Union project, the role of the Latvian Presidency within the launch of the project, and the potential benefits from the Energy Union for Latvia itself. According to the opinions of a majority of energy experts and politicians, despite the fact that the adopted core principles of the Energy Union are already present in many planning documents and EU legislation; the agreement on the Energy Union is an important tool to promote solidarity among EU member states in the field of energy supplies — to tackle existing problems and limitations in the EU energy market, and to strengthen the role of the European Union in the global energy market. The article underlines, that on the whole Latvia's involvement and role in the negotiations and discussions surrounding the formation of the Energy Union can be evaluated as successful. From the point of view of common EU interests, the agreement on the main principles of the Energy Union gave the European Commission a mandate to proceed with more detailed consultations and discussions with the Member States. Meanwhile from the point of view of national interests, the active participation of Latvia facilitated an increase in political support and potentially financial support in areas of vital interest for Latvia and other Baltic countries. These areas include the EU's stronger support for integration of Baltic natural gas and power transmission networks with the European transmission networks. Discussions regarding the future integration of Baltic power transmission networks with the networks in the continental Europe have also given Russia a primary reason to take into consideration the ongoing changes in the European energy market.

Keywords: energy security, European Energy Union; foreign relations, Latvian Presidency, natural gas, Norway, Russia, Single market, transmission networks.

Eiropas Enerģētikas savienības veidošanas procesa uzsākšana nenoliezdami bija viens no Latvijas Eiropas Savienības prezidentūras darba kārtības nozīmīgākajiem jautājumiem, un daudzu ekspertu vērtējumā — arī viens no prezidentūras veiksmes stāstiem. Lielā mērā gan šī procesa nozīmi diktēja fakts, ka ambiciozo Enerģētikas savienības projekta izveidi iepriekš, vēl esot Polijas premjerministra amatā, bija ierosinājis Eiropadomes priekšsēdētājs Donalds Tusks, un arī 2014. gadā vērojami notikumi Eiropas Savienības kaimiņvalstīs Krievijā un Ukrainā. Savukārt par Enerģētikas savienību atbildīgais Eiropas Komisijas priekšsēdētāja vietnieks Marošs Šefčovičs projektu salīdzināja pat ar 1951. gadā izveidoto Ogļu un tērauda savienību un raksturoja kā vienu no vērienīgākajiem un ambiciozākajiem Eiropas Savienības projektiem pēdējās desmitgadēs.

Projekta nozīmi diktē drošības apsvērumi

“Lielā mērā enerģētikas jautājumu nostiprināšanos Eiropas Savienības dienaskārtībā veicināja tieši konflikts Ukrainā, jo gan apstākļi, ka tik tuvu esošā kaimiņvalstī ir vērojami dabasgāzes un elektroenerģijas apgādes traucējumi, gan arī fakts, ka Ukrainas politiskās nestabilitātes iespaidā var tikt apdraudēta dabasgāzes piegāde Viduseiropas valstīm, ir pietiekami satraucošs arī Eiropas Savienībai,” tā faktu, kāpēc Enerģētikas savienības izveidošanas sākumposms piesaistīja gan plašu politiķu, gan arī enerģētikas nozares ekspertu interesi, intervijā pamato Latvijas energokompānijas *Latvenergo* valdes priekšsēdētājs Āris Žīgurs, kurš vienlaikus norāda, ka ne mazāk svarīgs iemesls Enerģētikas savienības izveidei bija arī nepieciešamība veicināt Eiropas Savienības visai gausi augošās ekonomikas konkurētspēju.

Drošības apsvērumu nozīmi Enerģētikas savienības izveidē akcentē arī Eiropas Parlamenta deputāts Krišjānis Kariņš, kurš uzsver — savienības mērķis ir samazināt Eiropas Savienības kopējo enerģijas importa atkarību, īpaši no tās galvenā piegādātāja Krievijas. “Ja elektrība un gāze varētu brīvi plūst pāri valsts robežām tirgus apstākļos, Krievijas ietekme ES kopumā strauji samazinātos,” norāda politiķis, vienlaikus prognozējot to, ka savienojot elektrības un dabasgāzes infrastruktūru, tiks nodrošinātas arī pēc iespējas lētākas enerģijas cenas patērētājiem.

Mazāk ass savos izteikumos, bet vienlaikus tiešs bijis Eiropas Savienības enerģētikas un klimata politikas komisārs Migels Arias Kanjete, kurš,

pamatojot nepieciešamību dažādot energoresursu, it īpaši dabasgāzes, piegādes, norāda: “Esam novērojuši to, ka dabasgāze tiek izmantota kā politiskas ietekmes instruments, un nevis komerciāla prece.”

Latvijas paveikto vērtē atzinīgi

Pēc A. Žīgura vērtējuma kopumā Latvija savu darbu, prezidentūras laikā panākot dalībvalstu vienošanos par Enerģētikas savienības pamatprincipiem, ir padarījusi labi, tomēr nebūtu pamatoti no šī procesa sagaidīt rezultātus nekavējoties. “Enerģētikas nozarei kopumā vairāk ir raksturīga evolūcija, nevis revolūcija, un gandrīz jebkuras investīcijas nozarē ir paredzētas ļoti ilgam laika periodam — mēs nozarē redzam būves, kuras joprojām strādā ne tikai pēc 30 vai 40 gadiem, bet arī pēc 60 gadiem, un tāpēc arī nozarē pieņemtie lēmumi savu ietekmi atstās uz vairākām desmitgadēm,” skaidro eksperts.

Tiesa, atsevišķu ekspertu vērtējumā Latvijas paveikto Enerģētikas savienības izveidošanas procesā mazliet aizēno fakts, ka Latvija Eiropas prezidentūras laikā pieņēmusi atsevišķus enerģētikas politikas lēmumus, kuri pēc savas būtības ir drīzāk pretrunā ar Enerģētikas savienības principiem un būtību. Enerģētikas eksperts Reinis Āboltiņš uzskata, ka, gada sākumā apstiprinot Enerģētikas likuma grozījumus, kuros noteikts, ka dabasgāzes tirgus atvēršanas termiņš ir 2017. gada 3. aprīlis, Latvija ir nepamatoti sev sasaitījusi rokas dabasgāzes tirgus atvēršanai. “Pieņemtie dokumenti diemžēl, manuprāt, neatbilst Eiropas Savienības gāzes direktīvas būtībai un normām,” atzīst R. Āboltiņš.

Savukārt kā apstākli, kas Latvijas prezidentūras darbu pie Enerģētikas savienības izveides liek vērtēt kā veiksmīgu, vairāki eksperti un iesaistītie min to, ka Latvijai ir izdevies diskusijās aktualizēt un gūt atbalstu vairākiem sev nozīmīgiem savienības principiem, kā arī veicināt kopējo sapratni par problēmas nozīmi. Enerģētikas ministre Dana Reizniece-Ozola uzsver, ka Latvijai Eiropas Enerģētikas savienība ir īpaši svarīga, jo Latvija gāzes piegādē ir pilnībā atkarīga no Krievijas, bet ne visas Eiropas Savienības valstis bija gatavas ļoti straujiem soļiem, jo vēlējās saglabāt labas attiecības ar Krieviju. Savukārt Ā. Žīgura vērtējumā arī Latvijas prezidentūras laikā pieņemto deklarāciju nevajadzētu novērtēt par zemu, jo tā kalpo par politisku ietvaru izpratnes veicināšanai par enerģētikas drošības nozīmi. “Izpratne par

kopīgu enerģētikas politiku ir jāveicina — nevar katra no 28 valstīm būvēt savu enerģētikas sektoru, pašaujoties tikai uz saviem pieņēmumiem un investīcijām,” uzsver *Latvenergo* vadītājs.

Politikas princips — maz jauna, bet atšķirīga pieeja

Eksperti gan vērtē, ka Eiropas Enerģētikas savienības pamatprincipos ir maz jauna, un galvenie savienības principi — savstarpējā solidaritāte, drošības veicināšana, oglekļa izmešu samazināšana, vienota Eiropas tirgus izveide un inovāciju veicināšana — tomēr nav uzskatāmi ne par ko radikālu Eiropas Savienības politikā. Tomēr, kā norādīja bijušais Eiropas Savienības enerģētikas komisāra Andra Piebalga padomnieks Juris Ozoliņš, ir notikušas izmaiņas gan akcentos, gan prioritātēs, atbilstoši kurām šie enerģijas politikas principi tiks ieviesti. “Enerģētikas drošība, efektivitāte un ietekme uz klimata pārmaiņām, ietekme uz iedzīvotāju veselību šajā politikā tomēr ir ar ievērojami augstāku prioritāti nekā, piemēram, pirms ekonomiskās krīzes,” norāda enerģētikas eksperts. J. Ozoliņš īpaši uzsver to, ka, veidojot Eiropas Enerģētikas savienību, ir būtiski mainījusies izpratne par klimata pārmaiņām un cīņu pret tām — politiķi un nozares eksperti ir sapratuši, ka cīņa pret klimata pārmaiņām nav tikai papildu izmaksas un nasta, bet gan arī iespēja veicināt ekonomisko aktivitāti un izaugsmi.

R. Āboltiņš Eiropas Enerģētikas savienības pamatprincipus raksturo kā tādus, kuri jau iepriekš ir bijuši Eiropas Savienības dienaskārtībā, tomēr, strādājot pie to formulēšanas, ir izdevies tos “sistematizēt un arī padarīt sabiedrībai vieglāk saprotamus.”

Ekspertu teikto par uzsvāru maiņu enerģētikas politikā lielā mērā apstiprina arī fakts, ka Eiropas Komisijas sastāva veidošanas principi šajā, kopš 2014. gada nogales strādājošajā sastāvā, ir ievērojami atšķirīgi no iepriekšējiem — enerģētikas nozare ir divu komisāru — Maroša Šečoviča un Migela Arias Kanjetes — pārziņā, turklāt spāņu izcelsmes komisārs vienlaikus ir atbildīgs arī par klimata politiku. Tā ir radikāli atšķirīga situācija, jo iepriekšējās Eiropas Komisijas komandās vides aizsardzības un enerģētikas komisāra amatus vienmēr ieņēma dažādas amatpersonas, un tika uzskatīts, ka tie atrodas savdabīgā opozīcijā viens otram.

No smagām interešu sadursmēm pagaidām izdevies izvairīties

Neraugoties uz Latvijas prezidentūras laikā sasniegtajiem rezultātiem — panākto Eiropadomes vienošanos par pamatprincipiem, kā arī Eiropas Komisijas konsultāciju procesa uzsākšanu ar dalībvalstīm — var pamatoti teikt, ka panākt sākotnējo vienošanos nebija vienkārši. Sarunu gaitā bija vērojamas visai pamanāmas Eiropas Savienības dalībvalstu viedokļu pret-runas attiecībā uz ierosinājumu Eiropas Savienībai uzsākt kopīgus dabasgāzes iepirkumus, ar kuru palīdzību tā varētu ietaupīt līdz pat 4 miljardiem eiro gadā, gan arī uz ierosinājumu, ka dalībvalstu valdībām būtu jāatklāj Eiropas Komisijai ar dabasgāzes piegādātājiem slēgto līgumu saturs, lai pārliecinātos, ka līgumi noslēgti atbilstoši Eiropas Savienības likumdošanas normām. Par spīti aktīvam Centrāleiropas valstu atbalstam šai iecerei, būtiskus iebildumus pret šiem ierosinājumiem pauduši gan Eiropas *smagsvari* Francija un Vācija, gan arī, piemēram, Ungārija. Eiropadomes priekšsēdētājs Donalds Tusks pēc panāktās vienošanās dalībvalstu vidū neslēpa, ka vienošanās saturs nav gluži tāds, kādu viņš būtu vēlējis, tomēr, pēc viņa teiktā, tas, ka vairākas Eiropas Savienības valstis varētu iebilst pret ideju par kopīgu dabasgāzes iepirkumu, bija prognozējams jau iepriekš.

Pretrunas Eiropas Savienības valstu vidū bija vērojamas arī jautājumā par atjaunojamās enerģijas atbalsta mehānisma harmonizēšanas nepieciešamību. Eksperti vairākkārt ir pievērsuši uzmanību faktam, ka atsevišķās Eiropas Savienības valstīs ļoti dāsna atjaunojamo energoresursu atbalsta politika šo valstu ražotājiem nodrošina lielas konkurences priekšrocības, piemēram, piedāvājot elektroenerģiju tirgū par ievērojami zemāku cenu, nekā to spēj ražotāji no citām valstīm, kurās atbalsts ir ievērojami mazāks. Ļoti izteiktas atbalsta politikas atšķirības nenodrošina ražotājiem Eiropas Savienības tirgū vienlīdzīgu konkurenci un nereti rada arī tehniskus sarežģījumus, tomēr, kā norāda ekonomikas ministre D. Reizniece-Ozola, no gatavības straujāk veikt pārmaiņas šajā jomā un arī atvērt robežas integrācijai ar kaimiņvalstīm dažas Eiropas dalībvalstis attur gan ļoti spēcīgas nozares politikas tradīcijas, gan arī jau labi iesakņojušies atbalsta mehānismi. Daudzi analītiķi vērtē, ka šajā jomā Eiropas Komisija nav plānojusi būtisku iejaukšanos, un dažādu energoresursu izmantošanas izvēle joprojām paliks dalībvalstu rokās, tomēr tām būs jārēķinās ar prasībām pēc vienlīdzīgākas konkurences starp dažādiem ražošanas veidiem.

Jāpiebilst gan — lai Enerģētikas savienības projektu varētu īstenot dzīvē, būs vēl jāpieņem vairāki likumi, un no atbildīgajiem Eiropas Savienības komi-sāriem jau ir izskanējuši brīdinājumi, ka tieši domstarpības starp Eiropas Savienības dalībvalstīm varētu kļūt vēl lielākas. Tiesa, lielu daļu no sarunu smaguma uz saviem pleciem jau ir apņēmusies iznest Eiropas Komisija, kura kopš maija ir uzsākusi individuālas izbraukuma sarunas ar katru no dalīb-valstīm, cenšoties tās jau individuālās sarunās pārliecināt par prognozējama-jiem ieguvumiem no Eiropas Enerģētikas savienības. Tomēr to, cik veiksmīgs būs Eiropas Komisijas uzsāktais pārliecināšanas darbs, būs iespējams pateikt tikai tad, kad novembrī noslēgsies Komisijas pēdējā izbraukuma vizīte uz Igauniju.

Tiesa, atsevišķu organizāciju izteikumi liecina, ka Eiropas līderu iecerēm attiecībā uz Enerģētikas savienību var rasties opozīcija arī nevalstiskajā sektorā — piemēram, Eiropas Savienības enerģētikas ministru un industrijas ekspertu neformālajā sanāksmē Rīgā februārī. Eiropas arodbiedrību konfe-derācijas ģenerālsēkretāre Bernadete Segola norādīja, ka Eiropas arodbiedrī-bas par gaidāmajām pārmaiņām enerģētikas sektorā ir visai uztrauktas, jo ar piesardzību vērtē gan cenu izmaiņas, gan arī iespējamus satricinājumus darba tirgū: “Daudzas darbavietas rūpniecības sektorā ir atkarīgas no cenu ziņā pieejamas enerģijas un arī no pārmaiņām Eiropas enerģijas sektorā. Tāpēc mums ir uztraukums par gaidāmajām pārmaiņām, it īpaši no ražošanas sektorā strādājošajiem, kuri jau ir zaudējuši daudz darbavietu krīzes laikā,” paužot bažas par iespēju, ka atjaunojamo energoresursu īpatsvara kāpumā varētu pieaugt enerģijas cenas, sacīja Segola.

Latvijai prognozē ieguvumus

Kopumā ekspertu vidū valda viedoklis, ka Latvijas ieguvumi no Eiropas Enerģētikas savienības ievērojami pārsniegs iespējamos zaudējumus, un, visticamāk, tai ir labas izredzes arī saglabāt vietējo enerģijas ražotāju konku-rētspēju. *Latvenergo* vadītājs Ā. Žīgurs uzņēmuma konkurētspējas izredzes vērtē kā labas, jo elektroenerģētikas nozarē Latvijas būtiskākās ražotnes — Daugavas hidroelektrostacijas — saglabās augstu konkurētspēju arī vie-notā Eiropas Savienības tirgū. Tiesa, ievērojami lielāks izaicinājums var būt saglabāt salīdzinoši nesen rekonstruēto Rīgas termoelektrostaciju konku-rētspēju, kuru ražotā elektroenerģija apstākļos, kad nav pietiekami liela

pieprasījuma pēc to saražotā siltuma, ir dārgāka nekā, piemēram, Skandināvijas valstīs. Tomēr Ā. Žīgurs prognozē, ka, ja atbilstoši Eiropas Savienības iecerēm tiks pārskatīti oglekļa dioksīda izmešu kvotu piešķiršanas principi, elektrostaciju konkurētspēja krietni uzlabosies, jo tās ievērojami mazāk piesārņo vidi nekā daudzas vecākas elektrostacijas Baltijas reģionā un Eiropā kopumā.

Ne mazāk būtiskus Enerģētikas savienības sniegtos ieguvumus daudzi eksperti Latvijai saredz apstākļi, ka tās ietvaros ir paredzētas apjomīgas investīcijas arī projektos, kas ir nepieciešami, lai likvidētu tā dēvētās “enerģijas salas” — no citu Eiropas Savienības valstu elektropārvades un dabasgāzes sistēmām atdalītos Eiropas reģionus. Diskusijās par Enerģētikas savienību vairākkārt ir izskanējis, ka Baltijas valstīm, kuras šobrīd ir izolētas no kontinentālās Eiropas elektropārvades sistēmas un strādā sinhronā režīmā ar Krievijas un Baltkrievijas energosistēmām, Enerģētikas savienības ietvaros būtu iespējas saņemt gan finansiālu, gan politisku atbalstu desinhronizācijai ar Krievijas energosistēmu un sekojošai integrācijai Eiropas valstu energosistēmu apvienībā ENTSO-E. Tieši šis projekts ir vērtējams kā visgrūtākais solis Baltijas valstu enerģētiskās neatkarības nodrošināšanā, jo Baltijas valstu atvienošanās no bijušās PSRS elektropārvades sistēmas radītu būtiskus tehniskus izaicinājumus Krievijai, kurai šobrīd Baltijas valstu elektropārvades sistēmas kalpo kā nozīmīgs tranzīta koridors elektroenerģijas pārvadei no Ziemeļu uz Dienvidu reģioniem un arī kā stabilitātes garants izolētās Kaļiņingradas apgabala energosistēmas darbības nodrošināšanai. Projektu ievērojami sarežģī arī lielas izmaksas, kuru kopējais apjoms tiek lēsts virs 1 miljarda eiro, kā arī fakts, ka saskaņā ar līdz šim veiktajiem pētījumiem par projektu, tas var nesniegt ekonomiskus ieguvumus, un tāpēc tā izmaksas ir jāpamato ar politiskiem apsvērumiem. Iespējamos ieguvumus vai zaudējumus padara neskaidrus arī apstākļi, ka līdz šim Krievija nav iekasējusi maksu par tās nodrošinātu nozīmīgu elektropārvades sistēmas pakalpojumu — tīkla frekvences regulēšanu. Latvijas elektropārvades operators “Augstsprieguma tīkls” norāda, ka šobrīd šo pakalpojumu gan pašai Krievijai, gan Baltijas valstīm bez atlīdzības nodrošina atsevišķas Krievijas hidroelektrostacijas, tomēr nevar pilnībā izslēgt iespēju, ka Krievijas puse nākotnē var vēlēties ieviest maksu par šo pakalpojumu.

Līdz šim visaktīvāk ieceri par nepieciešamību atvienoties no Krievijas energosistēmas ir paudusi kaimiņvalsts Lietuva, tomēr arī Lietuvas atbildīgās

amatpersonas — enerģētikas ministrs Roks Masulis un pārvades tīklu operatora *Litgrid* vadītājs Daivis Virbicks — neuzņemas prognozēt, kā tehniski un juridiski vislabāk realizēt atvienošanas no Krievijas energosistēmas, vienlaikus neradot būtiskus traucējumus Kaļiņingradas apgabala enerģētiskajai drošībai, un pieļauj, ka tieši šī projekta virzībā izšķiroša loma var būt Eiropas Komisijas līdzdalībai sarunās starp Krieviju un Baltijas valstīm. Tam piekrist arī uzņēmuma “Augstsprieguma tīkls” valdes priekšsēdētājs Varis Boks, kurš pieļauj, ka projekts var izrādīties par dārgu Baltijas valstu patērētājiem un tam būtu jāpiesaista Eiropas Savienības finansējums.

Esošie energoresursu piegādātāji jaunajā politikā saredz draudus

Vērā ņemamu ārpolitisko rezonansi Latvijas prezidentūras laikā uzsāktais Enerģētikas savienības veidošanas process ir izraisījis arī ārpus Eiropas Savienības robežām. Piemēram, Eiropas Savienības valstu sabiedrotā un tradicionāli par visdrošāko piegādātāju uzskatītā Norvēģija paudusi iebildumus gan pret Savienības ietvaros ierosināto kopīgo dabasgāzes iepirkumu, gan arī pārāk ambicioziem enerģijas taupības plāniem. “Mehānisms kopīgam dabasgāzes iepirkumam būtu solis nepareizajā virzienā. Tas var ierobežot konkurenci tirgū, un uzskatu, ir pamatoti teikt, ka tas ir pretrunā ar enerģijas tirgus liberalizāciju,” Eiropas valstu pārstāvjiem atklāja Norvēģijas enerģētikas ministrs Tords Liens. T. Liens arī neslēpa to, ka Norvēģijas kā liela energoresursu ražotāja interesēs ir prognozējama enerģētikas politika tās nozīmīgākajos noieta tirgos, kas ļauj tai prognozēt nākotnē infrastruktūras un ieguves attīstībai nepieciešamās investīcijas. “Ambicioza enerģijas taupības politika ir svarīga, tomēr tai būtu jābūt balstītai uz rīcību nacionālā līmenī, kura ir pielāgota nacionālajiem apstākļiem, kā arī rūpīgi izvērtēta no ieguvumu un zaudējumu viedokļa,” pauda Norvēģijas valdības pārstāvis.

Amerikas Savienotās Valstis (ASV), kuru pārstāve, augsta ranga diplomāte Robina Daningena, arī piedalījās Eiropas Savienības enerģētikas ministru un industrijas ekspertu neformālajā sanāksmē Rīgā, neslēpj, ka vēlas, lai Eiropas Savienība pietiekami rēķinātos ar ASV kā ar nozīmīgu dabasgāzes piegādātāju, kas jau tuvā nākotnē var radīt vērā ņemamu konkurences spiedienu Krievijai. R. Daningena atgādināja, ka ASV turpina palielināt dabasgāzes ieguves apjomu, prognozējot, ka “daļa noteikti tiks piegādāta Eiropai, daļa nonāks Āzijā, un tas būs tirgus lēmums, jo gāzes ieguves

kompānijas šo lēmumu pieņems, balstoties uz tirgus apsvērumiem.” Tiesa, atšķirībā no Norvēģijas valdības pārstāvja, R. Daningenas vērtējums par lielāko daļu no Enerģētikas savienības principiem bija pozitīvs.

Savukārt atsevišķas analīzes vērtā noteikti ir Eiropas Savienības lielākā energoresursu piegādātāja Krievijas reakcija. Kopumā Latvijas prezidentūras laikā Krievijas augstākās amatpersonas atturējās no kritiska viedokļa paušanas par Eiropas valstu ierosinājumu izveidot Enerģētikas savienību, bet jau dažus mēnešus vēlāk, septembra sākumā, tās kontrolētais dabasgāzes gigants *Gazprom* noslēdza vienošanos ar vairākām Eiropas valstu energokompānijām par skandalozo slavu ieguvušā zemūdens gāzes cauruļvada *Nord Stream* otrās kārtas būvniecību, izraisot asas diskusijas Eiropas Savienības valstu vidū. Vairākas Centrāleiropas valstis, tostarp Polija un Slovākija, asi iebilda pret *Gazprom* plāniem, norādot, ka to mērķis ir nākotnē atteikties no dabasgāzes tranzīta caur Ukrainas teritoriju, un aicināja Eiropas Komisiju likt šķēršļus projekta tālākajai virzībai.

Savukārt rudenī visai negaidīti Krievija ir iesākusi asāku vārdu apmaiņu ar Lietuvu par Baltijas iecerēto energosistēmu desinhronizācijas projektu. Neskatoties uz to, ka vēlmi atvienoties no Krievijas energosistēmas un arī pētījumu veikšanu Baltijas valstis uzsāka jau pirms vairākiem gadiem, līdz nesēnai pagātnei šie Baltijas plāni nebija piesaistījuši ne Krievijas politiku, ne arī nozares ekspertu uzmanību, un vienīgi 2014. gada maijā žurnāla *Forbes* krievu valodā iznākošajā izdevumā tika publicētas Krievijas elektropārvades tīklu uzņēmuma *FSK UES* aplēses par to, ka Baltijas valstu atvienošanās no Krievijas energosistēmas uzņēmumam radītu ar investīcijām saistītas izmaksas aptuveni miljarda eiro apjomā. Pirmie kritiskie vērtējumi no Krievijas par iecerēto desinhronizācijas projektu izskanēja vien šī gada septembra nogalē, kad Krievijas prezidents Vladimirs Putins paziņoja, ka projekts ir ekonomiski nelietderīgs un radīs nepamatotas, miljardos ASV dolāru mērāmas izmaksas gan Krievijai, gan Eiropas Savienībai. Krievijas paziņojumi jau ir izraisījuši pretrunīgu reakciju Lietuvā, kas vairākus gadus bija viena no aktīvākajām projekta atbalstītājām — kā vēsta aģentūra *BNS*, Lietuvas Seima Eiropas lietu komisijas priekšsēdētājs, ekspremjers Ģedimins Kirkils, komentējot šos V. Putina izteikumus, paziņoja, ka Baltijas valstīm varētu būt jākompensē Krievijai un Baltkrievijai zaudējumi, kas rastos, Latvijai, Lietuvai un Igaunijai aizejot no padomju elektroapgādes sistēmas. Tikmēr Lietuvas premjerministrs Aļģirds Butkevičs norādījis, ka zaudējumi no visu triju Baltijas

valstu aiziešanas no Krievijas un Baltkrievijas elektroapgādes loka ir “tikai interpretācija, nevis aprēķinos pamatots arguments.”

V. Putina izteikumi ir pamudinājuši arī reģiona enerģētikas nozares ekspertus nākt klajā ar paziņojumu, ka Baltijas valstu atvienošanās no sinhrona darba ar Krievijas energosistēmu tomēr neesot drauds Kaļiņingradas apgādes drošībai, un, lai gan dārgā un sarežģītākā režīmā, energosistēma tomēr strādātu. Papildus tam Krievija arī ir paziņojusi, ka tomēr turpina darbu pie 2013. gadā pārtrauktās un Baltijas valstīs asi kritizētās atom-elektrostacijas būvniecības, un, atbilstoši Krievijas prezidenta teiktajam jūlijā, elektrostacijas būvniecību esot iespējams pabeigt plānotajā laikā — 2017. vai 2018. gadā. Tiesa, jāatzīmē, ka tieši Lietuvas iebildumi iepriekš veicināja projekta apturēšanu, jo Lietuva paziņoja, ka nepiekrītis jaunu elektropārvades līniju būvniecībai ar Kaļiņingradas apgabalu, tādā veidā faktiski padarot topošās elektrostacijas ekspluatāciju neiespējamu un nenodrošinot tai nepieciešamo saražotās elektroenerģijas noietu.

Digitāls pēc noklusējuma — Latvijas prezidentūras ES Padomē vadmotīvs digitālās prioritātes ietvaros

Signe Bāliņa,

Dr. oec., Latvijas Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas asociācijas (LIKTA) prezidente, Latvijas Universitātes Ekonomikas un vadības fakultātes profesore

Digitālajā jomā Eiropas Savienībā (ES) ir izvirzīti vairāki uzdevumi, kuru izpildē Latvijas prezidentūras laikā tika panākts būtisks progress. Tika panāktas vairākas vienošanās, tajā skaitā par vispārēju pieeju attiecībā uz Vispārējo datu aizsardzības regulu, kas uzlabos datu aizsardzības līmeni, vienlaikus uzlabojot biznesa iespējas digitālajā vienotajā tirgū. Būtisks sasniegums bija arī vienošanās ar Eiropas Parlamentu par viesabonēšanas piemaksu atcelšanu. Tika panākta Eiropas pirmo atvērta interneta noteikumu izstrāde. Tika diskutēts un panāktas pirmās vienošanās par galvenajiem nosacījumiem, kas jāiekļauj Tiklu un informācijas drošības direktīvas projektā. Gan šie, gan arī citi pasākumi snieguši ievērojamu ieguldījumu Digitālā vienotā tirgus izveidē visā Eiropā, kas nākotnē tiks veidots, balstoties uz Digitālā vienotā tirgus stratēģiju, ko Eiropas Komisijā (EK) pieņēma 2015. gada 6. maijā.

Atslēgvārdi: datu aizsardzība, digitālais vienotais tirgus, e-pārvalde, tikla un informācijas drošība

The European Union (EU) has set a number of objectives within their digital agenda and Latvia has made significant progress towards their fulfillment during its Presidency of the Council of the EU. Several important agreements have been reached including the proposal for a General Data Protection Regulation that updates and modernizes the principles of the previous Data Protection Directive in order to improve

data protection and at the same time to foster the business development in the Digital Single Market. A significant achievement during the Presidency of the Council was an understanding reached with the European Parliament about the new rules for ending mobile phone roaming fees and safeguarding an open internet access, also known as the Net Neutrality Rules. After a serious debate an agreement was reached about the main principles that have to be included in the draft of the Network and Information Security (NIS) Directive. These and other achievements during Latvian Presidency will have a significant positive impact on the Digital Single Market development across Europe, that will be put into effect on the grounds of the Digital Single Market Strategy for Europe approved by European Commission on May 6, 2015.

Keywords: data protection, digital single market, e-government, network and information security

Ievads

2015. gada pirmais pusgads (no janvāra līdz pat jūnijam) bija Latvijas prezidentūras laiks Eiropas Savienības (ES) Padomē. Viena no jomām, kurā Latvijas un ES intereses sakrīt, ir digitālā joma — jautājumi, kas saistīti ar informācijas un komunikācijas tehnoloģijas lietošanu, tās tiesisko ietvaru un regulējumu.¹ Mūsdienās tieši informācijas un komunikācijas tehnoloģijas ir tās, kas sekmē gudru, ilgtspējīgu un integrējošu ES izaugsmi. Galvenais jautājums — kā pārvarēt izaicinājumus, lai pilnībā izmantotu ES digitālo potenciālu. Digitālajā jomā galvenie prezidentūras uzdevumi bija sekmēt datu aizsardzības jautājumus, strādāt pie Vienotā telekomunikāciju tirgus un sākt diskusijas par Digitālā vienotā tirgus stratēģiju.

Latvijas prezidentūras laikā izdevās panākt vienošanos starp dalībvalstīm par kopīgu Padomes nostāju datu aizsardzības regulai, kā arī kopīgi ar Eiropas Parlamentu (EP) tika nolemts par viesabonēšanas piemaksu atcelšanu un atklāta interneta pieejamību. Tāpat prezidentūras laikā ar EP tika

¹ Digitālā programma Eiropai: pamatpasākumi. 19.05.2010. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-10-200_lv.htm (Eiropas Savienības Oficiālā tīmekļa vietne; aplūkota 20.10.2015.).

saskaņoti pamata principi Tīklu un informācijas drošību direktīvai.² Viens no svarīgākajiem stratēģiskajiem dokumentiem, kas tika pieņemts Eiropas Komisijā (EK) 2015. gada 6. maijā, ir Digitālā vienotā tirgus stratēģija³, kas ir kā plāns, lai izveidotu digitālo vienoto tirgu un radītu digitālās iespējas gan iedzīvotājiem, gan uzņēmumiem, izmantojot ES vienotā tirgus spēku. Stratēģijā tiek uzsvērtas trīs jomas, kurās ir nepieciešami uzlabojumi.

Vispirms tā ir patērētāju un uzņēmumu pieeja digitālajām precēm un pakalpojumiem visā Eiropā. Šeit galvenais uzsvars tiek likts uz e-komerciju, efektīvu sūtījumu piegādi, ģeogrāfiskās bloķēšanas mazināšanu un pievienotās vērtības nodokļa administrēšanu. Šo jautājumu risināšana veicinās tiešsaistes iepirkšanos, kas savukārt var sniegt ekonomiskos ieguvumus vairāk nekā 11,7 miljardu eiro apjomā ik gadu. Aktuāls ir arī jautājums par autoritātesībām — ir jāveicina tiešsaistes piekļuve kultūras mantojumam un jaunradītām vērtībām, ES ir jābūt vienotam autortiesību regulējumam.

Otrs jautājumu bloks ir par telekomunikāciju vidi — tiek plānotas reformas, lai nodrošinātu efektīvāku radiofrekvenču spektra pārvaldību, ir jāveido vienots telekomunikāciju nozares regulējums visās dalībvalstīs un jārada apstākļi investīcijām ātra un ļoti ātra interneta attīstībai.

Trešais jautājumu bloks ir saistīts ar ilgtermiņa izaugsmi. Eiropai ir pilnībā jāizmanto digitālās ekonomikas iespējas, kur dati kļūst arvien nozīmīgāki, un cilvēkiem jābūt ar nepieciešamajām digitālajām prasmēm, lai viņi būtu konkurētspējīgi darba tirgū. Tāpat cilvēkiem ir jābūt droši digitālajā vidē. Vienoti standarti un savietojamība ir vēl viens būtisks aspekts, lai gūtu maksimālu labumu no tādām strauji augošām jomām kā, piemēram, mākoņdatošana un lietu internets. Mums ir jāattīsta e-pārvaldes pakalpojumi visā Eiropā un jāveido iekļaujošāka e-sabiedrība.

² Skatīt: Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē rezultāti. https://eu2015.lv/images/news/EU2015LV_rezultati_lv.pdf (Latvijas prezidentūras ES Padomē mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.); Sasniegtais progress ES Padomē Latvijas prezidentūras laikā (janvāris-jūnijs 2015). 01.07.2015. http://www.varam.gov.lv/lat/prezidentura_eiropas_savienibas_padome/pres_aktualitates/?doc=20032 (Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

³ A Digital Single Market Strategy for Europe. 6.5.2015 COM(2015) 192 final. http://ec.europa.eu/priorities/digital-single-market/docs/dsm-communication_en.pdf (Eiropas Komisijas mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

Prezidentūras laikā Rīgā tika organizēti vairāk nekā 20 pasākumi saistībā ar digitālo prioritāti, starp tiem kā nozīmīgāko var minēt Digitālo Asambleju⁴, kas notika 17.–18. jūnijā Rīgā un kuras vadmotīvs bija “Viena Eiropa, viens Digitālais vienotais tirgus”. Digitālā asambleja bija pirmais pasākums, kura laikā visu ES dalībvalstu amatpersonām un nozares pārstāvjiem bija iespēja no visdažādākajiem skatu punktiem diskutēt un piedāvāt savu redzējumu, kā dzīvī īstenot Digitālā vienotā tirgus stratēģiju.

Būtu jāatzīmē arī e-prasmju konference “E-prasmes nodarbinātībai”⁵, kuras laikā 2015. gada 13. martā tika diskutēts gan par sasniegto digitālo darba vietu ieviešanas programmā (*Grand Coalition for Digital Jobs*), gan par Eiropas iniciatīvām saistībā ar e-prasmēm. Konferencē tika sagatavotas rekomendācijas Eiropas Savienības iniciatīvas e-prasmju jomā mērķu sasniegšanai un izvērtēšanai, apkopojot tās pieņemtajā Rīgas deklarācijā (*Riga Declaration e-skills for Jobs*).

Par publiskā sektora modernizāciju un e-pārvaldes attīstības tendencēm tika diskutēts konferencē CONTACT Riga 2015, kas notika 6. maijā. Šī konference veicināja dialogu starp informācijas tehnoloģijas nozares un publiskās pārvaldes pārstāvjiem, tika izvērtēti un salīdzināti labākie Latvijas un citu ES valstu piemēri.

Latvijas prezidentūras moto bija “Digitāls pēc noklusējuma”. Mūsdienās tehnoloģijas ļauj mums domāt citādi — tās sniedz inovatīvas pieejas un veidus, kā pakalpojumu var piegādāt iedzīvotājiem un uzņēmējiem. Principa “Digitāls pēc noklusējuma” ieviešana — tas nav tikai jautājums par pakalpojuma sniegšanas veidu. Tas vispirms ir jautājums par procesiem, jo mēs nevaram gaidīt efektivitātes ieguvumus, ja digitalizējam neefektīvas un senas procedūras. Vispirms ir jāpārveido procesi, jāmaina domāšana, lai publiskajā pārvaldē visas nozares vēlētos un spētu sadarboties, apmainoties ar informāciju, datiem un pieredzi.

Dažas no jomām, kurās Latvijas prezidentūra ir sasniegusi ievērojamu progresu, aplūkošu tuvāk.

⁴ Digital Assembly 2015 Riga — One Europe, One Digital Single Market. <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/digital-assembly-2015-riga-one-europe-one-digital-single-market> (Eiropas Komisijas mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

⁵ Riga Declaration e-skills for Jobs. 13.03.2015. <http://eskillsforjobs.lv/wp-content/uploads/2015/03/The-Riga-Declaration-on-e-Skills-13-March-2015.pdf> (“e-skills for jobs” mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

Datu aizsardzības regula

2015. gada 15. jūnijā Padome vienojās par vispārēju pieeju attiecībā uz Vispārējo datu aizsardzības regulu, kas nosaka mūsdienu digitālajai pasaulei pielāgotus noteikumus. Šīs regulas divi galvenie mērķi ir, no vienas puses, uzlabot personas datu aizsardzības līmeni, no otras — uzlabot biznesa iespējas Digitālajā vienotajā tirgū. Vispārējā pieeja nozīmē, ka Padome ir noslēgusi politisku vienošanos, uz kuru balstoties, tā var veikt pārrunas ar Eiropas Parlamentu, lai panāktu vispārēju vienošanos par jauniem ES datu aizsardzības noteikumiem. Galvenie vienošanās elementi ir saistīti ar datu aizsardzības līmeni, biznesa iespējām Digitālajā vienotajā tirgū, rīkiem, kas palīdz īstenot datu aizsardzību, kā arī par personas datu nodošanu ārpus ES robežām.

Uzlabots datu aizsardzības līmenis

Galvenais pamatprincips — personas dati ir jāiegūst un jāapstrādā likumīgā veidā, pamatojoties uz stingriem nosacījumiem un darot to likumīgos nolūkos. Lai driktētu veikt personas datu apstrādi, datu kontrolētājiem jeb par datu apstrādi atbildīgajām personām jāievēro īpaši nosacījumi, piemēram, prasība saņemt datu subjekta — indivīda, kura personas dati tiek apstrādāti — nepārprotamu piekrišanu.

Pastiprinātas datu aizsardzības tiesības sniedz datu subjektam lielāku kontroli pār saviem personas datiem, piemēram:

- vieglāka piekļuve saviem datiem;
- detalizētāka informācija par to, kas notiek ar personas datiem, ja nolemj tos izpaust: datu kontrolētāju darbam jābūt labāk pārredzamam attiecībā uz to, kā personas dati tiek apstrādāti, piemēram, skaidrā un vienkāršā valodā informējot cilvēkus par savu privātuma politiku;
- tiesības dzēst personas datus un tiem tikt “aizmirstiem”, ļaujot ikvienai personai pieprasīt, lai pakalpojuma sniedzējs nekavējoties izdzēš personas datus;
- pārnesamības tiesības veicina vieglāku personas datu pārraidi no viena pakalpojumu sniedzēja, piemēram, sociālā tīkla, citam pakalpojumu sniedzējam; šāda iespēja arī palielina konkurenci pakalpojumu sniedzēju vidū;
- ierobežojumi “profilu” izmantošanai, proti, personas datu automatizētai apstrādei, lai piekļūtu personiskai informācijai, piemēram, profesionālie jautājumi, finansiālā situācija, veselība.

Lai nodrošinātu uzlabotu tiesisku aizsardzību, datu subjektiem būs tiesības ikvienu personas datu aizsardzības iestādes lēmumu izskatīt savas valsts tiesā, neatkarīgi no tā, kurā dalībvalstī atrodas datu kontrolētājs.

Uzlabotas biznesa iespējas Digitālajā vienotajā tirgū

Lai uzlabotu biznesa iespējas digitālajā vienotajā tirgū, būs vienots noteikumu kopums, kas būs spēkā visā ES teritorijā un būs piemērojams uzņēmumiem, kas sniedz savus tiešsaistes pakalpojumus (neatkarīgi no tā, vai tie ir Eiropas uzņēmumi vai uzņēmumi ārpus Eiropas). Šis noteikumu kopums neļaus pretrunīgiem valsts mēroga datu aizsardzības noteikumiem kavēt pārrobežu datu apmaiņu visā ES. Turklāt plašāka sadarbība starp dalībvalstu uzraudzības iestādēm nodrošinās šo noteikumu saskaņotu lietošanu visas ES ietvaros. Tas veicinās godīgu konkurenci un ļaus uzņēmumiem, jo īpaši mazajiem un vidējiem, saņemt reālu ieguvumu no Digitālā vienotā tirgus.

Lai mazinātu izmaksas un nodrošinātu tiesisku noteiktību, svarīgās starpvalstu lietās, kurās iesaistītas vairākas valsts uzraudzības iestādes, tiks pieņemts vienots uzraudzības lēmums. Šāds vienas pieturas aģentūras mehānisms ļaus uzņēmumam, kam ir filiāles vairākās dalībvalstīs, sadarboties ar datu aizsardzības iestādi tajā dalībvalstī, kurā uzņēmums ir dibināts.

Lai mazinātu atbilstības izmaksas, datu kontrolētāji, pamatojoties uz to veiktās datu apstrādes riska novērtējumu, var noteikt riska pakāpes un īstenot pasākumus saskaņā ar šīm riska pakāpēm.

Rīki, lai īstenotu atbilstību datu aizsardzības noteikumiem

Lai veicinātu jauno datu aizsardzības noteikumu ievērošanu, datu kontrolētājiem tiks palielināta atbildība un tiks noteikts pienākums atskaitīties. Datu kontrolieru pienākums ir īstenot atbilstošus drošības pasākumus un bez liekas kavēšanās paziņot uzraudzības iestādei par personas datu pārkāpumu un tā rezultātā būtiski ietekmētajām personām. Katrā organizācijā datu kontrolētāji un datu apstrādātāji var norīkot īpašus datu aizsardzības darbiniekus. Turklāt ES vai valsts likumos var noteikt pienākumu šādu darbiniekus norīkot.

Datu subjekti, kā arī, pie noteiktiem nosacījumiem, datu aizsardzības organizācijas var iesniegt uzraudzības iestādei sūdzību vai pieprasīt tiesisku aizsardzību gadījumos, ja netiek ievēroti datu aizsardzības noteikumi. Turklāt, ja šādi gadījumi tiek apstiprināti, datu kontrolētājiem var piemērot naudas sodu apmērā līdz miljonam eiro vai 2% no kopējā gada apgrozījuma.

Garantijas attiecībā uz personas datu nodošanu ārpus ES robežām

Atbilstības lēmumi ir tie, kas nodrošinās personas datu drošību, nodotot datus trešajām valstīm vai starptautiskajām organizācijām. Eiropas Komisija, iesaistoties dalībvalstīm un Eiropas Parlamentam, ir kompetenta izlemt, vai trešās valsts vai starptautiskās organizācijas nodrošinātā datu aizsardzības pakāpe ir atbilstoša. Gadījumos, kad šāds lēmums nav pieņemts, personas datu nodošana var notikt tikai tad, ja tiek piemēroti atbilstoši drošības līdzekļi (piemēram, standarta datu aizsardzības noteikumi, saistoši korporatīvie noteikumi, līgumu nosacījumi).

Ar šo regulu ir sperts nozīmīgs solis ceļā uz modernu Eiropas Savienības datu aizsardzības ietvaru. Ir gandarījums, ka tieši Latvijas prezidentūras laikā pēc vairāk nekā trīs gadus ilgām pārrunām ir atrasts kompromiss attiecībā uz regulas saturu. Jaunā, digitālā laikmeta vajadzībām pielāgotā datu aizsardzības regula viennozīmīgi stiprinās ES pilsoņu tiesības un nodrošinās augstākus datu aizsardzības standartus.

Vienošanās par viesabonēšanas maksu atcelšanu

Mērķis par viesabonēšanas maksu atcelšanu tika iekļauts jau 2010. gadā pieņemtajā Digitālajā programmā Eiropai, paredzot, ka līdz 2015. gadam jāpanāk, lai atšķirība starp viesabonēšanas un valstu tarifiem ir tuvu nullei. Aktīvas diskusijas par šo jautājumu ir notikušas visu iepriekšējo prezidentūru laikā, bet tieši Latvijas prezidentūras laikā beidzot tika panākta vienošanās ar Eiropas Parlamentu par viesabonēšanas piemaksu atcelšanu. Saskaņā ar panākto vienošanos 2017. gada 15. jūnijā Eiropas Savienībā plānots atcelt viesabonēšanas piemaksas. Tomēr operatori varēs noteikt "taisnīgas lietošanas politiku", lai novērstu negodprātīgu viesabonēšanas pakalpojumu izmantošanu. Tā iekļaus viesabonēšanas pakalpojumu izmantošanu gadījumos, kas nav periodiska ceļošana. Tiks īstenoti pasākumi, kas palīdzēs segt operatoriem radušās izmaksas. Plānots, ka viesabonēšanas maksa samazināsies jau 2016. gada 30. aprīlī, kad esošās mazumtirdzniecības piemaksas nomainīs uz maksimālo piemaksu apjomu 0,05 eiro minūtē par zvaniem, 0,02 eiro par izsīnām un 0,05 eiro par katru datu megabaitu.

Atvērtā interneta aizsardzība

Noteikti jāpiemin arī panāktie Eiropas pirmie atvērtā interneta noteikumi, kas paredz, ka, sniedzot interneta piekļuves pakalpojumus, operatoriem visa datu plūsma būs jāuzrauga vienlīdzīgi. Vienlaikus arī turpmāk tiks atļauta samērīga ikdienas datu plūsmas vadība. Savukārt datu plūsmas bloķēšana vai paātrināšana būs pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos, piemēram, lai novērstu kiberuzbrukumus vai datu plūsmas sastrēgumus. Pakalpojumi, kam nepieciešama specifiska līmeņa interneta kvalitāte (“specializētie pakalpojumi”) tiks atļauti, ja interneta piekļuves pakalpojumu sniedzēji spēs nodrošināt interneta piekļuves pakalpojumu vispārējo kvalitāti.

Kā zināms, tīkla neitralitātes (*net neutrality*) princips izraisīja plašas debates ASV. Eiropas Parlaments jau iepriekš atbalstīja pozīciju, ka interneta pakalpojumu sniedzējiem būtu jābūt vienlīdzīgai attieksmei pret dažāda veida saturu, taču Itālijas prezidentūras laikā ES valstīm nebija izdevies panākt vienotu pozīciju.

Tīkla neitralitātes jautājumā svarīgs ir līdzsvars starp tīkla neitralitātes regulējumu un nepieciešamību nodrošināt tīklu noslodzes efektīvu pārvaldību, lai varētu apmierināt klientu, pakalpojumu sniedzēju un satura nodrošinātāju pieprasījumu, kas strauji mainās. No vienas puses, ir jānodrošina garantijas atvērtam internetam, tajā pašā laikā neierobežojot inovatīvu pakalpojumu un lietojumu attīstību. Vienošanās par Telesakaru vienotā tirgus priekšlikumu, ietverot gan viesabonēšanas, gan atvērtā interneta aizsardzības jautājumus, ir ievērojams Eiropas Savienības un Latvijas prezidentūras sasniegums, kas ļaus piemērot vienotu regulējumu visās ES valstīs, kā arī sniegs ieguvumus pakalpojumu lietotājiem.

Tīklu un informācijas drošības direktīva

Latvijas prezidentūras laikā tika panākta vienošanās ar Eiropas Parlamentu par galvenajiem nosacījumiem, kas jāiekļauj Tīklu un informācijas drošības (*NIS, Network and Information Security*) direktīvas projektā. Galvenie nosacījumi ir saistīti ar spēcīgāku kiberdrošības risku pārvaldību un ziņošanu par incidentiem visā ES, kā arī par ieguvumiem no šīs direktīvas ieviešanas.

Spēcīgāka kiberdrošības risku pārvaldība un ziņošana par incidentiem visā ES

Jaunie noteikumi paredz, ka iepriekš nozīmīgiem operatoriem, kuri sniedz valstiski svarīgus pakalpojumus tādās jomās kā, piemēram, enerģētika un transports, būs jāveic nepieciešamie pasākumi, lai pārvaldītu riskus, kas var rasties to tīklos, un ziņotu atbildīgajām iestādēm par notikušajiem incidentiem.

Dalībvalstīm, balstoties uz skaidri noteiktiem kritērijiem, būs jāidentificē tie operatori, uz kuriem attiecas direktīva. Lai izvairītos no atšķirīgām pieejām dalībvalstu vidū šo operatoru identificēšanā, tiks ieviesti īpaši noteikumi. Tomēr dalībvalstīm pašām būs tiesības noteikt, uz kuriem operatoriem attiecināma direktīva, ņemot vērā valstij specifiskus drošības apsvērumus.

Sarunās, kas notika Latvijas prezidentūras laikā, tika nolemts, ka direktīvā būs atšķirīgas prasības attiecībā uz digitālo pakalpojumu platformām un valstiski svarīgajiem pakalpojumiem. Par šīm atšķirībām turpmākajās sarunās tiks diskutēts jau tehniskā līmenī.

Direktīvas projekts paredz, ka dalībvalstīm būs jāizveido kiberdrošības stratēģija un jānosaka drošības jomā kompetentās iestādes. Tiks izveidota ES līmeņa sadarbības grupa, kas strādās pie šiem jautājumiem stratēģiskā līmenī un vadīs operatīvās darbības, tostarp koordinēs Nacionālo Datordrošības incidentu reaģēšanas vienību (*Computer Security Incident Response Teams*) grupu darbu. Sarunu dalībnieki vienojās, ka šādas grupas izveide palīdzēs veicināt pārlicību par kiberdrošību un uzticību dalībvalstu vidū.

Kādi būs ieguvumi no tīklu un informācijas drošības direktīvas

Tīklu un informācijas drošības direktīvas mērķis ir droša un uzticama digitālā vide visā ES, lai iedzīvotāji un patērētāji vairāk uzticētos tehnoloģijām, pakalpojumiem un sistēmām, ko ikdienā izmanto. Šī uzticības vairošana radīs iekļaujošāku kibertelpu un straujāk augošu digitālo tirgu, kas veicinās ekonomikas atveseļošanu un izaugsmi. Valstu valdības un uzņēmumi varēs vairāk paļauties uz digitālajiem tīkliem un infrastruktūru, nodrošinot to būtiskākos pakalpojumus gan vietējā mērogā, gan starptautiskā līmenī. Drošākas e-komercijas platformas piesaistīs vairāk tiešsaistes klientu un radīs jaunas biznesa iespējas. Arī IKT drošības produktu un pakalpojumu sniedzēji būs ieguvēji, jo pieprasījums pēc to produktiem un pakalpojumiem

pieaug, un tas radīs vairāk inovatīvu produktu un padarīs drošības risinājumus pieejamākus. No šīs direktīvas ieviešanas iegūs arī ES ekonomika, jo nozarēm, kas ir tieši atkarīgas no tīklu un informācijas drošības, tiks dota lielāka iespēja piedāvāt uzticamākus pakalpojumus.

Digitālo pakalpojumu sadarbības programma Eiropas publiskās administrācijas modernizācijai

Latvijas prezidentūras laikā tika panākta vienošanās par digitālo pakalpojumu sadarbības programmu Eiropas publiskās administrācijas modernizācijai (ISA2). Šīs programmas mērķis ir uzlabot Eiropas publisko pārvaldes iestāžu savstarpējo mijiedarbību, kā arī sadarbību ar pilsoņiem un uzņēmumiem, izmantojot elektronisko datu apmaiņu. Programma ISA2 atbalstīs gan pārrobežu, gan starpnozaru mijiedarbību. Ir noteikts, ka programma ilgs no 2016. līdz 2020. gadam. ISA2 aizstās un paplašinās pašreizējo ISA programmu. Darbības, kas tiek atbalstītas saskaņā ar ISA programmu, ietver e-paraksta izveidi un pārbaudes instrumentus, pārrobežu e-veselības sistēmas un atklātā pirmkoda programmatūru Eiropas pilsoņu iniciatīvas atbalstam.

ISA2 programmai paredzētais piešķirtais finansējums 2016.–2020. gadam ir aptuveni 131 miljons eiro. Programma atbalstīs darbības, kas vērstas uz esošo sadarbības risinājumu izvērtēšanu, pilnveidi un atkalizmantošanu, kā arī jaunu risinājumu izstrādi. Plānots arī izvērtēt ierosināto un pieņemto ES tiesību aktu ietekmi attiecībā uz informācijas un komunikācijas tehnoloģijām (IKT) un atklāt trūkumus tiesību aktos, kuri traucē Eiropas publiskās pārvaldes iestāžu sadarbībai.

Elektronisko maksājumu pakalpojumi

ES kontekstā svarīgi ir turpināt pilnveidot ES mēroga elektronisko maksājumu tirgu, tāpēc ir svarīgi, ka Latvijas prezidentūras laikā tika panākta vienošanās ar Eiropas Parlamentu par jaunas direktīvas izveidi, kurā tiek ietverta un atcelta spēkā esošā maksājumu pakalpojumu direktīva (Direktīva 2007/64/EK), kas nodrošināja juridisko pamatu tam, lai tiktu izveidots vienots maksājumu tirgus visas ES mērogā.

Pārstrādātajā direktīvā spēkā esošie noteikumi tika pielāgoti jauniem un inovatīviem maksājumu pakalpojumiem, tostarp interneta un mobilajiem maksājumiem. Tādējādi tika izveidots visaptverošs noteikumu kopums, lai nodrošinātu drošāku vidi maksājumiem, īpaši tādiem, kam izmanto attālinātus kanālus. Šī direktīva veidotu efektīvāku un saskaņotāku sistēmu uzraudzībai, ko veiktu valstu iestādes. Jāņem vērā, ka kopš pirmās maksājumu pakalpojumu direktīvas pieņemšanas 2007. gadā tiek izmantotas inovatīvas metodes maksājumu iniciēšanai e-komercijas jomā, kas tagad būs ietvertas jaunajā direktīvā.

Ar jauno direktīvu tiktu sekmēti arī stingrāki drošības pasākumi interneta maksājumiem un pakalpojumu izmantošanai, nodrošinot lietotāju drošu autentificēšanu, lai pārbaudītu klienta identitāti, uzlabojot drošības līmeni un patērētāju aizsardzību.

Secinājumi

Latvijas prezidentūras laikā tika panākts nozīmīgs progress dažādu digitālās prioritātes aspektu virzībā. Ir veiktas svarīgas iestrādnes, lai nākotnē uzlabotu ES globālo konkurētspēju un spētu pilnībā izmantot digitālās ekonomikas sniegtās priekšrocības. Ir panāktas vairākas nozīmīgas vienošanās likumdošanas jomā — ļoti būtiska ir Digitālā vienotā tirgus izveides stratēģijas pieņemšana, kas ir pamats pārrobežu ekonomikas attīstībai Eiropā.

Digitālais vienotais tirgus vienlaikus ir gan lielisks instruments Latvijas konkurētspējas un efektivitātes paaugstināšanai, gan arī nopietns izaicinājums, kur mūs sagaida spēcīga sāncensība visas Eiropas un arī pasaules mērogā.

Prezidentūras laikā Latvijas IKT nozarei bija lieliska iespēja gan piedalīties augsta līmeņa Eiropas pasākumos, gan arī mūsu viesus konferencēs, izstādēs un sarunās iepazīstināt ar Latvijas veiksmes stāstiem. Tā bija lieliska iespēja savu valsti redzēt Eiropas kontekstā. Galvenais secinājums — Latvijas prezidentūra ir sniegusi ievērojamu ieguldījumu un pievienoto vērtību ceļā uz Digitālo vienoto tirgu visā Eiropā.

Latvijas prezidentūra un Austrumu partnerības politika

Toms Rostoks,

Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Politikas zinātnes
nodaļas asociētais profesors

Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas Drošības un stratēģiskās
pētniecības centra pētnieks

Nozīmīgākā Latvijas prezidentūras ES Padomē ārlietu prioritāte bija Austrumu partnerības politika. Rakstā tiek aplūkots, cik lielā mērā Latvijai savas prezidentūras ES Padomē laikā ir izdevies ietekmēt ES kopējo nostāju atbilstoši savām interesēm attiecībā uz Austrumu partnerības politiku. Tiek secināts, ka Latvijas iespējas sasniegt lielāku progresu šīs politikas ietvaros negatīvi ietekmēja mainīgā ģeopolitiskā vide, ieinteresētības un atbalsta mazināšanās Austrumu partnerībai ES iekšienē un nestabilitāte austrumu kaimiņvalstīs, kā rezultātā Rīgas samits kļuva par smagu pārbaudījumu Austrumu partnerībai. Lai arī Rīgas samita noslēgumā vislielāko progresu uzrādījušajām valstīm netika piedāvāta Eiropas perspektīva, tomēr pēdējos gadu laikā panāktais progress Asociācijas līgumu un Dziļū un visaptverošu brīvās tirdzniecības līgumu noslēgšanā ar Moldovu, Gruziju un Ukrainu ļauj secināt, ka pakāpeniska šo valstu tuvināšanās ES vēl joprojām ir iespējama.

Atslēgvārdi: Austrumu partnerības politika, Latvija, prezidentūra Eiropas Savienības Padomē.

The Eastern Partnership policy was by far Latvia's most significant foreign policy priority during its Presidency of the Council of the EU. The article looks at whether Latvia has managed to use its presidency to shape the EU common position on Eastern Partnership policy in accordance with its own particular view of this policy. The article concludes that Latvia's limited achievements are best explained by three factors: transformation

of geopolitical environment in and around Europe, diminishing support for the Eastern Partnership policy among the EU member states, and instability in the EU's eastern neighbors. As a result, the Riga summit was a severe test for the Eastern Partnership policy. Although a European perspective was not offered to the Eastern Partnership countries at the Riga summit, the achievements of the past few years — signing of the Association Agreements and the Deep and Comprehensive Free Trade Agreements with Moldova, Georgia, and Ukraine — support the claim that modest progress in terms of bringing the Eastern partnership countries closer to the EU is still possible.

Keywords: Eastern Partnership policy Latvia, Presidency of the Council of the European Union.

Uzsākot darbu pie ārlietu prioritātes sagatavošanas Latvijas prezidentūrai Eiropas Savienības Padomē, ātri vien kļuva skaidrs, ka Latvijas galvenā prioritāte būs Austrumu partnerības (AP) politika. Šādai izvēlei bija vairāki loģiski iemesli. Pirmkārt, Latvijas ārpolitikas primārās intereses ārpus ES un NATO dalībvalstu savstarpējo attiecību ietvara bija saistītas ar AP valstīm. Tika uzskatīts, ka AP valstu attīstība un drošība gan tiešā, gan pastarpinātā veidā var ietekmēt Latviju, turklāt sadarbība ar AP valstīm lielā mērā atradās arī Latvijas attīstības sadarbības politikas centrā. Otrkārt, Austrumu partnerības kā būtiskas Eiropas kaimiņattiecību politikas (EKP) sastāvdaļas iekļaušana prezidentūras darba kārtībā pavēra iespējas diskusijām gan par ES attiecībām ar tās dienvidu un austrumu kaimiņiem kopumā, gan arī par AP valstīm, kas bija īpaši nozīmīgas Latvijai kā prezidējošajai valstij. Tādējādi Latvijai izdotos saglabāt zināmu neitralitāti, aicinot citas ES dalībvalstis pievērsties Latvijai nozīmīga jautājuma risināšanai, vienlaikus uzsverot EKP nozīmību visām dalībvalstīm. Treškārt, AP jautājums tika iekļauts prezidentūras ārlietu prioritāšu sarakstā, jo tādējādi tiktu nodrošināta pēctecība starp Lietuvas (2013. gada otrā puse) un Latvijas (2015. gada pirmā puse) prezidentūrām. AP valstīs notiekot dinamiskiem pārmaiņu procesiem, bija izveidojusies nepieciešamība sekot līdzi un periodiski izvērtēt Gruzijas, Moldovas un Ukrainas panākto progresu, tāpēc Austrumu partnerības samita noorganizēšana Latvijas prezidentūras ietvaros pusotru gadu pēc Viļņas samita šķita loģiska. Visbeidzot, ceturtkārt, Latvijai bija izdevies uzkrāt ievērojamu

kompetenci gan valsts pārvaldes, gan nevalstisko organizāciju, gan akadēmiskā sektora un domniču ietvaros, būtisku ekspertīzi par AP valstīs notiekošajām pārmaiņām, kas ļāva cerēt uz iespēju ietekmēt ES attiecības ar AP valstīm Latvijai vēlamā virzienā.

Prezidentūras ārlietu prioritāšu sarakstā ir iekļauti arī citi Latvijai un citām ES dalībvalstīm nozīmīgi jautājumi (piem., attiecības ar Centrālāzijas valstīm, centieni stiprināt transatlantisko partnerību, ilgtspējīgas attīstības mērķi un attīstības palīdzības finansēšana), tomēr, ņemot vērā AP prioritātes īpašo nozīmi Latvijas prezidentūras kontekstā, tās sasniegumi galvenokārt tika vērtēti atkarībā no tā, vai Latvijas prezidentūrai bija izdevies sasniegt izvirzītos mērķus attiecībās ar AP valstīm. Līdz ar to turpmākajās lappusēs Latvijas prezidentūras ārlietu prioritātes tiek izvērtētas attiecībā uz panākto tieši AP politikas kontekstā. Pirmajā nodaļā aplūkota AP politikas priekšvēsture un attīstība līdz Viļņas samitam 2013. gada novembrī. Otrajā nodaļā aplūkota militārā konflikta Ukrainā un citu faktoru ietekme uz Eiropas Savienības AP politiku, jo Ukrainā notiekošā konflikta rezultātā mainījās ģeopolitiskā vide, kuras ietvaros AP politika tika īstenota. Savukārt trešā nodaļa aplūko Rīgas samita iznākumu. Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē darba programmā ir rakstīts, ka “Austrumu partnerības samita laikā Rīgā ir jāsūta nepārprotams signāls, kas apstiprinātu ES stratēģisko atbalstu Eiropas kaimiņattiecību politikai” un ka “pārskata procesam jārada iespēja ES izstrādāt elastīgākas un iekļaujošas pieejas visām ES partnervalstīm, kas balstītos uz dažādību un uzsvāru uz kopīgu dalību procesos”.¹ Rakstā tiek novērtēts tas, cik lielā mērā Latvijas prezidentūrai ir izdevies sasniegt minētos mērķus.

No Prāgas samita līdz Viļņas samitam

Eiropas kaimiņattiecību politika, kas tika izveidota 2003. gadā, aptver ļoti plašu un iekšēji daudzveidīgu valstu loku. EKP izveidošana bija loģisks turpinājums 2004. gada paplašināšanas kārtai, kuras laikā ES tika uzņemtas

¹ Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē darba programma no 2015. gada 1. janvāra līdz 30. jūnijam. Latvijas prezidentūra ES Padomē, 2015. http://www.parleu2015.lv/files/LV_PRE_prog_2015_LV-final.pdf (Latvijas prezidentūra ES Padomē Parlamentārās dimensijas mājaslapa; aplūkota 19.10.2015.).

10 jaunas valstis. 2007. gada paplašināšanās kārtā, kurā par ES dalībvalstīm kļuva arī Rumānija un Bulgārija, radīja vēl lielāku nepieciešamību pēc vienotas ārpolitikas attiecībā uz ES kaimiņvalstīm. Paplašināšanās procesa gaitā valstis, kurām agrāk nebija kopīgu robežu ar ES, kļuva par ES kaimiņiem, un līdz ar to ES bija nepieciešams skaidrāk formulēt gan šo attiecību raksturu, gan arī intereses attiecībā pret jaunajiem kaimiņiem. EKP centrālā ideja bija tāda, ka ES bija gatava veicināt iekšpolitiskās pārmaiņas kaimiņvalstīs un ir gatava padarīt šīs attiecības ciešākas atkarībā no kaimiņvalstu uzrādītā reformu progressa. Ja izrādītos, ka šī pieeja ir veiksmīga, rezultāts atbilstu ES vēlmēm attiecībā uz kaimiņvalstīm, proti, ES kaimiņi būtu valstis, ar kurām ES ir draudzīgas attiecības un kas ir lielā mērā līdzīgas ES dalībvalstīm.

EKP veidojās laikā, kad virknē kaimiņvalstu vēl nebija sākušās iekšējās pārmaiņas, kas tām eventuāli varētu radīt priekšnosacījumus dalībai ES. Rožu revolūcija Gruzijā notika 2003. gada nogalē, savukārt Ukrainas Oranžā revolūcija sākās 2004. gada beigās. Līdz ar to sākotnēji EKP veidošanās procesā netika ņemts vērā tas, ka virkne valstu, kas vēlāk tika iekļautas AP politikā, varētu pretendēt uz integrāciju ES. Tomēr, ņemot vērā Gruzijā, Ukrainā un vēlāk arī Moldovā notiekošās pārmaiņas, šādu iespējamību nebija iespējams ilgstoši ignorēt, jo arvien redzamāka kļuva atšķirība starp Ziemeļāfrikas un Tuvo Austrumu valstīm, kurām ES integrācijas perspektīvas nebija, no Austrumeiropas valstīm, kuru ģeogrāfiskā atrašanās Eiropā pieļauj iespēju kaut kad tālākā nākotnē kļūt par ES dalībvalstīm. Tiesa gan, 2004. un 2007. gada paplašināšanās kārtas bija būtiski mazinājušas ES paplašināšanās entuziasmu, un tā rezultātā EKP iespējas sasniegt izvirzītos mērķus bija ierobežotas, jo ES centās ar EKP palīdzību sasniegt gandrīz tikpat ambiciozus mērķus kā Centrālās un Austrumeiropas valstis, kuras ES iestājās 2004. un 2007. gadā, taču tas tika darīts ar mazāku politisko gribu un finanšu resursiem. ES iespējas ietekmēt austrumu kaimiņu uzvedību ierobežoja arī iepriekšējo paplašināšanās kārtu izraisītais nogurums un pieaugošā negatīvā attieksme no Krievijas puses, kura arī centās veidot alternatīvus reģionālās integrācijas projektus.²

² Cepurītis M. Six Years of Eastern Partnership: Latvian Perspective. *Latvian Interests in the European Union special edition "Eastern Partnership: Of the way to Riga Summit"* No. 1, 2015, p. 40.

Ņemot vērā ES austrumu kaimiņvalstīs notiekošās pārmaiņas un virknes ES dalībvalstu (tostarp arī Latvijas) vēlmi tās atbalstīt, 2009. gadā Prāgas samita laikā tika izveidota ES Austrumu partnerības politika, kuras mērķis bija veicināt politiskās un ekonomiskās attiecības starp ES dalībvalstīm un sešām AP valstīm: Baltkrieviju, Moldovu, Ukrainu, Gruziju, Armēniju un Azerbaidžānu. Kā galvenais AP izveidošanas mērķis tika minēta nepieciešamība īstenot attiecības starp ES un tās austrumu kaimiņvalstīm jaunā līmenī.³ Tiesa gan, AP iekļautās valstis bija ļoti atšķirīgas gan iekšpolitisko norišu, gan ārpolitikas prioritāšu ziņā, tāpēc, raugoties no ES viedokļa, AP valstis panāktais progress vienmēr tika vērtēts kā trausls un potenciāli pārejošs. ES attiecības ar austrumu kaimiņiem būtiski ietekmēja arī Krievijas sākotnēji skeptiskā, bet vēlāk klaji negatīvā attieksme pret AP politiku. Līdz ar to AP iekļauto valstu grupā bija gan tādas valstis kā Baltkrievija un Azerbaidžāna, kuru interese par sadarbību ar ES bija ierobežota, gan arī tādas valstis kā Gruzija un Moldova, kuru veiktās reformas ļāva tām cerēt uz aizvien ciešākām attiecībām ar ES. Savukārt Ukrainas un Armēnijas intereses attiecībā uz tuvināšanos ar ES nebija līdz galam skaidras, jo Ukrainas nostāju spēcīgi ietekmēja iekšpolitiskā šķelšanās, bet Armēnijas nostāja bija lielā mērā atkarīga no Krievijas izdarītā spiediena, lai apturētu Armēnijas tuvināšanos ES. Tomēr neraugoties uz šķēršļiem attiecībās starp ES un tās austrumu kaimiņiem, 2013. gada vasarā jau varēja cerēt, ka Lietuvas prezidentūras laikā tiks panākts ievērojams progress, proti, varētu tikt iniciēta Asociācijas līgumu ar virkni AP valstu — Ukrainu, Gruziju, Armēniju, Moldovu — parakstīšana. Asociācijas līgumi ietvertu arī Dziļu un visaptverošu brīvās tirdzniecības līgumu parakstīšanu, un perspektīvā varētu notikt arī Vīzu liberalizācijas pasākumu ieviešana.⁴

Tomēr, tuvojoties Viļņas samitam, Krievija pastiprināja spiedienu uz tām AP valstīm, kuras varēja cerēt uz vislielāko progresu attiecībās ar ES.

³ Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit. Council of the European Union. 8435/09 (Presse 78), 07.05.2009.

⁴ Šobrīd bezvīzu režīms ir stājies spēkā tikai attiecībā uz Moldovu. Šis lēmums tika pieņemts 2013. gada 27. novembrī un stājās spēkā 2014. gada 28. aprīlī. Vienošanās par bezvīzu režīmu ar Ukrainu un Gruziju vēl nav panākta. Skatīt: Moving towards visa liberalisation with Moldova, Ukraine and Georgia. Migration and Home Affairs, European Commission. http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/eastern-partnership/visa-liberalisation-moldova-ukraine-and-georgia/index_en.htm (Eiropas Komisijas mājaslapa; aplūkota 19.10.2015.).

Armēnija bija pirmā, kura atteicās no Asociācijas līguma parakstīšanas. Paralēli Krievija izdarīja ekonomisko spiedienu arī uz Lietuvu un Ukrainu. Pakāpeniski samilza Ukrainas ekonomiskās problēmas, kā rezultātā tai bija nepieciešams ievērojams aizdevums, lai stabilizētu ekonomisko situāciju. Ukrainas līderis Viktors Janukovičs tika nostādīts sarežģītā situācijā, jo Krievijas piedāvātais aizdevums atrisinātu Ukrainas īstermiņa ekonomiskās problēmas, savukārt ES piedāvātais Asociācijas līgums, kas ļautu padarīt ciešākas arī ekonomiskās attiecības ar ES, piedāvāja ilgtermiņa ieguvumus. Ukraina atradās neiespējamās izvēles priekšā, proti, tai bija jāizvēlas starp ES un Krieviju, vienlaikus cenšoties sabalansēt Ukrainas valdošās politiskās elites intereses ar sabiedrības aktīvākās daļas interesēm. To, ka sabiedrības viedokli nedrīkst ignorēt, pierādīja Oranžā revolūcija. Savukārt piekāpšanās tai sabiedrības daļai, kas iestājās par Asociācijas līguma parakstīšanu ar ES, nozīmētu izpelnīties Krievijas dusmas un riskēt ar ekonomiskās situācijas tālāku pasliktināšanos. Viktors Janukovičs izvēlējās turpināt sarunas ar mērķi sinhronizēt attiecības ar ES un Krieviju, taču šāda izvēle vairs nebija pieejama ne iekšpolitiski (sākoties sabiedrības protestiem), ne ārpolitiski (izzūdot ES gatavībai turpināt sarunas ar Viktora Janukoviča valdību par Asociācijas līguma parakstīšanu). Pretēji sākotnējām ekspektācijām, Viļņas samita iznākums cieta fiasko, jo šis samits iesāka notikumu virkni, kas noveda pie bīstamākā militārā konflikta Eiropā laikā pēc aukstā kara.

No Viļņas samita līdz Rīgas samitam

Viļņas samitā piedzīvotais šoks un tālākā traģisko notikumu virkne, kas noveda pie Krimas aneksijas un militārā konflikta Ukrainas austrumu daļā būtiski mainīja Latvijas prezidentūras ietvaros plānotā AP samita kontekstu. Pirmkārt, mainījās iekšpolitiskā situācija Latvijā, un lēmumu pieņēmējiem nācās pievērst lielāku uzmanību nacionālās drošības jautājumiem. Līdzīgi procesi notika arī citās Centrālās un Austrumeiropas valstīs. Otrkārt, tā kā Ukrainas krīzi zināmā mērā izraisīja AP politika, ES ietvaros notika šīs politikas potenciālās ietekmes izvērtēšana attiecībā uz citiem austrumu kaimiņiem, proti, vai Krievija var līdzīgā veidā sodīt Moldovu un Gruziju. Jāuzsver, ka šī bija pirmā reize, kad ES integrācija tika apstādināta ar militāra spēka palīdzību, tāpēc lielāka uzmanība tika pievērsta AP valstu

ievainojamībai. Radušās situācijas izvērtēšanu ietekmēja arī emocionālais fons, kas sākotnēji bija ļoti labvēlīgs AP valstīm, taču laika gaitā pamazām mainījās. Brīdī, kad sākās Latvijas prezidentūra, emocionālais atbalsts AP valstīm jau bija noplacis. Līdz ar to Latvijai bija jārēķinās, ka uz ievērojamu progresu nevarēja cerēt. Treškārt, Rīgas samita norises kontekstu būtiski ietekmēja ES Augstās pārstāves Federikas Mogerini 2015. gada 4. marta iniciatīva uzsākt EKP izvērtēšanas procesu, kas norisinājās līdz šī paša gada jūnija beigām.⁵ Tā kā Rīgas samits notika maija beigās, bet EKP izvērtēšanas rezultāti varēja kļūt zināmi tikai pēc Latvijas prezidentūras beigām, tas kļuva par būtisku ierobežojumu. Jāatzīmē, ka liela daļa no domnicu iesniegtajiem priekšlikumiem EKP izvērtēšanas procesā aicināja ES būt aktīvākai AP politikas īstenošanā un izmantot pilnu klāstu ar dažādiem ES rīcībā esošajiem instrumentiem, tomēr šie priekšlikumi ir labākajā gadījumā tikai daļēji ņemti vērā.⁶ Jāuzsver, ka Latvijas prezidentūras laikā tika risinātas arī Grieķijas samilzušās problēmas un saasinājās bēgļu un patvēruma meklētāju krīze, nobīdot AP politiku otrajā plānā.

Ukrainas krīze būtiski ietekmēja AP politiku, tomēr tā netika apstādināta, un tieši 2014. gadā bija vērojams ievērojams progress šīs politikas virzībā. 2014. gada vasarā tika parakstīti Asociācijas līgumi ar Moldovu, Gruziju un Ukrainu. Moldovas un Gruzijas gadījumā Dziļu un visaptverošu brīvās tirdzniecības līgumu stāšanās spēkā notika jau 2014. gada nogalē, bet Ukrainas gadījumā šis līgums visticamāk stāsies spēkā tikai līdz ar 2016. gada sākumu. Pie sasniegumiem pieskaitāms arī tas, ka 2014. gada pavasarī stājās spēkā bezvīzu režīms starp Moldovu un ES.

⁵ Towards a New European Neighbourhood Policy. Joint consultation paper. High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy. 04.03.2015. <http://ec.europa.eu/enlargement/neighbourhood/consultation/consultation.pdf> (Eiropas Komisijas mājaslapa; aplūkota 19.10.2015.).

⁶ Galvenokārt vērā ir ņemts aicinājums īstenot AP politiku, uzmanību pievēršot starp austrumu kaimiņiem pastāvošajām atšķirībām (ES pieejas individualizācija), tomēr daudz mazākā mērā ir ņemti vērā aicinājumi piedāvāt ES dalības perspektīvu un īstenot ambiciozāku AP politiku. Skatīt: Ozoliņa Ž., Schwarzer D. European Eastern Partnership: Recommendations for a Refined Approach. *GMFUS*, 2015; Carp S., Schumacher T. From Survival to Revival: The Riga Summit 2015 and the Revised ENP. *Egmont security policy brief*. No. 65, 2015.

Tomēr ir vērts atzīmēt ne tikai panākto progresu, bet arī iekšpolitiskos sarežģījumus, ar kuriem ir saskārušies ES austrumu kaimiņi. Atskaitot ietilgušo militāro konfliktu Ukrainas austrumu daļā, kas rada ievērojamu nestabilitāti un ekonomiskās problēmas šajā valstī, visas trīs valstis — Moldova, Gruzija, Ukraina — saskaras ar visai līdzīgām problēmām. Deniss Cenusa (*Denis Cenus*) raksta, ka Moldovā iedzīvotāju vairākums (52%) uzticas ES, taču Moldovas daļību Krievijas integrācijas projektos atbalsta lielāks iedzīvotāju skaits (43%), nekā integrāciju ES (39%).⁷ Viktorija Bukataru (*Victoria Bucataru*) savukārt raksta, ka Krievijas prezidents Vladimirs Putins ir populārākais politiķis Moldovā, jo viņam uzticas 25% iedzīvotāju.⁸ Savukārt 2015. gada oktobrī saistībā ar naudas izkrāpšanu no Moldovas bankām, kā rezultātā bankas zaudēja aptuveni 1 miljardu ASV dolāru, tika apcietināts bijušais Moldovas premjerministrs Vlads Filats.⁹ Ir samazinājies sabiedrības atbalsts Moldovas politiskajām partijām, kuras atbalsta ciešākas attiecības ar ES, un pastāv iespēja, ka politiskās nesaskaņas var novest pie Krievijai simpatisējošo partiju atgriešanās pie varas, kas apdraudētu Asociācijas līguma nosacījumu ieviešanu un tālākas reformas. Savukārt Gruzijas attiecības ar ES apgrūtina Krievijas atbalstītā Dienvidosetijas un Abhāzijas ilgstošā okupācija. Pēdējo gadu laikā vērojamā attiecību normalizācija starp Krieviju un Gruziju ir palielinājusi arī Krievijas iespējas ietekmēt Gruzijas uzvedību. Sergijs Kapanadze (*Sergi Kapanadze*) raksta, ka Krievijā strādā vairāki simti tūkstošu gruzīnu, kuru nosūtītā nauda uz Gruziju 2014. gadā bija aptuveni 1,4 miljardi ASV dolāru. Normalizējoties ekonomiskajām attiecībām, ir ievērojami pieaudzis arī Gruzijas eksports uz Krieviju, tādējādi izveidojot ietekmes sviru, ar kuras palīdzību Krievija varētu nepieciešamības gadījumā

⁷ Cenusa D. Post-Vilnius Moldova: Between Reform Shortcomings and Geopolitical Ideas. *Latvijas intereses Eiropas Savienībā*. No.1, 2015, p. 58.

⁸ Salīdzinājumam var minēt, ka Vācijas kanclerei Angelai Merkelei uzticas 11%, bet ASV prezidentam Barakam Obamam — 6% Moldovas iedzīvotāju. Skatīt: Bucataru V. Moldova Still at Crossroads: Is the European Path Irreversible? In: *The Different Faces of "Soft Power": the Baltic States and Eastern Neighbourhood between Russia and the EU*. Rostoks T., Sprūds A. (eds.) Latvian Institute of International Relations. 2015, p. 155.

⁹ Tanas A. Moldova detains former PM in parliament over 1\$billion fraud. *Reuters*, 15.10.2015. <http://www.reuters.com/article/2015/10/15/us-moldova-protests-filat-idUSKCN0S91BY20151015> (Ziņu protāls "Reuters"; aplūkots 19.10.2105.).

ietekmēt Gruziju.¹⁰ Jāatzīmē, ka starp Gruzijas politiskajām partijām valda ievērojamas nesaskaņas, kas pasliktina ārējo spēlētāju priekšstatu par Gruzijas gatavību turpināt reformas un ieviest Asociācijas līguma nosacījumus.

Mainīgā ģeopolitiskā situācija Eiropā un iekšējā nestabilitāte austrumu kaimiņvalstīs bija galvenie iemesli, kāpēc, tuvojoties Rīgas samitam, ES iekšienē mazinājās atbalsts ambiciozu mērķu izvirzīšanai AP politikā. Pēdējos mēnešus pirms samita jautājums vairs nebija par to, cik liels solis uz priekšu varētu tikt sperts AP samita laikā. Latvijas diplomātijas galvenais uzdevums bija panākt, lai Rīgas samita laikā netiktu sperts solis atpakaļ. Citiem vārdiem sakot, Austrumu partnerības politikas samits Rīgā kļuva par izdzīvošanas samitu.

Austrumu partnerības politika pēc Rīgas samita

Austrumu partnerības politikas Rīgas samita rezultāti nereti ir tikuši raksturoti kā pieticīgi,¹¹ tomēr šis rezultāts ir objektīvas realitātes, nevis Latvijas prezidentūras darba kvalitātes atspoguļojums. Reizēm par sasniegumu var tikt uzskatīta arī savu pozīciju noturēšana, nevis neapdomīga virzīšanās uz priekšu. Varam minēt galvenos Rīgas samita un AP politikas izvērtēšanas procesa rezultātus. Pirmkārt, ņemot vērā visai atšķirīgo AP politikā iekļauto progresu iekšpolitisko reformu ziņā, ES veidos ciešākas un individualizētākas attiecības ar AP valstīm (Moldovu, Gruziju, Ukrainu). Individualizētas attiecības tiks veidotas arī ar tām AP valstīm, kuras patlaban nevēlas ciešākas

¹⁰ Sergijs Kapanadze raksta, ka 2014. gadā eksports uz Krieviju veidoja aptuveni 10% no kopējā eksporta apjoma un laikā no 2006. gada līdz 2012. gadam Krievijas ipatsvars Gruzijas eksportā nebija lielāks par 2% no kopējā apjoma. Skatīt: Kapanadze S. Russia's Soft Power in Georgia — A Carnivorous Plant in Action. In: *The Different Faces of "Soft Power": the Baltic States and Eastern Neighbourhood between Russia and the EU*. Rostoks T., Sprūds A. (eds.) Latvian Institute of International Relations. 2015, pp. 164.–168.

¹¹ Piem., Tolksdorf D. Eastern Partnership Summit in Riga: No bark or bite by EU leaders. *Huffington Post*. 26.05.2015. http://www.huffingtonpost.com/dominik-tolksdorf/eastern-partnership-summi_b_7425226.html ("Huffingtonpost" mājaslapa; aplūkota 19.10.2015.).

saiknes ar ES (Armēnija, Baltkrievija un Azerbaidžāna).¹² Lai arī AP politika jau sākotnēji tika orientēta galvenokārt uz divpusējo attiecību attīstīšanu ar sešām tajā iekļautajām valstīm, šai politikai tomēr bija iecerēts arī būtisks reģionālās sadarbības elements, kas laika gaitā lielākoties nav sevi attaisnojis. Arī no AP valstu puses ir jūtama interese par divpusējo attiecību intensificēšanu ar ES, un tās nevēlas šīs divpusējās attiecības padarīt par daudzpusējās sadarbības iniciatīvu ķīlniecēm. Būtisks individuālo attiecību ar ES aspekts būs Asociācijas līgumu un Dziļu un visaptverošu brīvās tirdzniecības līgumu ieviešana praksē, kā rezultātā laika gaitā vajadzētu izveidoties ciešākām ekonomiskajām attiecībām starp ES (no vienas puses) un Moldovu, Ukrainu¹³ un Gruziju (no otras puses). Šo procesu zināmā mērā virza arī pašreizējās ekonomiskās grūtības Krievijā, kā rezultātā, piemēram, Moldovas eksporta apjoms uz Krieviju 2015. gada pirmajos mēnešos ir samazinājies par 20%, bet Moldovas eksports uz ES ir palielinājies par 67%.¹⁴ Arī Gruzijas gadījumā ekonomiskās attiecības pēc Dziļa un visaptveroša brīvās tirdzniecības līguma stāšanās spēkā (kopš 2014. gada 1. septembra) ir intensificējušās, proti, pirmo sešu mēnešu laikā pēc brīvās tirdzniecības līguma ieviešanas Gruzijas eksports uz ES ir pieaudzis par 12% (importam no ES saglabājoties iepriekšējā līmenī).¹⁵ Ekonomiskajām attiecībām kļūstot intensīvākām, AP valstis aizvien vairāk varētu kļūt par *de facto* daļu no ES ekonomiskās telpas, tādējādi zināmā mērā pārņemot arī ES standartus un uzņēmējdarbības kultūru.

¹² Rīgā notikušā AP samita noslēguma deklarācija atzīst, ka AP valstis ir brīvas izvēlēties to, cik ciešas attiecības veidot ar ES: "...the Summit participants reaffirm the sovereign right of each partner to freely choose the level of ambition and the goals to which it aspires in its relations with the European Union." Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit. Rīga, 21-22.05.2015., p.1. https://eu2015.lv/images/news/2015_05_22_RigaDeclaration_EaP.pdf (Latvijas prezidentūras ES Padomē mājaslapa; aplūkota 19.10.2105.).

¹³ Dziļa un visaptveroša brīvās tirdzniecības līguma nosacījumu izpildīšana Ukrainas gadījumā sāksies tikai no 2016. gada 1. janvāra, tomēr AP Rīgas samita deklarācijā ir izteikta cerība, ka šī līguma nosacījumu ieviešanai vajadzētu radīt pozitīvus rezultātus.

¹⁴ Moldovan exports to European Union reach record level. MOLDPRES, 07.04.2015. <http://www.moldpres.md/en/news/2015/04/07/15002294> ("MOLDPRESS" ziņu portāls; aplūkots 19.10.2015.).

¹⁵ EU-Georgia Trade. European Commission, 2015. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/may/tradoc_153435.pdf (Eiropas Komisijas mājaslapa; aplūkota 19.10.2015.).

Otrkārt, AP Rīgas samita noslēguma deklarācija apstiprināja bezvīzu režīma perspektīvu attiecībā uz Ukrainu un Gruziju.¹⁶ Pēc biometrisko pasu ieviešanas Moldovas iedzīvotāji jau kopš 2014. gada aprīļa var ceļot uz ES valstīm, iepriekš nepiesakoties vīzas saņemšanai, tādējādi atvieglojot Moldovas un ES iedzīvotāju savstarpējos kontaktus un veicinot uzņēmējdarbības attiecības. Iespējams, ka tuvāko gadu laikā bezvīzu režīms varētu tikt ieviests arī attiecībā uz Gruziju un Ukrainu, tomēr tas būs atkarīgs ne tikai no šo valstu panāktā progressa, bet arī no ES valstu politiskās gribas. Lai arī vīzu jautājums šķiet vairāk tehnisks nekā politisks, tomēr tam nenoliedzami ir arī politiskie aspekti, un progress šajā jomā būs atkarīgs no AP valstu iekšpolitiskajām norisēm, gatavības turpināt uzsāktās reformas un ģeopolitiskā konteksta, kas ietver ne tikai ES-Krievijas attiecības, bet arī pēdējā gada laikā piedzīvoto bēgļu un patvēruma meklētāju skaita pieaugumu. Nevar noliegt, ka bezvīzu režīma ieviešana būtu uzskatāms AP valstu valdību veikto reformu panākumu apliecinājums, kam būtu liels atbalsts šo valstu sabiedrībās. Tālākā virzība bezvīzu režīma ieviešanas jautājumā būs atkarīga no Eiropas Komisijas progressa ziņojuma par Ukrainu un Gruziju 2015. gada beigās.

Treškārt, Rīgas samita un EKP izvērtēšanas procesa rezultāti atspoguļo arī ES nostāju attiecībā uz AP valstu iespējām nākotnē kļūt par ES dalībvalstīm. Kopējā nostāja, par kuru ES valstis ir spējušas vienoties, ir tāda, ka tās ņem vērā partnervalstu izteikto vēlmi tuvināties ES, tomēr integrācijas iespēja netiek pat pieminēta.¹⁷ Tiesa gan, virkne ES valstu, tostarp arī Latvija, kuras atbalsta ciešākas attiecības starp ES un tās austrumu kaimiņiem, nevēlas piekrist kopējai pozīcijai, labi apzinoties, ka integrācijas perspektīva ir būtisks iekšpolitiskās reformas motivējošais faktors. Tomēr pašreizējie izaicinājumi (gan iekšējie — kā Lielbritānijas centieni pārdefinēt savas attiecības ar ES —, gan ārējie — kā krīze attiecībās ar Krieviju un nestabilitāte

¹⁶ Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit. Riga, 21-22.05.2015., p. 9. https://eu2015.lv/images/news/2015_05_22_RigaDeclaration_EaP.pdf (Latvijas prezidentūras ES Padomē mājaslapa; aplūkota 19.10.2105.).

¹⁷ AP Rīgas samita deklarācijas 6. paragrāfa noslēgumā ir rakstīts: "Summit participants acknowledge the European aspiration and European choice of the partners concerned, as stated in Association Agreements". Integrācijas perspektīva pārskatāmā nākotnē AP valstīm netiek piedāvāta. Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit. Riga, 21-22.05.2015., p. 3. https://eu2015.lv/images/news/2015_05_22_RigaDeclaration_EaP.pdf (Latvijas prezidentūras ES Padomē mājaslapa; aplūkota 19.10.2105.).

Ziemeļāfrikas un Tuvo Austrumu reģionā) liek piesardzīgi izturēties pret integrācijas perspektīvas piešķiršanu austrumu kaimiņvalstīm. Šāda perspektīva netika piešķirta Rīgas samita rezultātā, un, visticamāk, tā netiks nopietni apspriesta arī vismaz turpmāko 5 gadu laikā. Līdz ar to ES austrumu kaimiņiem nebūtu ieteicams tiekties pēc šādas perspektīvas definēšanas no ES puses, jo politiskās gribas šāda soļa spēršanai pagaidām nav.

Rīgas samita rezultāti vēlreiz apliecina, ka ES dalībvalstu pieeja attiecību veidošanā ar AP valstīm ir piesardzīga, ka iekšpolitiskā situācija (un līdz ar to arī panāktais progress) AP valstīs ir nestabila un ka Krievija turpinās izdarīt spiedienu uz AP valstīm ar mērķi aizkavēt to tuvināšanos ES. Lai AP politika varētu sasniegt ambiciozākus rezultātus, ir jāmainās vismaz vienam (bet vislabāk visiem trim) nosauktajiem mainīgajiem. Ja nākotnē mainīsies ģeopolitiskā situācija Eiropā, tad līdz ar to varētu mazināties arī šķēršļi ciešākām AP valstu attiecībām ar ES. Tomēr patlaban ir jāpieņem, ka ārējo ierobežojumu ņemšana vērā un pielāgošanās Eiropā notiekošajām izmaiņām ir saprāta, nevis vājuma pazīme, tāpēc pacietība AP politikas īstenošanā ilgākā laika posmā varētu atmaksāties. Ja šāds ir bijis Latvijas mērķis attiecībā uz AP politiku kā vienu no prezidentūras prioritātēm, tad izvirzītais mērķis varētu būt sasniegts. Beigu beigās, nozīme ir nevis tam, vai glāze ir pa pusei pilna vai pa pusei tukša, bet gan tam, vai glāzē ir pietiekami daudz ūdens, lai padzertos un tādējādi apmierinātu slāpes.

Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē norise Ķīnas Tautas Republikā

Andžejs Kaševskis,

Latvijas vēstniecības Ķīnā 2. sekretārs

Pirmā prezidentūra Eiropas Savienības (ES) Padomē Latvijai bija izaicinājums. Tā bija liela atbildība un pilnīgi jauna pieredze. Papildus darbam Latvijā un ES institūcijās nozīmīgu ieguldījumu prezidentūras norisē citās valstīs deva arī Latvijas pārstāvniecības ārvalstīs. Šī raksta mērķis ir sniegt ieskatu Latvijas vēstniecības Ķīnas Tautas Republikā pieredzē darbā ar prezidentūras jautājumiem, kā arī apkopot secinājumus par prezidentūras norisi un tās ietekmi uz divpusējām Latvijas un Ķīnas attiecībām.

Atslēgvārdi: Latvijas un Ķīnas attiecības, konsulārie jautājumi, Ķīnas Tautas Republika, prezidentūra ES Padomē, prezidentūras programma.

The first Latvian Presidency in the European Council was challenging. It was a huge responsibility and a new experience. Along with national and EU institutions Latvian embassies abroad were contributing to the performance of the presidency. The aim of the article is to present an overview of the performance of the Latvian Embassy in the People's Republic of China, as well as to draw conclusions regarding the results of the presidency and their impact on bilateral relations between Latvia and China.

Keywords: consular issues, Latvia-China relations, Latvian Presidency in the EU Council, People's Republic of China, programme of Latvian presidency.

Situācijas raksturojums

Vērtējot prezidentūras norisi Ķīnā, jāņem vērā vairākas īpašas iezīmes — atšķirībā no lielākās daļas citu pasaules valstu, Ķīnā ir pārstāvētas visas Eiropas Savienības dalībvalstis, kas nosaka ļoti aktīvu un daudzpusīgu Eiropas Savienības valstu pārstāvniecību sadarbību Pekinā, un tas ir papildu pārbaudījums mazu valstu prezidentūrām. ES delegācijā kopumā darbojas 14 vietējās ES valstu sadarbības grupas, neskaitot iespējamās *ad hoc* grupas. Jāņem vērā arī fakts, ka vairākās Ķīnas lielajās pilsētās, piemēram, Šanhajā, Guandžou, Čunciņā u.c. ir vairāku Eiropas Savienības valstu konsulāti, līdz ar to sadarbība Eiropas Savienības valstu formātā notiek arī reģionāli. Otrkārt, viens no būtiskiem prezidentūras pienākumiem ir pārstāvēt Eiropas Savienības dalībvalstis komunikācijā ar Ķīnas oficiālajām iestādēm. Šeit ir jāņem vērā, ka visām ES dalībvalstīm (arī Latvijai) ir savas nozīmīgas intereses sadarbībā ar Ķīnu, gan meklējot jaunus noieta tirgus, gan piesaistot Ķīnas investīcijas un tūristus, gan citās jomās, kur valstis bieži vien konkurē savā starpā. Līdz ar to bija paredzams, ka prezidentūras loma būs īpaši būtiska jautājumos, kur iespējama dalībvalstu interešu dažādība.

Nemot vērā Ķīnas mērogus un apzinoties Latvijas ierobežotos resursus, jau pirms prezidentūras sākuma tika veikti vairāki pasākumi, lai nodrošinātu tās sekmīgu norisi. Trīs prezidentūras valstu grupas (Itālija, Latvija, Luksemburga) ietvaros tika noslēgta vienošanās ar Itāliju, ka tā Latvijas prezidentūras vārdā turpinās vadīt reģionālās prezidējošās valsts kompetencē esošās ES sadarbības darba grupas vietās, kur Latvijai nav pārstāvniecības (Šanhaja, Guandžou, Čunciņa). Tika stiprināta Latvijas vēstniecības Ķīnā kapacitāte, nosūtot papildu darbinieku uz prezidentūras laiku. Līdz ar to, prezidentūrai sākoties, kopumā Latvijas vēstniecībā Ķīnā bija četri diplomāti un Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras ekonomiskais padomnieks.

2015. gada pirmajā pusē Latvijā notika vairāki ievērojami starptautiski pasākumi. Eiropas un Āzijas attiecībām īpaši būtiskas bija ASEM (*Asia – Europe Meeting*) izglītības ministru un transporta ministru sanāksmes. Fakts, ka šīs sanāksmes notika Rīgā Latvijas prezidentūras laikā, piešķīra papildu argumentus, lai piesaistītu augsta līmeņa delegācijas no Ķīnas, Mongolijas un Vjetnamas. Organizējot ASEM sanāksmes savas prezidentūras laikā, Latvija ne tikai pierādīja spēju organizēt augsta līmeņa forumus, bet arī

sekmīgi izmantoja iespēju, lai akcentētu sev būtiskos izglītības, transporta un loģistikas jautājumus attiecībā ar Āzijas valstīm.

Katra prezidējošā valsts, arī Latvija, prezidentūru izmanto, lai iepazīstinātu ar sevi un savu kultūru. Ņemot vērā Latvijas attālumu no Ķīnas un ikdienā pieejamos resursus, prezidentūra sniedza lielisku iespēju Latvijas vārdam plaši izskanēt Ķīnā. Latvijas prezidentūras kultūras programmu izstrādāja Latvijas prezidentūras ES Padomē sekretariāts, savukārt vēstniecība bija iesaistīta pasākumu īstenošanā un cita veida atbalsta sniegšanā. Kultūras programma bija visai daudzveidīga — vairākos pasākumos Ķīnā viesojās gan gleznotāji, gan dejotāji, gan amatnieki, tika demonstrēta prezidentūras ietvaros sagatavota filma par Latviju. Lielākais kultūras programmas notikums bija Latvijas Nacionālā baleta uzstāšanās Pekinas Nacionālajā izpildītājmākslas centrā (*National Center for Performing Arts*), kas ir Ķīnas modernākais un prestižākais mākslas centrs. Kā prezidējošā valsts Latvija pārstāvēja ES dalībvalstis arī vairākos ES līmeņa publiskās diplomātijas projektos, kas bija veltīti ES un Ķīnas diplomātisko attiecību nodibināšanas 40. gadadienai. Prezidentūras kultūras programma Ķīnas gadījumā noteikti ir liels ieguvums. Ņemot vērā attālumus starp mūsu valstīm, pastāv gan finanšu, gan organizatoriskas grūtības, lai nodrošinātu mākslinieku — īpaši mūzikas grupu, orķestru u.c. lielu kolektīvu — uzstāšanos Ķīnā. Turklāt prezidentūra ir arī politisks notikums, līdz ar to kultūras pasākumiem bija vieglāk piesaistīt uzmanību un atbalstu to sekmīgai norisei. Turklāt organizēšanas laikā nostiprinātie kontakti un pozitīvā pieredze noteikti vairo Latvijas mākslinieku iespējas uzstāties Ķīnas labākajos mākslas forumos nākotnē.

Papildus kultūras jomai kā nozīmīgi publiskās diplomātijas pasākumi ir vērtējamas arī regulārās tikšanās ar Pekinas universitāšu vadību un studentiem. Šajās tikšanās reizēs ne tikai tika sniegta informācija par Eiropas Savienību, Latvijas prezidentūru un tās prioritātēm, bet pārrunāti arī sadarbības projekti starp Ķīnas un Latvijas augstskolām, studentu un pasniedzēju apmaiņas iniciatīvas un kultūras projektu organizēšana.

Konsulārie pienākumi un izaicinājumi

Viena no būtiskām jomām prezidentūras laikā bija konsulārā sadarbība, kas joprojām ir dalībvalstu atbildība. Latvija turpināja Itālijas prezidentūras

laikā iesākto darbu ar Eiropas Savienības ārkārtas situāciju krīzes plāna atjaunošanu un ar dalībvalstu vienošanās panākšanu par bērnu piespiedu pārvietošanas demarša tekstu. Līdz ar pārrobežu sakaru pieaugumu jautājums par bērnu piespiedu pārvietošanu ES valstīm kļūst arvien aktuālāks, taču procedūras neskaidrību un citu iemeslu dēļ vienošanās par demaršu kopš 2014. gada pirmās puses vēl nebija panākta. Organizējot vairākas ieinteresēto valstu tikšanās un pateicoties saskaņotam un aktīvam darbam kopā ar kolēģiem Rīgā un Briselē, vienošanās tika panākta un demaršs iesniegts Ķīnas institūcijām. Pēc Latvijas prezidentūras un Eiropas Savienības atbalsta savus atbalstošos demaršus par šo pašu jautājumu Ķīnai iesniedza arī ASV un Kanāda.

Turpinot Itālijas prezidentūras uzsākto sekmīgo sadarbību ar Ķīnas Imigrācijas dienestu, kad 2014. gada decembrī tika organizēts seminārs ES pilsoņiem par Ķīnas imigrācijas politikas aktualitātēm, Latvijas prezidentūra organizēja apaļā galda tikšanos ES dalībvalstu konsuliem ar Ķīnas Imigrācijas dienestu. Ķīnas Imigrācijas dienestu pārstāvēja vadība un plaša delegācija, ES pārstāvēja dalībvalstu konsuli. Apaļā galda laikā tika skaidrota Ķīnas dienestu likumdošanas piemērošana attiecībā uz vīzām un uzturēšanās atļaujām ES dalībvalstu pilsoņiem, kā arī apspriesti citi neskaidrie jautājumi. Analizējot apaļā galda tikšanās rezultātus, gan ES dalībvalstu konsuli, gan Ķīnas Imigrācijas dienests sniedza augstu novērtējumu, un tika nolemts šādas tikšanās turpmāk rīkot regulāri katras prezidentūras laikā.

Taču nozīmīgākā pieredze konsulārajā jomā Latvijas prezidentūrai Ķīnā ir saistīta ar krīzi Jemenā. Līdz ar situācijas pasliktināšanos šajā valstī aprīļa sākumā tika pieņemts lēmums evakuēt pēdējos tur palikušos Eiropas Savienības valstu pilsoņus. Tā kā liela daļa valstu jau bija veikusi evakuāciju iepriekš, tika pieņemts lēmums vērsties pie Ķīnas varas iestādēm, lūdzot atbalstu, jo Ķīna bija viena no nedaudzajām valstīm, kura vēl evakuēja savus iedzīvotājus no Jemenas (Adenas pilsētas ostā šim nolūkam bija piestājis Ķīnas kara kuģis). Lai arī vairākas Eiropas Savienības valstis jau iepriekš bija izvēlējušās uzrunāt Ķīnas iestādes divpusēji, Latvijai šajā gadījumā bija jāuzrunā Ķīnas puse prezidentūras kapacitātē, pārstāvot visas ES dalībvalstis. Gan Ķīnai, gan arī Latvijai kā ES prezidējošajai valstij tā bija jauna pieredze, jo neviena prezidentūra iepriekš vēl nebija vērsusies pie Ķīnas ar šādu lūgumu ES dalībvalstu vārdā. Tas savukārt nozīmēja, ka nebija skaidrs, pa kādiem

kanāliem un kura institūcija Ķīnā ir jāuzrunā. Ķīnas gadījumā, kad ir darīšana ar komplicētu valsts pārvaldes mehānismu ar skaidri noteiktām atbildības jomām, tā bija nozīmīga problēma. Savukārt pēc tam, kad tika atrasts kontaktpunkts, tika identificēta nākamā problēma — izrādījās, ka nepastāv skaidri noteikta procedūra, kādu informāciju nepieciešams sniegt un kāda varētu būt reakcija uz ES prezidentūras dalībvalstu vārdā izteiktu lūgumu. Līdz ar to šajā situācijā Latvijas prezidentūrai Ķīnā bija uzdevums ne tikai koordinēt informācijas plūsmu ES dalībvalstu pusē, bet arī sadarbībā ar kolēģiem Rīgā un Ķīnas institūcijās īsā laika termiņā izstrādāt darbojošos mehānismu, kas atļautu ES pilsoņu uzņemšanu uz Ķīnas kuģa. Rezultātā šāds *ad hoc* risinājums tika atrasts un Ķīna no Jemenas evakuēja vairāku dalībvalstu pilsoņus, taču jāatzīst, ka šī pieredze parādīja, ka labākus rezultātus sasniegta dalībvalstis, kas Ķīnas pusi bija uzrunājušas divpusēji jau iepriekš. Ņemot vērā Ķīnas arvien pieaugošo lomu un klātbūtni pasaulē, var pieņemt, ka arī turpmāk ES prezidējošajai valstij var nākties lūgt Ķīnas palīdzību krīzes situācijās. Šādiem gadījumiem ir nepieciešams vienoties ar Ķīnu par noteiktu procedūru, kādā veidā prezidentūra izsaka lūgumu pēc palīdzības un kā Ķīna uz šo lūgumu reaģē. Ņemot vērā Latvijas prezidentūras laikā gūto pieredzi, Luksemburgas prezidentūra jau pašlaik strādā pie šādas kārtības saskaņošanas ar Ķīnas institūcijām.

Ekonomikas un tirdzniecības sakaru jomā dalībvalstu starpā valda konkurence un darbs ar Ķīnu tiek veikts pārsvarā divpusēji, taču ir arī aspekti, kur nepieciešams vienoties par kopīgu ES pozīciju, un šāds gadījums bija arī Latvijas prezidentūras laikā, kad Ķīnas Sertifikācijas dienests organizēja semināru par fitosanitārajām normām un to piemērošanu praksē. Tā kā fitosanitāro normu piemērošana ir ES līmeņa jautājums, bija nepieciešams vienoties par kopīgu ES pozīciju, ko paust šajā seminārā. Ņemot vērā, ka dažādo interešu un saskaņošanas procesa dēļ neizdevās vienoties par kopīgu pozīciju Pekinā, koordinācijas darbs bija jāturpina jau semināra norises vietā Čuncīņas pilsētā. Situāciju sarežģītāku padarīja fakts, ka seminārā nebija pārstāvētas visas ES dalībvalstis, līdz ar to Latvijas kā prezidējošās valsts aktīva dalība bija ne vien būtiska ES kopīgās nostājas sagatavošanā, bet arī nepieciešama no juridiskā viedokļa, jo bez prezidējošās valsts dalības ES nostāja nevarētu tikt pieņemta vispār. Gan prezidentūras, gan ES delegācijas, gan dalībvalstu pārstāvju konstruktīva darba rezultātā semināra laikā tika

panākta vienošanās par kopīgu ES pozīciju, kā arī nodrošināts trešo valstu pārstāvju seminārā atbalsts ES pozīcijai par noslēguma dokumentu.

Ekonomiskās attiecības un prezidentūra

No ekonomiskā rakstura aktivitātēm, ko veica Latvijas vēstniecība Ķīnā, ir jāizceļ arī semināri un lekcijas Mongolijā un Vjetnamā. Pasākumus šajās valstīs tika nolemts organizēt, jo tās abas atrodas Latvijas vēstniecības Ķīnā atbildības sfērā. Ņemot vērā ierobežotos resursus un attālumus, pasākumu organizācijai tika piesaistīti Latvijas Goda konsuli attiecīgajās valstīs. Gan Mongolijā, gan Vjetnamā notika tikšanās Ārlietu, Izglītības un Transporta ministrijā, tikšanās ar universitātes vadību un studentiem, kā arī seminārs uzņēmējiem. Šo tikšanos laikā tika sniegta informācija ne tikai par Latvijas prezidentūru, bet arī par mūsu valsts piedāvājumu izglītības, kultūras, tūrisma, tranzīta un loģistikas un investīciju jomā. Mongolijas un Vjetnamas gadījumā prezidentūra deva papildu iespēju celt Latvijas atpazīstamību šajās valstīs, kur mums nav diplomātisko pārstāvniecību.

Ļoti būtisks sasniegums ekonomikas jomā prezidentūras laikā bija galīgās vienošanās panākšana ar Ķīnas Kvalitātes kontroles, pārbaudes un karantīnas administrāciju (AQSIQ) par eksporta sertifikātu piešķiršanu Latvijas piena un zivju produktiem. Šis lēmums ir īpaši svarīgs, jo piedāvā alternatīvu eksporta tirgu Latvijā ražotiem pārtikas produktiem Krievijas noteikto sankciju apstākļos. Jāatzīmē, ka vēlamais rezultāts tika sasniegts salīdzinoši daudz īsākā laika posmā nekā citām valstīm, un te liela nozīme bija aktīvam lobija darbam ar Ķīnas institūcijām, kam plašākas iespējas pavēra Latvijas kā ES prezidējošās valsts statuss.

Secinājumi

Latvijas prezidentūras norise Ķīnā noteikti ir vērtējama pozitīvi. No Latvijas prezidentūras pozīcijām skatoties, būtiski bija vairāki faktori. Pirmais — pozitīvi vērtējama ar Lisabonas līgumu noteiktā ES delegāciju loma dalībvalstu koordinēšanā. Ķīnas gadījumā ES delegācijas ekspertīze un aktīvais darbs sniedza ievērojamu atbalstu Latvijas prezidentūras norisē. Otrkārt, Ķīnas gadījumā kā praktisks un labi funkcionējošs pierādījās

prezidentūras trio valstu mehānisms. Latvijas prezidentūra turpināja un pabeidza vairākus Itālijas prezidentūras laikā uzsāktos darbus, savukārt Latvijas gūto pieredzi izmanto Luksemburga savas prezidentūras laikā. Jāpiemin arī Itālijas piekrišana turpināt vadīt prezidentūras pārziņā esošas vietējās ES darba grupas Ķīnas reģionos, kur Latvijai nav savas pārstāvniecības. Treškārt, objektīvi ir skaidrs, ka Latvijas resursu nodrošinājums ir mazāks nekā lielajām ES dalībvalstīm, taču Latvijas prezidentūra to sekmīgi kompensēja ar elastību un efektivitāti, operatīvi risinot jautājumus, kuros iepriekš dažādu iemeslu dēļ vienošanās netika sasniegta. Protams, ir arī jāatzīst, ka šāds kompensācijas mehānisms var darboties tikai līdz zināmai robežai. Noslēgumā jāsecina, ka prezidentūra ir devusi ne tikai praktisku pieredzi darbā ar Eiropas Savienības jautājumiem, bet arī vērtīgas iestrādes, ko izmantot turpmākajā Latvijas un Ķīnas divpusējo attiecību attīstīšanā.

Prezidentūra kā spogulis

Andris Gobiņš,

Eiropas Kustības Latvijā prezidents

Inese Vaivare,

Latvijas Platformas attīstības sadarbībai direktore

Raksts sniedz ieskatu Latvijas prezidentūrā Eiropas Savienības Padomē no nevalstisko organizāciju perspektīvas — aplūkota līdzdalība prezidentūras plānošanā, iesaiste tās norisē, labās prakses piemēri Latvijas un Eiropas līmenī, kā arī izaicinājumi. Kaut arī atsevišķas nevalstiskās organizācijas izmantoja prezidentūru kā atspēriena punktu procesu ietekmēšanai Eiropas līmenī, aptuveni 1000 izmantoja iespēju būt starptautiskās informācijas un iespēju aprītē pasākumos, lielākā daļa nevalstisko organizāciju nebija iesaistītas. Lielākais izaicinājums periodā pēc prezidentūras — turpināt uzsāktos pārmaiņu procesus un izmantot uzkrāto potenciālu attīstībai.

Atslēgvārdi: Eiropas Savienība, interešu aizstāvība, Latvija, nevalstiskās organizācijas, NVO līdzdalība, pilsoniskā sabiedrība, prezidentūra.

The article gives a non-governmental perspective on the Latvian Presidency in the Council of the EU — participation in the planning of the Presidency, involvement in its implementation, best practical cases at the Latvian and the European level as well as challenges. Unless some high capacity NGOs used opportunity windows during the Presidency to push their political agenda at the European level, around 1000 NGOs — had the possibility to use informative channels and participate in the events, the majority of the NGOs were not involved. The post-Presidency challenge — continuity of the change processes started within the Presidency and the use of the capacity gained for further development.

Keywords: Advocacy, civil society, European Union, Latvia, non-governmental organisations, NGO participation, Presidency.

Ievads

Prezidentūra ir saistīta ne tikai ar valsts pārvaldi, kurai ir īpaša loma Eiropas līmeņa lēmumu pieņemšanas procesos, tajā ir iesaistītas arī citas puses — sākot no nevalstiskajām organizācijām (turpmāk — NVO), privātā sektora, līdz pat katram iedzīvotājam.

NVO līdzdalība lēmumu pieņemšanā ir ne vien būtisks pieņemto lēmumu kvalitātes garants, juridiska prasība Lisabonas līgumā, bet arī mūsdienīgas demokrātijas ikdienišķa nepieciešamība. Sabiedrība vēlas iesaistīties, būt līdzdalīga, un labprāt savās zināšanās un pieredzē arī dalās. Latvija, par spīti daudziem trūkumiem, ar savām līdzdalības tradīcijām uzskatāma par ES līderi, taču — kāda tā bija ES prezidentūras laikā?

Kaut nevalstisko organizāciju līdzdalība tika uzsākta ļoti savlaicīgi, tuvojoties noteiktajam datumam — prezidentūras sākumam —, daudziem reālā līdzdalība lēmumu pieņemšanā kļuva arvien apgrūtinošāka, līdzīgi arī sākotnējā prioritāte “sabiedrības iesaistīšana” pārtapa par “horizontālo prioritāti” un vēlāk — “darbības principu”. Tās organizācijas, kuras lēmumus pieņemošās institūcijas ir atzinušas jau iepriekš un kuras bijušas iesaistītas procesos, turpināja savu veiksmes stāstu arī prezidentūrā. Savukārt organizācijas, kurām ikdienā bieži ir maza kapacitāte, brīžiem varēja justies vēl vairāk atstumtas no lēmumu pieņemšanas procesiem, taču tās varēja izmantot iespējas būt informētām par prezidentūrā notiekošo un to izmantot kontaktu veidošanai. Vērtēšanā uzmanība jāpievērš gan līdzdalības procesam, gan rezultātiem.

Kopumā ir iespējams identificēt trīs galvenās organizāciju grupas:

- veiksmes stāsti — ar efektīvu un pozitīvu līdzdalību līdz pat Eiropas un globālā līmeņa procesu ietekmēšanai, finanšu resursu saņēmēji/piesaistītāji;
- informācijas saņēmēji — organizācijas, kas ieguva no iespējas būt plašākā informācijas aprītē un veidot kontaktus Eiropas mēroga pasākumos Latvijā;
- organizācijas, kuras nepiedalījās prezidentūras procesos.

Neveicot padziļinātu pētījumu, nav iespējams izvērtēt šo grupu skaitlisko apjomu, tomēr aptuveni var aplēst, ka zināmie veiksmes stāsti ir daži desmiti organizāciju, informācijas saņēmēji — aptuveni 1000 organizācijas

(aptuvenā aplēse pēc dalībnieku skaita pasākumos), tomēr lielākā daļa no aptuveni 20 000 reģistrēto biedrību visdažādāko iemeslu dēļ palika neiesaistītas.

Autori secina, ka prezidentūra faktiski atspoguļo reālo ikdienas situāciju NVO sektorā, turklāt ļoti koncentrēti un spilgti. Tādējādi būtu pārāgri spriest par īpaši apjomīgu prezidentūras lomu NVO sektora kapacitātes stiprināšanā, tomēr vienlaikus jāatzīst, ka veiksmes stāsti arī ir sekmīga sektora reprezentācija.

Tā kā nav veikts prezidentūras ietekmes novērtējums uz nacionālo aktivitāšu īstenošanu šajā periodā, nav iespējams spriest arī par nevalstisko organizāciju līdzdalību tajos. Delnas direktors Gundars Jankovs, sniedzot prezidentūras vērtējumu, izteica neapmierinātību ar to, ka dažādu nacionāla līmeņa jautājumu risināšana prezidentūras laikā bez redzama iemesla kavējās, amatpersonām aizbildinoties ar prezidentūru. Savukārt atzinību Jankovs izteica par prezidentūras caurspīdīgumu, kas, starp citu, tika nodrošināts arī ar daudzu pasākumu tiešraidēm, atklātību iepirkumos un budžeta izlietojumā.¹

NVO iesaiste prezidentūras plānošanā

Prezidentūras plānošana viennozīmīgi ir vērtējama kā veiksmīgs piemērs pilsoniskā sektora iesaistei pārvaldības procesos, tā ļāva NVO pārstāvjiem piedalīties diskusijās un procesos līdzvērtīgi ar pārvaldes pārstāvjiem, lēmumpieņēmējiem un ekspertiem, t.sk. prezidentūras sekretariāta direktora atlasē, kurā bija iesaistīti EKL un pētniecības centra “Providus” vadītāji.

Jau 2012. gadā tika organizētas diskusijas par NVO sektora iesaisti, piemēram, Eiropas Kustības Latvijā (turpmāk — EKL) organizētā diskusija sadarbībā ar Latvijas prezidentūras ES Padomes sekretariātu (turpmāk tekstā — sekretariāts)². Plašs NVO loks izteica vēlmi līdzdarboties, izplatīja

¹ Latvian Presidency of the Council of the European Union: Key Achievements on the EU Anti-Corruption Agenda. 13.10.2015. <http://delna.lv/2015/10/13/latvian-presidency-of-the-council-of-the-european-union-key-achievements-on-the-eu-anti-corruption-agenda/> (Sabiedrības par atklātību “Delna” mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

² NVO loma Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē gatavošanā un īstenošanā. 22.11.2012. <http://eiropaskustiba4.101.lv/tiksanas-%E2%80%9E-nvo-loma-latvijas-prezidenturas-eiropas-savienibas-padome-gatavosana-un-istenosana-4-12/> (Eiropas Kustības Latvijā mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

savos informācijas kanālos, ka “prezidentūra ir atvērta”, aicinot izteikt biedrus un sabiedrību priekšlikumus.³

Aktīvākās nevalstiskās organizācijas darbus plānoja savlaicīgi un sāka mobilizēt savus resursus prezidentūrai. Piemēram, Latvijas Platforma attīstības sadarbībai (turpmāk — LAPAS) izveidoja darba grupu prezidentūras projekta izstrādei, ieguldīja resursus biedru kapacitātes stiprināšanā — tematiskās apmācībās par LAPAS prezidentūras prioritātēm⁴, lēmumu pieņemšanas procesiem Latvijā un Eiropā, kā arī organizēja seminārus saturiskās perspektīvas — globalizācijas metodoloģijas⁵, izstrādei. Šiem procesiem LAPAS piesaistīja finansējumu no dažādiem Eiropas Komisijas (EK) projektiem un finanšu instrumentiem.⁶

Arī sekretariāts ieguldīja darbu komunikācijas veidošanā ar nevalstisko sektoru, organizējot īpašas sanāksmes un aicinot parakstīt sadarbības protokolu. Kopumā protokolu laika gaitā parakstīja 93 nevalstiskās organizācijas⁷, kas liecina par salīdzinoši lielu interesi Latvijas līmenī, ņemot vērā, ka daudzas organizācijas, kam bija laba sadarbība ar savām nozaru ministrijām, neuzskatīja par nepieciešamu parakstīt šo protokolu. Sekretariāts ieguldīja būtiskus resursus arī sabiedrības informēšanā un prezidentūras būtības skaidrošanā, piemēram, ar Jauno žurnālistu programmu.⁸

Īpaši jāatzīmē sekretariāta, Latvijas Politologu biedrības, Valsts kancelejas, Ārlietu ministrijas un Latvijas Universitātes organizētās diskusijas par

³ Piemēram, Latvijas Kvalitātes biedrība. Avots: Nevalstisko organizāciju un Latvijas prezidentūras ES Padomē memorands. <http://www.kvalb.lv/paskumi/biedrbas-paskumi/204-nevalstisko-organizaciju-un-latvijas-prezidenturas-es-padome-memorands.html> (Latvijas Kvalitātes biedrības mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

⁴ LAPAS politiskās prioritātes 2015. <http://lapas.lv/lv/musu-darbi/aktualie-projekti/prezidenturas-projekts/lapas-politiskas-prioritates-latvijas-prezidenturas-es-padome/> (Latvijas Platformas attīstības sadarbībai mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

⁵ Globalizācijas metodoloģija. <http://lapas.lv/lv/musu-darbi/aktualie-projekti/prezidenturas-projekts/globalizācijas-metodoloģija/> (Latvijas Platformas attīstības sadarbībai mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

⁶ Prezidentūras projekts. <http://lapas.lv/lv/musu-darbi/aktualie-projekti/prezidenturas-projekts/> (Latvijas Platformas attīstības sadarbībai mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

⁷ Sadarbība ar NVO. <http://www.es2015.lv/lv/prezidenturas-istenosana/sadarbiba-ar-nvo> (Latvijas prezidentūras ES Padomē sekretariāta mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

⁸ Jauno žurnālistu programma. <http://www.es2015.lv/lv/prezidenturas-istenosana/komunikacija-un-sabiedriskas-attiecibas/jauno-zurnalisti-programma> (Latvijas prezidentūras ES Padomē sekretariāta mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

prezidentūras prioritātēm, kurās tika iesaistīts plašs personu loks, tajā skaitā virkne nevalstisko organizāciju.⁹

Kopumā pozitīvajā gaisotnē pirmie izaicinājumi radās, tuvojoties prezidentūras laikam, īpaši saistībā ar informācijas pieejamību un iesaistīšanas konkrētu lēmumu pieņemšanas procesos.

NVO izaicinājumi prezidentūrā

Kaut arī sekretariāts turpināja aktīvi informēt nevalstiskās organizācijas un aicināja tās ziņot par saviem pasākumiem, un atsevišķas ministrijas organizēja NVO sanāksmes, tomēr prezidentūras īstenošanas posmā nevalstiskās organizācijas tika iesaistītas arvien mazāk, tika radīta mākslīga robežšķirtne starp NVO pasākumiem un priekšlikumiem un ministriju veidotajām sanāksmēm.

Protams, pastāv vairāki objektīvi apstākļi — ierobežotas pieejamības informācija, palielināts darba apjoms —, tomēr arī tie nedrīkstētu būt šķērslis, lai identificētu un izmantotu kādus īpašus ministriju izstrādātus mehānismus NVO iesaistei prezidentūrā, kā tas atsevišķos gadījumos noticis (piemēram, EPSCO sanāksme, vai arī labā prakse atsevišķu citu valstu prezidentūrās). Šāda plaša un intensīva līdzdalība, lielā mērā pateicoties Saeimas Eiropas lietu komisijai, notika Saeimas vadītās parlamentārās dimensijas pasākumu gatavošanā un īstenošanā. Ministru kabineta un NVO sadarbības memoranda padome konstatēja, ka pastāv būtiski riski NVO iesaistei lēmumu pieņemšanas procesos prezidentūrā, un rosināja ministrijas uzņemt atbildību, informēt.¹⁰

NVO Eiropas līmenī bija augstas gaidas attiecībā uz Latvijas NVO spēju līdzdarboties, pieņemt lēmumus un informēt par procesiem savā prezidentūrā, taču brīžiem tās nācās pievilt. Protams, Eiropas tīkli un NVO apzinās, ka Latvijas NVO kapacitāte un sadarbība ar pārvaldi ir izaicinājums

⁹ Publiskās diskusijas. <http://www.es2015.lv/lv/prezidenturas-istenosana/darba-programma/publiskas-diskusijas> (Latvijas prezidentūras ES Padomē sekretariāta mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

¹⁰ Nevalstisko organizāciju un Ministru kabineta sadarbības memoranda īstenošanas padomes 14. novembra ārkārtas sēdes darba kārtība. MK 14.11.2014. ārkārtas sēdes darba kārtība. <http://www.mk.gov.lv/lv/content/2014-gada-14-novembra-arkartas-sedes-darba-kartiba#overlay-content> (Latvijas Republikas Ministru kabineta mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

salīdzinoši mazo resursu dēļ, tomēr prezidentūra tiek uztverta kā īpašs notikums, kur pilsoniskās sabiedrības līdzdalība ir efektivitātes rādītājs.

Kā būtisks Eiropas Savienības lēmumus ietekmējošs faktors ir jāsakata nacionālās pozīcijas. Prezidentūras laikā šī priekšrocība ir nosacīts trūkums, jo prezidējošā valsts negatavo savu atsevišķu pozīciju. Vienlaikus kā pozitīvs piemērs jāmin Ārlietu ministrijas iniciatīva sagatavot viedokli par finansējumu attīstībai ANO konferencei, kas notika tūlīt pēc prezidentūras Adis Abebā, Etiopijā. Šī ANO konference, kaut nenotika prezidentūras ietvaros, bet noteikti prezidentūras pozitīvās sadarbības ietekmē, ir labs piemērs, kā NVO pārstāvji citos gadījumos tomēr tika iekļauti darbā un pat arī oficiālajā delegācijā, un kā notiek pastāvīga sadarbība konferencē abpusējā informēšanā par pozīcijām.¹¹

Kaut daļa pasākumu pēc sekretariāta aicinājuma un NVO atsaučības tika iekļauti prezidentūras kalendārā, ne visu pasākumu īstenošanā noritēja veiksmīga sadarbība ar attiecīgās jomas ministriju. Kaut, protams, NVO sektoram pieder organizēt alternatīvus pasākumus, tā sauktos “side events”, to produktivitāte ir lielāka, ja notiek efektīva sadarbība starp visām pusēm. Tā, piemēram, LAPAS prezidentūras projekts netika integrēts ĀM prezidentūras darbībā, tādējādi netika izmantots viss potenciāls jomas attīstībai. Projekta aktivitātes augstu vērtēja gan Latvijas NVO, gan Eiropas NVO platforma Attīstības sadarbības jomā, tomēr veiksmīgiem rezultātiem, piemēram, interešu aizstāvības sadaļā, būtu bijusi nepieciešama lielāka ĀM ieinteresētība.

NVO resursi prezidentūrā

Nevalstisko organizāciju interešu aizstāvības projekti parasti Latvijā netiek finansēti ar valsts vai starptautisko organizāciju finanšu instrumentiem. Šādā situācijā resursu mobilizācija nacionālā līmenī ir būtisks izaicinājums, Eiropas — vēl lielāks, jo ietver ne tikai plašāku jomas kompetenci, bet arī lielāku resursu nepieciešamību, piemēram, līdzdalībai starptautiskajās

¹¹ Skatīt vairāk šeit un pārējās bloga daļās: Globālā solidaritāte: kam jāmaksā par pasaules laimi? <http://lapas.lv/2015/07/globala-solidaritate-kam-jamaksa-par-pasaules-laimi/> (Latvijas Platformas attīstības sadarbībai mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

sanāksmēs. Pieticīgais atbalsts NVO kapacitātes celšanai interešu aizstāvībā spilgti atainojās arī prezidentūrā, jo organizācijas, pret kurām viņu Eiropas tikliem bija gaidas par aktīvu līdzdalību prezidentūrā, nereti mērķus nevarēja īstenot resursu trūkuma dēļ.

Tās NVO platformas, tikli un apvienības, kurām bija pieejami resursi vai īpašs atbalsts, realizēja savus veiksmes stāstus, piemēram, vides¹² organizācijas, iesaistoties būtiskos procesos par klimata pārmaiņu lēmumu pieņemšanu, jaunatnes organizācijas Latvijas Jaunatnes padomes vadībā, panākot būtisku virzību jauniešu līdzdalībai lēmumu pieņemšanā, vai attīstības organizācijas — par finansējumu attīstībai un ilgtspējīgas attīstības mērķiem. Tā, piemēram, LAPAS prezidentūras laikā izstrādāja īpašu pētījumu par ES 13 valstu specifisko lomu un pozitīvo pienesumu attīstības finansēšanā¹³, kā arī aktīvi iestājās Eiropas līmenī par kritēriju maiņu, nodrošinot vienlīdzīgu pieeju Eiropas Komisijas finansējumam visā Eiropā. Gatavojoties diskusijām par ilgtspējīgas attīstības mērķiem, tika izstrādāti 10 viedokļu dokumenti dažādās jomās.¹⁴

Īpaši pozitīvi vērtējama valsts resursu novirzīšana NVO projektu konkursam aktivitātēm prezidentūras ietvaros. Šajā konkursā, kuru administratīvā puse bija uzticēta Sabiedrības integrācijas fondam (turpmāk — SIF), kopumā tika apstiprināti 11 projekti par kopējo summu 198 082 eiro.¹⁵

Lai gan nav pieejams īstenoto projektu efektivitātes izvērtējums tieši no interešu aizstāvības perspektīvas prezidentūras kontekstā, projekti viennozīmīgi ir devuši ieguldījumu pārstāvēto jomu aktualizācijā, starptautisko partneru iesaistē un prezidentūras popularizēšanā. Tomēr finansējuma apjoms un apstiprināto projektu skaits ievērojami atpaliek no vēlamā, lai

¹² Ministrs K. Gerhards: sekmīga sadarbība ar ES vides NVO būtisks priekšnosacījums efektīvas vides politikas veidošanai. 29.05.2015. <http://www.varam.gov.lv/lat/print/?doc=19719&from=27> (Latvijas Republikas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

¹³ Research. <http://lapas.lv/en/our-works/presidency-project/research/> (Latvijas Platformas attīstības sadarbībai mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

¹⁴ Viedokļu raksti. <http://lapas.lv/lv/musu-darbi/aktualie-projekti/prezidenturas-projekts/viedoklu-raksti/> 20.10.2015. (Latvijas Platformas attīstības sadarbībai mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

¹⁵ Atklāts projektu konkurss programmā „Atbalsts sabiedrības līdzdalībai Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē īstenošanā”. http://www.sif.gov.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=9328&Itemid=127&lang=lv#dokumenti (Latvijas Republikas Sabiedrības integrācijas fonda mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

NVO potenciālu izmantotu pilnībā. Par to liecina arī tas, ka bija saņemti 48 projekti ar kopējo finansējuma pieprasījumu 901 270,96 EUR.¹⁶

NVO aktivitātes ar rezultātiem ES līmenī

Kā NVO pašiniciatīvas piemēru, kas devis būtisku ieguldījumu gan nacionāla, gan ES līmeņa līdzdalības procesu uzlabojumiem, var minēt NVO Forumu. EKL un SIF kopīgi rīkotais pasākums Rīgā pulcēja gandrīz 300 NVO līderus, ekspertus un lēmumu pieņēmējus no 34 valstīm. Forumam gatavojoties ar Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteju (EESK) gan kā organizētās pilsoniskās sabiedrības struktūru, gan arī tās Sadarbības grupu, kurā ietilpst vadošie ES līmeņa NVO tīkli, tika izstrādāts un Forumā pabeigts *Ceļvedis uz labāku ES pilsonisko dialogu un iedzīvotāju iesaistīšanu labākai politikas veidošanai*¹⁷. Forums piedāvāja arī plašas savstarpējas iepazīšanās un pieredzes apmaiņas iespējas dažādu jomu Latvijas un citu ES valstu un ES tīklu NVO un ekspertiem.

Dokuments jau savā tapšanas laikā nesa pirmos rezultātus. Tā, piemēram, viena no prasībām — noteikt konkrētus atbildīgos par sabiedrības līdzdalības jautājumiem — tika izpildīta īsi pirms Foruma, un šis sasniegums tika ietverts EK viceprezidenta V. Dombrovska uzrunā Foruma atklāšanā.¹⁸ Līdzīgi var teikt arī par NVO plašāku dalību EPSCO sanāksmēs un citiem jautājumiem. Reāli rezultāti tika panākti, pateicoties ciešai EKL vadībā notikušajai NVO sadarbībai ar visām iesaistītajām pusēm. Ceļveža tālākas ieviešanas uzraudzībai izdevies iesaistīt EESK.¹⁹ EK nozīmētais pārstāvis, savukārt, tikās ar ES līmeņa NVO tīkliem, lai pārrunātu ceļa kartes ieviešanu.

¹⁶ Noslēdzies prezidentūras nevalstisko organizāciju projektu konkurss. <http://www.es2015.lv/lv/jaunumi-es2015/436-nosledzies-prezidenturas-nevalstisko-organizaciju-projektu-konkurss> (Latvijas prezidentūras ES Padomē sekretariāta mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

¹⁷ Roadmap for the implementation of the Articles 11(1) and 11(2) of the Treaty on the European Union. <http://www.eesc.europa.eu/?i=portal.en.events-and-activities-ngo-forum-riga-documents> (Eiropas Ekonomikas un Sociālo lietu komitejas mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

¹⁸ NGO Forum Rīga 2015 — speeches and presentations. 05.03.2015. <http://eiropaskustiba4.101.lv/ngo-forum-riga-2015-speeches-and-presentations/> (Eiropas Kustības Latvijā mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

¹⁹ Skatīt, piemēram: Civil Society Day 2015. <http://www.eesc.europa.eu/?i=portal.en.events-and-activities-civil-society-day-2015> (Eiropas Ekonomikas un Sociālo lietu komitejas mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

Tomēr šis process guvis būtisku pavērsienu ar valdības lēmumu septembrī nevirzīt EKL prezidenta atkārtotu kandidatūru Latvijas pilsoniskās sabiedrības pārstāvēšanā EESK.

Līdzīgas nozīmes pasākums ar plašu NVO līdzdalību bija arī Latvijas Ārpolitikas institūta u.c. kopīgi veidotā Austrumu partnerības pilsoniskās sabiedrības konference. Tāpat varētu minēt arī dažādos EESK pasākumus Rīgā un Briselē Latvijas pilsoniskās sabiedrības vadībā vai ar tās līdzdalību un citus.

Politiskās ilgtspējas un ietekmes ziņā droši vien īpaša uzmanība jāpievērš labās prakses piemēriem, kuros Latvija kā prezidējošā valsts sadarbojās ar Eiropas Komisiju un NVO, lai kopīgi nonāktu pie kāda konkrēta rezultāta. Kā papildu piemēru šajā jomā varētu uzskaitīt jau pieminēto jaunatnes jomu. Jauniešu strukturētais dialogs prezidentūrā būtiski pavirzījās uz priekšu, šobrīd atlicis tikai apstiprināt izstrādātos dokumentus. Turklāt Izglītības un zinātnes ministrija ar Latvijas Jaunatnes padomes atbalstu panāca arī to, ka pirmo reizi pēc jaunatnes konferences tās rezultātus prezentēja un diskutēja arī ES nozaru ministri 18. maijā.²⁰

Īpaši uzteicama ir arī uz pilsonisko iniciatīvu balstītā Prezidentūras draugu grupa, kurā iesaistījās ievērojams skaits Eiropas institūcijās strādājošo Latvijas valstspiederīgo.

NVO — kanāls sabiedrības sasniegšanai

NVO funkcija ir ne tikai sabiedrības interešu pārstāvniecība lēmumu pieņemšanas procesos, bet arī sabiedrības informēšana par dažādiem procesiem un norisēm. Viena no sākotnējām idejām par NVO iesaisti prezidentūrā bija izmantot tās kā instrumentu sabiedrības informēšanai. Viennozīmīgi, SIF projektu ietvaros tika veikta sabiedrības informēšana no dažādām perspektīvām. LAPAS un tās biedri organizēja virkni pasākumu — Kopienu nedēļu piecās vietās Latvijā, Attīstības forumu ar dalībniekiem no 20 pasaulē valstīm no visiem kontinentiem, Filmu mēnesi 100 vietās Latvijā, disku-

²⁰ ES valstu jaunatnes jomas ministru politisko debašu rezultāti. 14.06.2015. <http://ljp.lv/es-valstu-jaunatnes-jomas-ministru-politisko-debasu-rezultati/> (Latvijas Jaunatnes padomes mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

sijas ar pārtikas ražotājiem un patērētājiem un kampaņu “Nespēlē pārtikas cirku”. Ar šīm aktivitātēm tika sekmēta sabiedrības spēja analizēt un rīkoties prezidentūras prioritārajās jomās pašai sabiedrībai pieņemamā veidā — globālos procesus rada ne tikai lēmumu pieņēmēji, bet arī katrs indivīds ar savām ikdienas darbībām.

Arī Klubs “Māja” organizēja virkni izglītojošu pasākumu visā Latvijā gan prezidentūras laikā, gan pēc tās.²¹

Kā viens no veiksmes stāstiem, kas ir netieši saistīts ar prezidentūru, drīzāk — ar vēl globālākiem procesiem, kas notika prezidentūras laikā —, ir Eiropas gads attīstībai. ES tematiskā gada ideja radās Latvijā jau 3,5 gadus pirms prezidentūras. EKL un LAPAS ideju veiksmīgi virzīja un koordinēja, pakāpeniski gūstot ES NVO tīklu, EESK, Reģionu komitejas, Eiropas Komisijas un Eiropas Parlamenta atbalstu. Pateicību Latvijas NVO par šo iniciatīvu izteica arī EK prezidents Ž.-K. Junkers savā gada atklāšanas uzrunā.²²

Nobeigums

Latvijas prezidentūra kopumā tiek uzskatīta par veiksmīgu. Lai arī tās izvirzītie mērķi reti tika uzskatīti par ļoti ambicioziem, prezidentūra bija īpaši veiksmīga tajās jomās, kurās bija cieša sadarbība ar citām ES institūcijām, kā arī pilsonisko sabiedrību. Pirmā pilnā prezidentūra ar jauno Eiropas Komisijas un Parlamenta sastāvu, turklāt veselīgiem sešiem darba mēnešiem (gada otrās puses prezidentūrā darba cēliens vasaras pārtraukuma un Ziemassvētku dēļ ir ievērojami īsāks) sniedza plašas iespējas, kas daudzās jomās tika izmantotas. Tikai ar nelielu papildu piepūli un plašāku NVO iesaisti prezidentūrā rezultāti būtu varējuši būt vēl labāki un ar lielāku ilgtspēju NVO kapacitātes stiprināšanai tajās nozarēs, kur NVO aktivitāte ir salīdzinoši mazāka vai mazāk ievērota no pārvaldes puses.

Prezidentūra nav tikai pusgada pasākums vien — daudzās aktīvās NVO, kurās jau pirms prezidentūras ieklausījās ar lielāku interesi, kā arī vairāk

²¹ Latvijas prezidentūra ES Padomē — rezultāti. <http://www.klubsmaja.lv/> skatīts 20.10.2015. (Kluba “Māja” — jaunatne vienotai Eiropai mājaslapa; aplūkota 20.10.2015.).

²² Speech by President Juncker at the Opening Ceremony of the European Year for Development 2015. 09.01.2015. http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-15-3100_en.htm (Eiropas Savienības Oficiālā tīmekļa vietne; aplūkota 20.10.2015.).

nekā 1000 apmācītie ierēdņi sēžu vadībai un citi ieguvumi paliks kā resurss Latvijas tālākai attīstībai. NVO būtu jānāk ar jaunu iniciatīvu, lai tagad, pēc prezidentūras, šo resursu steidzami izmantotu visu ministriju pamatnostādņu un stratēģiju pārstrādāšanā un aktualizēšanā, kā arī ES nākotnes politiku kvalitatīvākā veidošanā.

II

INTERVIJA

Trīspadsmītā prezidentūra. Latvija aizvadījusi pirmo, var cerēt uz nākamo

Ina Strazdiņa,
Latvijas Radio Briseļē

“Būs gan Latvijai otrā, gan Luksemburgai — trīspadsmītā prezidentūra,” uzskata Luksemburgas pastāvīgās pārstāvniecības Eiropas Savienībā vēstnieka vietnieks Žoržs Frīdens. Ar viņu tiekos divdesmit minūtes garā sarunā, pirms vēstniekam jāsteidzas tālāk uz Eiropas Parlamentu. Prezidentūra ir liels skrējiens, viņš piekrīt. Luksemburga ir tā, kura pārņēmusi Eiropas Savienības sešu mēnešu vadības grožus no Latvijas. Viņaprāt, prezidentūrām joprojām ir ne vien sakāms savs vārds, bet daudzos brīžos tās ir neaizstājamas.

Kad pārņēmət prezidentūru Eiropas Savienības Padomē no Latvijas rokām, vai *mantojumā* bija atstāts daudz darāmā?

Latvijas kā esošās prezidentūras un Luksemburgas kā nākamās prezidentūras attiecības ir bijušas ārkārtīgi labas. Latvija izdarīja lielisku darbu, spējot pabeigt vai panākot būtisku progresu vairākos ļoti nozīmīgos jautājumos, un tas mūsu dzīvi padarīja daudz vieglāku. Kā piemēru minēšu likumu par medicīnas aprīkojumu. Tas ir liels un sarežģīts, un tagad mēs gatavojamies sākt sarunas ar Eiropas Parlamentu. Šā iemesla dēļ mūsu sarunai ir atvēlētas divdesmit minūtes, jo man jādodas uz Parlamentu. Šajās sarunās

visgrūtākais posms bija panākt vienošanos Eiropas Savienības Padomē. Gadiem ilgi šie dokumenti bija gājuši, tā teikt, pa apli, bez rezultāta, bet Latvijas kolēģi spēja atrast šīs problēmas atslēgu. Minēšu arī vienota telekomunikāciju tirgus paketi. Latvija panāca vienošanos, lielākais darbs ir padarīts, tagad atlikušas tikai formalitātes.

Latvijas kolēģi jau laikus aicināja mūs uz daudzām tikšanās reizēm ar Parlamentu un citur, un tas ļāva mums ļoti plūstoši pārņemt viņu darbu. Mēs, protams, nejaucāmieš, tikai diskrēti vērojām procesu. Mēs tiešām nevarējām vēlēt labākus partnerus, no kura rokām pārņemt prezidentūru.

Kuri ir tie jautājumi, kurus Latvijas prezidentūrai tomēr dažādu iemeslu dēļ neizdevās noslēgt un tie palikuši risināmi?

Viens no lielākajiem šādiem jautājumiem ir dzelzceļa tiesību aktu pakete, kurai ir sešas dažādas likumu daļas. Latvijas prezidentūras laikā trīs no tām tika pabeigtas. Trīs ir atlikušas, tajās mēs esam panākuši vienošanos Eiropas Savienības Padomē un pavisam drīz sāksim sarunas Parlamentā. Un tas atkal ir viens ļoti labas sadarbības piemērs, jo, redzot šā likumu kopuma pamatīgumu, bija skaidrs, ka valstij atvēlētajā prezidentūras laikā nebūs iespējams pabeigt visas sešas daļas. Tomēr Latvija spēja slēgt trīs ļoti smagas daļas, kas ļauj mums tagad koncentrēties uz atlikušajām trim.

Man jāsaka, ka ritmu, kādā ikviens likumu akts tiek risināts, nosaka politiskais cikls. Ir Eiropas Parlamenta vēlēšanas, tad jauna Eiropas Komisija, kura nāk ar jauniem priekšlikumiem, un tad jaunievēlētais Parlaments kopā ar Eiropas Savienības Padomi lemj par šiem piedāvājumiem. Latvijas prezidentūrai mantojumā tika atstāti daudzi priekšlikumi, kuri bija spēkā pirms jaunā Parlamenta vēlēšanām, un, pilnīgi loģiski, daudzi no tiem vairs nebija jaunās Eiropas Komisijas prioritāte. Ja kāds likuma priekšlikums noveco, tad ar to parasti ir bijušas kādas grūtības, kaut kur ir kāda problēma, pretējā gadījumā tas jau sen būtu pieņemts. Tas ikvienai prezidentūrai ir visai liels izaicinājums. Līdz ar to Latvijas prezidentūra veiksmīgi slēdza vairākus jautājumus, par kuriem bija interese. Mēs tagad esam līdzīgā situācijā. Eiropas Komisija vēl nav publiskojusi daudzus jaunus priekšlikumus, jo tā ir reformu orientēta un nevēlēsies gluži vienkārši turpināt to, kas ir darīts iepriekš. EK noteiktās lietās vēlēsies pilnīgi jaunu pieeju un tas, protams, prasa laiku. Jaunu priekšlikumu vilni mēs varētu sagaidīt tuvāko mēnešu laikā. Taču,

tāpat kā Latvijas prezidentūra, mēs arī esam iestrēguši vecajos priekšlikumos, kuri daudziem vairs nešķiet interesanti. Tomēr Eiropas Komisija tos nav atsaukusi, un tādēļ prezidentūrai tik un tā nākas ar tiem darboties. Un tad parādīsies jaunas idejas, un mēs ķersimies pie tām, bet vecās, grūtās un bieži vien tiešām diskutējamās atkal pārcelsies tālāk.

Latvijas prezidentūrai bija jāsakaras ar visai sarežģītiem negaidītiem notikumiem, kurus tā nemaz neplānoja savā dienas kārtībā, piemēram, slaktiņi Parīzē, terorisma aktivizēšanās Eiropā. Kas bija tie jautājumi, kas lika negaidīti satrūkties Luksemburgas prezidentūrai?

Mūsu vislielākais izaicinājums ir migrācija un bēgļi. Tā, protams, ir cilvēces traģēdija, taču no prezidentūras viedokļa tas ir arī milzu izaicinājums institūcijām, Eiropas Savienības vienotībai, vērtībām. Kā prezidentūrai mums arī ir par šīm lietām jāiestājas un jācenšas tās nosargāt. Un, protams, tas ir arī milzīgs mūsu uzticamības pārbaudījums iedzīvotāju acīs. Pilsoņi sagaida, ka Eiropas Savienība būs spējīga viņus aizsargāt un tajā pašā laikā tikt galā ar grūtībām, pieņemt pareizos lēmumus, darīt tā, lai šo traģēdiju apturētu. Tas ir ļoti, ļoti grūti. Kā prezidentūra mēs, protams, vadījām tieslietu un iekšlietu, par migrāciju atbildīgo ministru sanāksmes, cenšoties rast pareizos risinājumus un atbildes. Mēs vadījām sanāksmes, kurās vajadzēja pieņemt pozīciju par Eiropas Komisijas priekšlikumiem migrantu izvietojšanai. Plānojot prezidentūru, protams, cenšaties paredzēt dažādus negaidītus pavērsienus. Mēs zinājām, ka migrācijas situācija ir saspringta. Protams, visi zināja, ka daudz kas nestrādā tā, kā vajadzētu, ka ir diskutējamās lietas Dublinas sistēmā, ka ir valstis, kuras ir ļoti sarežģītā situācijā un imigrantu pārpildītas. Tas viss bija zināms jau pirms vasaras notikumiem, un arī savā prezidentūras programmā bijām paredzējuši darbu ar migrācijas jautājumiem, taču mēs nevarējām paredzēt to, ka krīze izvērtīsies tik liela. Tas pilnīgi noteikti kļuva par mūsu vislielāko izaicinājumu. Laikā, kad sākām rakstīt politiskā plāna uzmetumus, tikko bija noticis terora akts Parīzē, un saprotot, ka terorisms un drošība būs mūsu lielākais izaicinājums, mēs ļoti pie tā piestrādājām. Manuprāt, visām prezidentūrām ir jāspēj ļoti ātri reaģēt pilnīgi neparedzamās situācijās. Un faktiski tieši spēja reaģēt ir tas, ko cilvēki visvairāk sagaida no prezidentūras, jo, galu galā, nekad nebūs iespējams paredzēt to, kas notiks nākamajos sešos mēnešos. Prezidentūras atbildība un

uzdevums ir brīžos, kad rodas šādas neparedzētas situācijas, sakopot visus Eiropas Savienības un dalībvalstu spēkus un izmantot tos iespējami savlaicīgi un efektīvi. Prezidentūrām vienmēr ir jābūt gatavām negaidītajam. Vienlaikus prezidentūra ir arī ļoti atkarīga no daudziem un dažādiem spēlētājiem, protams, pašām dalībvalstīm, Eiropas Komisijas, iespējams, arī Eiropas Savienības Padomes, pār kuriem prezidentūrām ne vienmēr vairs ir tik liela ietekme, kāda tā bija pirms Lisabonas līguma, kad padomes vadīja prezidējošās valsts premjerministrs, savukārt ārlietu ministra uzdevums bija vadīt dalībvalstu ārlietu ministru sanāksmes. Tolaik prezidējošās valsts rokās bija daudz vairāk instrumentu, lai panāktu koordinētu atbildi, taču tagad ir vairāk jāstrādā ar citiem, lai panāktu šo rezultātu.

Kāda, Jūsprāt, ir prezidentūras loma pašreiz?

Daļēji uz šo jautājumu jau atbildēju. Varbūt ir godīgi sacīt, ka tas ir atkarīgs no risināmajiem jautājumiem. Ja jūs paraugāties, piemēram, uz tiem jautājumiem, kas ir manā atbildībā — vienotā tirgus likumi, vide, transports un citi —, šeit prezidentūra joprojām spēlē centrālo lomu, tā nosaka dienaskārtību. Tā izvēlas, kuru jautājumus izcelt un virzīt uz priekšu, un kurus noglabāt atvilktnē, kurus priekšlikumus virzīt sarunām Eiropas Parlamentā. Ārējās attiecības, savukārt, ir Eiropas Savienības Augstās pārstāves Federikas Mogerīni pārziņā. Arī Eiropas Savienības valstu vadītāju sanāk mēs prezidentūra ieņem mazliet tādu kā aizmugures soliņu. Tomēr, protams, prezidentūra visu laiku ir ciešā kontaktā ar Eiropas Padomes vadītāju Donaldu Tusku un viņa komandu, jo, galu galā, Padome taču nedzīvo uz citas planētas, pilnīgi nodalīti no ministru padomēm, kuras savukārt vada prezidentūra. Tā ir diezgan sarežģīta spēle ar dažādiem dalībniekiem, taču prezidentūrai, manuprāt, joprojām ir spēks dot impulsu, atrast īsto brīdi, noteikt dienas kārtību, censties un panākt, lai lietas notiek. Prezidentūra nenosaka iznākumu, taču tai joprojām ir iespējas piedāvāt ceļu, lai šo iznākumu sasniegtu.

Vai jūs cerat, ka Latvijai būs vēl otrā prezidentūra un Luksemburgai trīspadsmitā?

Ne mazāko šaubu! Nezinu, kā man pašam, bet valstij — pilnīgi noteikti. Kā eiropieši mēs cenšamies kopīgi risināt milzīgus izaicinājumus. Mēs to darām tā, ka katrs var godīgi līdzdarboties. Mēs cenšamies virzīties projām

no vecā eiropiešu rīcības stila, kurā visu izlēma lielle, ietekmīgie vīri. Tas, protams, nav viegli, bet nav cita ceļa. Mani vienmēr ļoti iespaido mūsu kolektīvā spēja galu galā panākt vienošanos pat ārkārtīgi grūtos jautājumos, kas pirms simts vai piecdesmit gadiem būtu beigušies ar karu. Tagad mēs vienkārši sasaucam vēl vienu sanāksmi. Es ticu, ka tā joprojām būs arī tad, kad Luksemburga vadīs savu trīspadsmīto prezidentūru. Varbūt Eiropas Savienība vairs nebūs tāda, kāda tā ir tagad, bet es ticu, ka ļoti mainījusies tā arī nebūs.

LATVIJAS
POLITOLOGU BIEDRĪBA

LATVIJAS INTERESES EIROPAS SAVIENĪBĀ

